

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İNSAN GÜVENLİĞİ VE TERÖRİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Duygu Çağla BAYRAM

NİSAN - 2016

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İNSAN GÜVENLİĞİ VE TERÖRİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Duygu Çağla BAYRAM

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

NİSAN - 2016

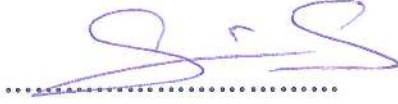
TRABZON

ONAY

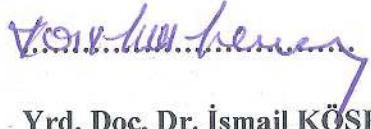
Duygu Çağla Bayram tarafından hazırlanan İnsan Güvenliği ve Terörizm adlı bu çalışma 16 Mayıs 2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ (Başkan-Danışman)

Doç. Dr. Mehmet Sait DİLEK

Yrd. Doç. Dr. İsmail KÖSE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../...

.....

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Duygu Çağla BAYRAM

13.4.2016

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, ilk olarak, Türkçe literatüründe henüz yeni hayat bulmuş olan *insan güvenliği* kavramı ve insanlık tarihi kadar eski olan *terörizm* olgusu, detay ve örnekleriyle, irdelenmiştir.

Çalışmamın vücuda gelmesinde değerli fikirleriyle varlığını benden esirgemeyen kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Hayati AKTAŞ'a müteşekkir olduğumu belirtmekten onur duyarım.

Ayrıca çalışmalarım sırasında her daim ilgi ve anlayışlarının benimle olduğunu hissettiren, en değerli varlığım annem Emine BAYRAM ve varlığıyla benim için büyük önem arz eden ağabeyim Sait BAYRAM'a teşekkürü bir borç bilirim.

Nisan, 2016

Duygu Çağla BAYRAM

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
GİRİŞ.....	1-6

ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE YÖNTEMİ

Araştırmanın Konusu	7
Araştırmanın Amacı	8
Araştırmanın Önemi	8
Araştırmanın Soruları	8
Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	9
Araştırmanın Yöntemi	9

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İNSAN GÜVENLİĞİ.....	11-27
1.1. İnsan Güvenliği Nedir?	11
1.2. İnsan Güvenliğinin Dört Temel Özelliği.....	12
1.3. İnsan Güvenliğinin Yedi Unsuru	13
1.3.1. Ekonomik Güvenlik	14
1.3.2.Gıda Güvenliği.....	14
1.3.3. Sağlık Güvenliği	15
1.3.4. Çevre Güvenliği.....	15

1.3.5. Birey Güvenliği	16
1.3.6. Toplum Güvenliği	16
1.3.7. Siyasi Güvenlik	16
1.4. İnsan Güvenliğinin Bileşenleri	17
1.4.1. Korkudan Arınma (Freedom From Fear)	17
1.4.2. Yoksulluktan ve Yoksunluktan Arınma (Freedom From Want)	18
1.5. İnsan Güvenliğinin İlkeleri.....	18
1.5.1. İnsan Haklarının Üstünlüğü	19
1.5.2. Meşru Siyasi Otorite	19
1.5.3.Çok Yanlılık	19
1.5.4. Baştan Sona Yaklaşımı	19
1.5.5. Bölgesel Merkez	20
1.6. İnsan Güvenliği ve Diğer Politika Altyapıları.....	20
1.6.1. İnsan Güvenliği ve Devlet Güvenliği	20
1.6.2. İnsan Güvenliği ve İnsani Kalkınma.....	21
1.6.3. İnsan Güvenliği ve İnsan Hakları.....	21
1.7. İnsan Güvenliği Bağlamında Çatışma Faktörleri	21
1.8. Birleşmiş Milletler Kapsamında İnsan Güvenliği	23
1.9. İnsan Güvenliği Kapsamındaki Diğer Somut Atılımlar	25

İKİNCİ BÖLÜM

2.İNSAN GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA YENİ ZORLUKLAR, TERÖRLE MÜCADELE ÇELİŞKİSİ VE GÜVENLİK-ÖZGÜRLÜK İKİLEMİ	28-48
2.1. İnsan Güvenliği Kapsamında Güvenlik Kavramının Genişlemesi	28
2.2. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem.....	36
2.3. 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistem.....	37
2.4. Uluslararası, Ulusal ve İnsan Güvenliği Politikasında Yeni Zorluklar.....	38

2.5. İnsan Güvenliği Kapsamında Alınan Önlemler	41
2.6. İnsan Güvenliğinde Terörle Mücadele Çelişkisi	42
2.7. Güvenlik mi Özgürlük mü?	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TERÖRİZM.....	49-91
3.1. Terörizm Nedir?	49
3.1.1. Terörizmin Nedenleri	54
3.1.2. Terörizmin Çeşitleri	55
3.1.3. Terörizmin Finans Kaynakları	57
3.1.4. Terör Örgütleri Hakkında Genel Bilgiler	58
3.2. Geçmişten Günümüze Terörizmin Genel Bir Çerçevesi	66
3.3. Terörizm – İnsan İlişkisi	70
3.4. Uluslararası Terörizm	72
3.4.1. Uluslararası Terörizmin Temel Unsurları.....	73
3.5. Uluslararası Hukukta Terörizm	74
3.5.1. 11 Eylül Saldırıları ve Meşru Müdafaa Kapsamında Terörizm.....	78
3.6. Terörle Mücadele	80
3.6.1. Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele	83
3.6.2. Terörle Mücadelede Japonya Örneği	87
SONUÇ VE ÖNERİLER	92
KAYNAKÇA	95
EKLER	106
ÖZGEÇMİŞ.....	110

ÖZET

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininin en temel kavramlarından biridir. Bununla birlikte güvenlik kavramının ne olduğuna ilişkin üzerinde uzlaşa sağlanan bir tanım yapılabilmiş değildir. *İnsan güvenliği*, insanı ve insan onurunu tüm düşüncelerin merkezine oturtmaktadır. İnsan güvenliği kavramı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 1994 İnsani Kalkınma Raporu sayesinde kurumsallaşmış ve korkudan arınma, yoksulluktan arınma ve onurlu yaşama özgürlüğü bileşenleri etrafında şekillenmiştir. Rapor, insan güvenliğinin 7 ayrı unsurunu listelemiştir: Ekonomik güvenlik (gelir sigortası), gıda güvenliği (gıdadan fiziksel ve ekonomik faydalanma imkânı), sağlık güvenliği (salgın hastalıklardan korunma), çevre güvenliği (hijyenik su kaynağı, temiz hava ve bozulmamış toprak sisteminden faydalanma imkânı), birey güvenliği (fiziki şiddet ve tehditlerden korunma), toplum güvenliği (kültürel benliğin/kimliğin güvenliği) ve siyasi güvenlik (insanın temel hak ve özgürlüklerinin korunması).

Terörizm, öncelikli olarak bireyleri, dolayısıyla insan güvenliğini hedef alan bir tehdittir. Doğası gereği terörizmi tanımlamak güçtür. Terörizm sözcüğü, tanımını tartışmasız zorlaştıran duygusal, kültürel ve siyasal ilişkilerle doludur. “Birinin teröristi, diğerinin özgürlük savaşçısıdır.” söylevi hâlen geçerliliğini korumaktadır. Terörizm siyasal hedeflerine ulaşmak için şiddete başvurur. Anarşizm ile aynı olarak düşünülebilse de her ikisi de çok farklı kavramlardır. Anarşizm bir ideoloji iken, terörizmin bir ideolojisi yoktur. İdeoloji sadece terörizm unsurlarından birisidir. ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırıları, terörizm ve tarihinde yeni bir sayfa açmıştır.

Bu çalışmada, insan güvenliği ve terörizm kavramları detaylı olarak açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: İnsan Güvenliği, Güvenlik Genişlemesi, Terörizm, Terörle Mücadele Çelişkisi, Güvenlik-Özgürlük İkilemi.

ABSTRACT

Security is one of the main concepts of the international relations discipline. However, no agreed definition has been made on what the concept security means. Human Security Approach places the human person and human dignity in the centre of all considerations. Human security concept institutionalised by 1994 Human Development Report of the United Nations Development Program (UNDP), and took form around freedom from fear, freedom from want and freedom to live in dignity. Report listed seven separate components of human security: economic security (assured basic income), food security (physical and economic access to food), health security (freedom from disease and infection), environmental security (access to sanitary water supply, clean air and a non-degraded land system), personal security (security from physical violence and threats), community security (security of cultural identity), and political security (protection of basic human rights and freedoms).

Terrorism is a threat directed primarily against civilians, accordingly human security. Terrorism by nature is difficult to define. The word “terrorism” is laden with emotional, cultural and political associations which make it unquestionably difficult to define. The adage of, ‘‘One man’s terrorist is another man’s freedom fighter.’’ is still alive today. Terrorism uses the violence to get their political points. Even though terrorism may be thought same as anarchism, both are well different concepts. While anarchism is an ideology, terrorism has no ideology. Ideology is only one of the elements of terrorism. 9/11 terrorist attacks against USA have turned a new page on terrorism and its history.

In this work, concepts of human security and terrorism were explained in detail.

Key Words: Human Security, Security Expansion, Terrorism, Counter Terrorism Paradox, The Dilemma of Security-Freedom.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AIDS	: Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu
AİHK	: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
AK	: Avrupa Konseyi
ASALA	: Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu
BM	: Birleşmiş Milletler
CHS	: İnsan Güvenliği Komisyonu
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
EOKA	: Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü
ETA	: Bask Vatanı ve Özgürlük
FARC	: Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri / Halk Ordusu
FDKC	: Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi
FHKC	: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
HAMAS	: Filistin İslami Direniş Hareketi
HSC	: İnsan Güvenliği Merkezi
IMF	: Uluslararası Para Fonu

IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
JKO	: Japon Kızıl Ordusu
KKK	: Ku Klux Klan
LTEE	: Liberation Tigers of Tamil Eelam
MC	: Milletler Cemiyeti
MKP	: Maoist Komünist Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PIRA	: Provisional Irish Republican Army
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PLO	: Palestine Liberation Organization
RAF	: Kızıl Ordu Fraksiyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEKK	: Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları / Tamil Kaplanları
UAÖ	: Uluslararası Af Örgütü
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNHCR : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNICEF : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

UNIFEM : Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu

UNODC : Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi

WB : Dünya Bankası

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

TREVI : Terörizm, Köktendincilik, Aşırılık, Şiddet, Uluslararası

GİRİŞ

İnsan güvenliği kavramı her ne kadar insanlığın doğuşu kadar eski olsa da özellikle Türkçe literatüründe yer bulması 2000’li yıllara dayanmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplininin temel alanlarından biri olan *güvenlik kavramını* ilgilendiren akademik çalışmalar II. Dünya Savaş’ı sonrasında ortaya konulmaya başlanmıştır. Ancak ilk çalışmalarda kavramın çerçevesi dar tutulmuş, güvenliğin yalnız askeri boyutu temelinde uluslararası ilişkilerin geleneksel yaklaşımlarından biri olan *realist* yaklaşıma uygun değerlendirmeler yapılmıştır.

İnsan güvenliği kavramı, güvenlik kavramını realizmin pençesinden kurtarmış ve güvenliğin devlet merkezli odağını insan merkezine yöneltmiştir. Kavram, insan merkezlidir; ayrıca insani kalkınmayla eş tutulmamalıdır. İnsani kalkınma, insan güvenliği için gerekli bir koşuldur fakat insan güvenliği demek değildir. Aynı zamanda kavram, temel insan haklarını gözetir. İnsan hakları ve insan güvenliği aynı anlamı gözetmemekle beraber, karşılıklı takviye konumundadır. İnsan hakları, insan güvenliğinin nasıl sağlanacağı ve nasıl destekleneceği/organize edileceği sorularına bir cevap olarak yardımcı olmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın 1994 İnsani Kalkınma Raporu’nda insan güvenliğine yer vermesiyle birlikte kavram resmi olarak varlığını ortaya koymuş; bu tarihten itibaren gelişiminde ivme göstererek tüm dünya literatürlerinde boy göstermeye başlamıştır. Kavrama iç ve dış politikasında yer veren, politikasını insan güvenliği etrafında şekillendiren ilk örnekler Kanada ve Japonya hükümetleridir.

İlk olarak insan güvenliğinin 2 temel bileşeninden söz etmek mümkündür. *Freedom From Fear – Korkudan Arınma* ve *Freedom From Want – Yoksulluktan Arınma* bileşenleri, BM İnsani Kalkınma Raporu tarafından insan güvenliğinin ilk olarak analiz edilen boyutlarıdır. Bu iki bileşene *Freedom to Live in Dignity – Onurlu Yaşama Özgürlüğü* de eklenerek insan güvenliğinin güvenlik (security), kalkınma (development) ve insan haklarıyla (human rights) olan üçlü ilişkisinin çerçevesi çizilmiştir. Bu bağlamda korkudan arınma bileşeni güvenlikle, yoksulluktan arınma bileşeni kalkınmayla ve onurlu

yaşama özgürlüğü bileşeni ise insan haklarıyla bağdaştırılmaktadır. Bu sayede insan güvenliği kavramı güvenlik kapsamına insan odağını da eklemekte; kalkınma çaında ani kayıplara odaklanmaktan ziyade kazanımları sigorta etmeye yönelmekte ve insan hakları bağlamında özgürlüklere yönelik tehditlere yeniden odaklanmaktadır. Son olarak insan güvenliği her bileşene bu üç kapsamı eklemekte ve tüm bu üçüyle bağlantı kurarak, kendisi de dâhil olmak üzere, bu bileşenleri birbiriyle ilişkilendirmektedir.

Güvenliğin genişlemesini sağlayan insan güvenliği çerçevesinde temel olarak 7 alandan söz etmek mümkündür. Bunlar: Ekonomik güvenlik, siyasi güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, birey güvenliği, toplum güvenliği ve çevre güvenliğidir.

İnsan güvenliği insanların yüzleştği çok boyutlu tehditlere hitap eden kapsamlı bir yaklaşımdır. Bu kapsamda tehditlerin genişlemesini dolayısıyla güvenliğin genişlemesini sağlamaktadır. Güvenlik kapsamında yalnızca devlet bazlı tehditler haricinde salgın hastalıklar, doğal afetler, yoksulluk, hava – su – toprak kirliliği, su ve gıda kıtlığı, insan – uyuşturucu – alkol – sigara – silah kaçakçılığı / ticareti, kadın ticareti, kadınlara yönelik uygulanan çifte standartlar, organize suçlar, *terörizm* gibi birçok tehdit unsurunun da altını çizmiştir.

Terörizm tehdidi de öncelikli olarak bireyleri hedef alan dolayısıyla insan güvenliğini tehdit eden bir olgudur. İnsanlık tarihi kadar eski olan terörizm çerçevesinde birçok akademik çalışma bulunmasına rağmen ve uluslararası aktörler nezdinde terörizmle mücadele kapsamında birçok faaliyet, anayasa ve kanun düzenlemesi, antlaşmalar ve işbirlikleri vücuda gelmesine rağmen terörizm, ortak bir çerçevede tanımlanamayan bir olgu halinde olmuş ve günümüze kadar da bu tanım yoksunluğu süregelmiştir.

Terörizm üzerinde ortak bir tanım yapılamamasının birçok nedeni bulunmaktadır. Her şeyden önce terörizm, terör ve terörist faaliyetler, kendileriyle birlikte bir ikilemi doğurmaktadır: Kimileri için *terörist* olan, başkaları için *özgürlük savaşçısı*; kimileri için *terörizm*, başkaları için *özgürlük mücadelesi* / *sivil savaş* / *gerilla savaşı* olabilmektedir. Kısaca terörizm, bulunduğu yerden ne gördüğündür veya gördüğünü nasıl algıladığıdır.

Ünlü İngiliz Şair *William Shakespeare* bir cümlesinde şöyle demiştir: “*Şeytan bir günah işleteceği zaman, işe bu günahı kutsallık zırhına sarmakla başlar.*” Yüzyıllar önce söylenen bu söz, günümüz terörizminin anlaşılması açısından son derece önemlidir. Çünkü

bugün terör örgütlerinin geneli eylemlerini meşrulaştırmak için dine veya etnik unsura sarılmaktadır.

Geçmişten günümüze terörizmi her devlet, her aktör ve her akademisyen, kendi çerçevesinden tanımlamıştır. Her ne kadar ortak bir tanımdan yoksun olsa da, terörizm birçok tanıma sahip durumdadır. Çok genel ve temel anlamıyla ele alındığında *terör* için *şiddet eylemi*; *terörizm* için amaca ulaşmak amacıyla şiddeti kullanan bir *strateji* denilebilir.

Terör ve terörizm çoğu zaman aynı kavramlar olarak kullanılsa da farklı kavramları ifade eder. Terör, korku durumunu; terörizm ise korku oluşumunu amaçlayan stratejiyi ifade etmektedir.

Bu çalışmada bahsi edilen terör, siyasi zemine dayanan bir olgudur. Bir başka deyimle terör ya da terörizm; siyasal, dinsel veya ekonomik hedeflerle sivillere ve resmi yönetimlere yönelik baskı, yıldırma ve şiddet içeren eylemlerdir. Bu eylemleri gerçekleştiren gruplara terör örgütü; şahıslara ise terörist denir. Fakat terör sözcüğü yalnızca siyasi anlamı nitelemez. Bu kavram, oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Trafik terörü, aile terörü, cinnet terörü gibi toplumsal şiddet içerikli olayları ifade eden terör tipleri de bulunmaktadır.

Terörizm; düzensiz, asimetrik, hukuk dışı, sivillerin hedef alındığı, klasik savaş tekniklerinin kullanılmadığı, her eylem türünün bağımsız olduğu bir olgudur. Bilinmezlik, belirsizlik ve gizlilik, terörizm için üstünlük yaratmaktadır. Taraftarları, devlet – devlet, devlet – kişi değil; öznesi belli olmayan bir eylem türüdür.

Tarihsel olarak değerlendirildiğinde terör sözcüğü ilk olarak 1789 Fransız Devrimi'nde, Jakoben aşırılığı tanımlamak için kullanılmıştır. Bugünkü manada terörizmin doğuşu bu olayla olmuştur.

Terörizm din temelinde doğmuş; etnik temelinde gelişme göstermiştir. Terörizmin temelini oluşturan nedenler arasında devlet bütünlüğünü bozma, devlet düzenini yıkma amaçlarının güdülmesi de yer almaktadır. Genelde bağımsızlık mücadelesi, belirli bir ırk veya dini, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları egemen kılma mücadeleleri terör örgütlerinin amacı olurken; bazen de sadece geçmişin intikamını almak amaç olabilmektedir.

Türkiye’de uzun bir süre terör sözcüğü yerine anarşi sözcüğü kullanılmıştır. Fakat terörizmi anarşizmden ayıran birçok temel husus bulunmaktadır. Öncelikle anarşizm, içerisinde ideoloji barındırır; terörizm ise, her ne kadar ideolojik kavramlarda olduğu gibi –izm ile ifade edilen bir sözcük olsa da kendisi bir ideoloji değildir ve kendi ideolojisi yoktur. Mevcut bir ideolojiyi unsuru olarak ele alır ve hayata geçirmeye çalışır. Başka bir ifadeyle, ideoloji terörizmin kendisi değil, yalnızca unsurlarından birisidir.

İdeolojik unsurun dışında hedef, örgüt ve şiddet unsurlarını barındıran terörizmin asıl hedefi insanı korkutmak, bir korku ortamı yaratmak ve toplumu kaosa sürükleyerek salınan bu korku karmaşası atmosferinde siyasal, dinsel ve ekonomik hedeflerine ulaşmaktır. Bu bağlamda terörizm, temelde siyasi bir amaç güder; terörist eylemler örgütlü, sistemli ve sürekli bir yapıda olmaktadır; terörizm tehdidi ise, asimetrik bir tehdit doğasını oluşturmaktadır. Yani terörizmde kurbanlar semboliktir ve rastgele seçilmektedir. Seçilen kurbanlar sadece birer araç niteliğinde; kurbanlar üzerinden ilişkilendirilen grup veya sınıftaki diğer insanlara terör korkusunun aşılması aracılığıyla terör örgütünün istediğini verecek olan insanlara uygulanmış olan yıldırma politikası ise amaç niteliğindedir. Nihai amaç ise güdülen bu politikanın başarılı bir şekilde sonuçlanarak istenilen özellikle siyasi ve/veya ekonomik hedefe/hedeflere ulaşılmasıdır. 21. yüzyıla kadar terörist eylemlerin kurbanlarının genellikle devlet adamları veya üst makamlardaki kamu görevlilerinin olduğu görülürken, özellikle 11 Eylül 2001 El Kaide olayı sonrasında kişilerin yerini sembol hedefler almaya başlamıştır.

9/11 olarak da bilinen 11 Eylül saldırılarına bakıldığında, 11 Eylül 2001 tarihinde El Kaide terör örgütüne mensup 19 kişi tarafından kaçırılan 4 yolcu uçağı kullanılarak *özgürlüklerin ve gücün simgesi olan Amerika Birleşik Devletleri’nde yer alan dünyanın askeri gücü* Pentagon ve *dünyanın ekonomik gücü* İkiz Kulelere gerçekleştirilen saldırılar, tüm dünyada geniş yankı uyandırmış ve terörizmin miladı olarak kabul edilmiştir. 11 Eylül sonrasında ABD’nin Terörizmle Savaş (War on Terrorism) – kısa kullanımıyla Terörle Savaş (War on Terror), diğer bir kullanımla Terörizmle Küresel Savaş (Global War on Terrorism) – adında uluslararası askeri kampanya başlatmasıyla birlikte uluslararası sistemdeki aktörler, özellikle ABD ve Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde terörizmle mücadele kapsamında daha fazla duyarlılık göstermeye başlamışlar ve ortak bir mücadele çerçevesi oluşturmaya ve geliştirmeye çalışarak terörizmle mücadelede işbirliğinin elzem olduğunu idrak etmişlerdir. Fakat yine de terörizmin doğası gereği ve özellikle her

devletin/aktörün kendi çıkarlarına yönelik düşünce, algı ve yaklaşımları da terörizmin doğası çapında şekillenmesi kaçınılmaz bir durum olduğu için *mücadele işbirliği*; düşünceden ve imzalanan antlaşmalardan, düzenlenen konferanslardan öteye gidemeyen, icraatta başarı sağlanamayan bir gerçek olarak süregelmiştir.

2000 sonrasında başlıca uluslararası terör eylemlerine şunlar örnek verilebilir:

- 2001: ABD'deki İkiz Kulelere saldırı ve yine ABD'de şarbon saldırıları,
- 2002: Çeçen teröristlerin Moskova'da Dubrovka Tiyatrosu'nu basması,
- 2003: İstanbul saldırıları,
- 2004: El Kaide'nin Madrid'de yolcu trenlerini bombalaması,
- 2005: Bali'de bombalama,
- 2006: Mumbai tren saldırıları,
- 2007: Irak'ta 500'den fazla ölümle sonuçlanan dört intihar saldırısı,
- 2008: Kolombo/Sri Lanka'da gezici otobüsün bombalanması,
- 2009: Kuzey İrlanda'da iki İngiliz askerine saldırı,
- 2010: Moskova metrosunda iki kadın tarafından gerçekleştirilen intihar saldırısı,
- 24 Ocak 2011: Moskova havaalanına intihar saldırısı ve Anders B. Breivik'in Norveç'te 77 kişiyi öldürmesi,
- 22 Nisan 2013'te Baga/Nijerya'da 187 kişinin öldürülmesi,
- 7 Mayıs 2014'te Gamboru Ngala/Nijerya'da 310 kişinin öldürülmesi,
- Irak'ta bugün bile süren saldırılar,
- 1979'dan beri devam eden başta PKK tarafından olmak üzere Türkiye'ye yönelik çeşitli terör saldırıları,
- 20 Temmuz 2015, Suruç'ta yaşanan bombalı intihar saldırısında 34 kişinin öldürülmesi,
- 10 Ekim 2015, Ankara'da 2 canlı bomba tarafından 103 kişinin öldürülmesi,
- 13 Kasım 2015, Paris'te 129 ölüme sebep olan eş zamanlı saldırılar,
- 30 Ocak ve 9 Şubat 2016 tarihlerinde Güney Nijerya'da gerçekleştirilen intihar saldırıları ile toplamda 156'dan fazla kişinin öldürülmesi,
- 17 Şubat 2016, Ankara'da askeri araca yönelik düzenlenen bombalı intihar saldırısında 29 kişinin öldürülmesi.

Küreselleşmenin sebep olduğu teknolojik gelişimle birlikte terörizm doğasına nitelik olarak biyolojik, kimyasal ve nükleer saldırı yöntemleri de girmiştir. Genel olarak *çağdaş terörizm* olarak da adlandırılabilen günümüz terörizmi, mantıkta aynıdır; yalnızca tüm canlılar gibi, o da yaşayan bir varlık olduğu için, değişime ayak uydurmakta ve geleneksel araç ve yöntemlerinden her ne kadar tamamen vazgeçemese de, bunları zaman zaman dönüşüme uğratarak uygulamaktadır. Örneğin sârin gazı (zehirli sinir gazı) Japonya’da 1994’te Matsumoto’da ve bir yıl sonra Tokyo’da kullanılmıştır. 20 Mart 1995 tarihinde Yüce Gerçek (Aum Shinrikyo) terör örgütü, zehirli sinir gazıyla Tokyo metrosunda saldırı düzenlemiştir. Olay, ilk kimyasal silah kullanımı olmamakla birlikte, bu tür gazların devlet dışı birimlerce, dolayısıyla terör örgütlerince, kullanılabilir hale gelmesi nedeniyle terörün yeni bir türü olarak nitelendirilmiştir.

Tarihinde yer etmiş başlıca terör örgütleri: ASALA, Aum Shinrikyo, Boko Haram, El Kaide, ETA, FKÖ, HAMAS, Hizbullah, IŞİD, IRA, JKO, KKK, Narodnaya Volya, PKK, RAF, Taliban ve TEKK/LTTE şeklinde listelenebilmektedir.

Terörle mücadele olgusu içerisinde birçok ikilemi ve bu ikilemden doğan zorluğu barındırmaktadır. Dolayısıyla kimileri için terörle mücadele süreci birçok çelişkiyi doğurmaktadır. Bu durum tamamıyla hassas ve sübjektiftir. Terörizmin insan güvenliğine yönelik en yaygın ve en ciddi tehdit olmasından hareketle insanın güvenliğini sağlayabilmek adına gerçekleştirilen terörle mücadele stratejileri/eylemleri kimi zaman insanın güvenliğine bizzat tehdit de olabilmektedir. Bu durumda *ölçünün* iyi korunması gerekmektedir. İnsanın güvenliği insanın temel hak ve özgürlükleri gözetilerek korunmaya çalışılmalı; devletler, insanları için güvenlik sağlama meşruiyetini suiistimal etmeden insanların özgürlüklerini koruma anlayışı çerçevesinde güvenliğini sağlama/idame ettirme yoluna gitmelidirler. Zira özgürlükler temel kıtas, güvenlik ise özgürlüklerin bir kalkani olarak anlaşılmalıdır. Terörle mücadele zor bir olgudur. Benim teröristim senin savaştın, senin teröristin benim savaştım olabilmekte; benim teröristim iyi seninki kötü, seninki mağdur benimki suçlu olabilmektedir. Fakat aslında tüm bu karmaşıklıklara da hiç gerek yoktur. Nitekim gerek terörizmin gerekse savaşın genel çerçevesi bellidir. Aynı zamanda savaşın dahi bir hukuku ve ahlaki değerleri mevcuttur. Ancak terörizm için ne hukuktan ne de ahlaki ölçülerden söz edilmesi mümkündür.

ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE YÖNTEMİ

Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu, öncelikle insan güvenliği kavramının tanıtılması ve incelenmesi; terörizm ile ilişkisi, terörle mücadele çelişkisi, bu bağlamda güvenlik – özgürlük ilişkisinde bir çıkılmazlığın oluşması; akabinde terörizm kavramının tüm örnek ve detaylarıyla değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

İnsanın güvenliği 1990'lı yıllardan itibaren gerek akademik camiada gerekse pratik alanda göz önüne çıkarak realizm eksenindeki devlet merkezli güvenlik anlayışını revize etmiştir. Güvenliğin kapsamı geniş bir yelpazede gelişmiş; güvenlik alanının merkezine insan oturtularak salt devletlere yönelik tehditler evrensel manada ölçek değiştirmiştir. Tarihte yaşanan iki dünya savaşı devletlerin kaderlerini alelade belirlemiş; ardından gelen Soğuk Savaş döneminde tüm duygular dondurulmuş ve dünya yalnızca iki kutuplu bir diplomasi savaşına maruz kalmıştır. Akabinde Soğuk Savaş bitmiş ve bir yandan Amerika Birleşik Devletleri *tek süper güç* olarak dünyada boy gösterirken, diğer bir yandan da uzun zaman bastırılmış tüm duygular gün yüzüne çıkarak realizmin ezber ettiği çatışma ve tehdit unsurları yerini bambaşka unsurlara devretmiştir. Bu çatışmaların önderi etnik ve dinsel çatışmalar olduğu gibi; çevresel meydana gelen yahut insanlar tarafından meydana getirilen birtakım aşırımlar paralelinde de birçok çatışma örneğine rastlamak mümkündür. Güvenlik ve tehdit boyutlarının bu denli artarak değiştiği bir ortamda, *insan güvenliğine* zarar veren en yaygın unsur olarak; ayrıca problem çözümlemelerinde bir başvuru aracı haline de getirilen *terörizm* olgusu karşımıza çıkmaktadır. İnsan Güvenliği de terörizm de aslında insanoğlunun yaradılışından bu yana mevcuttur. Terörizm çitasını yükselten ve terörizme küresel bir boyut kazandıran husus, 11 Eylül 2001 tarihinde *süper güç* olarak bilinen Amerika Birleşik Devletleri'ne El Kaide terör örgütü tarafından gerçekleştirilen bir dizi terör saldırılarıdır. 11 Eylül sonrası dünyada birçok şey farklılaşmıştır. Öncelikle Soğuk Savaş sonrası ile 11 Eylül'e kadar yaşanan süreçte süper güç olarak algılanan ABD'nin süper güç olma durumu sorgulanmaya başlamış; aynı zamanda böylesine güçlü bir ülkeye böylesine güçlü terör saldırılarının gerçekleştirilebilmesi, tabii Amerika'nın da 11 Eylül şokunu atlattıktan sonra bu mağduriyeti dünya çapında iyi kullanabilmesi, tüm dünyada bir terör endişesi yaratmış ve akabinde bir yığın terör politikası gündeme gelmiştir. Günümüze dek terörle mücadele stratejileri gerek belirlenirken gerekse pratiği sağlanırken zaman zaman yanlış uygulamalara gidilerek insanın güvenliğini sağlamak için

yine insanın güvensizliği durumu yaratılmıştır. Bu bağlamda da son zamanlarda popülerite kazanan güvenlik mi özgürlük mü sorusu gündeme gelmiştir. Ortak kabul görmüş bir tanıma sahip olmayan, asimetrik bir şiddet unsuru olan terörizmin her yönüyle iyi kavranması gerekmektedir; bu insan güvenliği mahiyetinde önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkçe literatürünün yakın zamanda tanıdığı insan güvenliği alanını tanıyarak bu alana yönelik ciddi bir tehdit olan terörizm ile bağlantısını, bu bağlantı kapsamında doğan çelişkili durum göz önünde bulundurularak, irdelemek ve akabinde insanın güvenliği adına iyi tanınması gereken terörizm tehdidinin detaylı bir değerlendirmesini yapmaktır.

Araştırmanın Önemi

Küreselleşmenin etkisiyle dünyada sınırların öneminin kaybolması, teknolojinin gelişmesiyle bilinmeyen birçok şeyin artık biliniyor olması ve bu durumun iyiye hizmet etmesinin yanında kötüye de hizmet etmesi, dünyada farklı kıstaslarda birçok soruna yol açmış; bu durumun ortaya çıkardığı güvenlik boşluğu gözler önüne serilmiş; insanların birçok alanda bireysel güvenliğini arama yoluna gitmesine sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda insan güvenliğine yönelik tehditlerin salt silahlı şiddet yoluyla gerçekleşmediği anlaşılmış ve insanın güvenliğine yönelik tüm tehditlerin, özleri gereği, salt askeri ve kolluk tedbirleri ile çözülemeyeceğini daha kapsamlı stratejilerin ve politikaların oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda günümüzde fazlasıyla yaygın hale gelen terörizm tehdidi, yerinde bir örnek teşkil etmektedir. Bu nedenledir ki, insan güvenliği alanıyla bağdaştırılan terörizmin de mücadelesinde yarattığı çelişki ve tarihsel gelişimi ışığında detaylı bir değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Soruları

Araştırmanın en temel problemi, güvenlik algısının tek bir düzlemde hareket edemeyeceğinin, insan güvenliği alanının hatırı sayılır ölçüde bilgilendirilmesi yapılarak, ortaya konması ve insan güvenliğine yönelik farklı tehdit unsurlarından terörizm tehdidi ışığında, sonrasında terörizm olgusu da irdelenerek, pratikte yaşanan çelişkinin ve ikilemin değerlendirilmesidir. Bu temel araştırma problemi çerçevesinde belirlenen sorular şu şekildedir:

- i. İnsan güvenliği ne demektir ve önemi nedir?
- ii. Güvenlik kapsamında salt devlet güvenliğinden ziyade insan neden önem arz etmiştir/etmelidir?
- iii. İnsan güvenliğine yönelik tehditler nelerdir?
- iv. Terörle mücadelede insan güvenliği açısından nasıl bir çelişki oluşmaktadır? Güvenlik-özgürlük ilişkisi nasıl oluşmaktadır ve nasıl olmalıdır?
- v. Terörizm nasıl bir tehdittir? Tarihsel süreci nedir? Örnekleri nelerdir?

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada insan güvenliği konusu bu kavramı resmileştiren Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 1994 İnsani Kalkınma Raporu temel alınarak incelenmiştir. İnsan güvenliği alanının güvenlik alanını genişletmesi ise terörizm özelinde incelenmiştir.

Araştırmada insan güvenliği incelenirken güvenliğin ve tehdit unsurlarının çeşitli boyutları ele alınmış, insan güvenliğine yönelik terörizm tehdidi ile mücadelesinde doğan çelişkiye değinilmiş; terörizm olgusu, tarihi ve örnekleriyle oluşan standartlara göre değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada insan güvenliğini ve onun en ciddi tehdidi olan terörizmi derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması yöntemi ve kaynak tarama tekniği kullanılmıştır.

İnsan güvenliği, güvenlik çalışmaları, güvenlik genişlemesi, terör, terörizm, terörizmin tarihi, terör örgütleri, terörizmle mücadele stratejileri konusunda yerli ve yabancı yazılmış kitap, makale, tez, rapor, kanun, mevzuat ve internet kaynakları taranmıştır.

Tez üç aşamadan oluşmaktadır:

Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu maksatla insan güvenliği kavramı, kavramın özellikleri, unsurları, bileşen ve ilkeleri, diğer politika alt yapıları ile ilişkileri, kavram dâhilinde çatışma faktörleri, Birleşmiş Milletler boyutu, kavrama yönelik gerçekleştirilen diğer somut atılımlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Çalışmanın 2. Bölüm içerisinde güvenlik kavramının genişlemesi, asimetrik bir tehdit olan ve öncül olarak insan güvenliğini hedef alan terörizm kavramıyla mücadele kapsamında yaşanan çelişkili durum ve akabinde oluşan güvenlik-özgürlük ikilemi incelenmiştir.

Son bölümde ise terörizmin ne olduğu, nasıl oluştuğu, hangi durumlarda ortaya çıktığı irdelenmiş; tarihsel bir terörizm analizi yapılarak dünyada tanınmış birtakım terör örgütleri örnekleri verilmiş; son olarak terörizmin hukuki boyutu ile 11 Eylül saldırıları paralelinde terörizmin meşru müdafaa boyutu işlenerek dünyadan örneklerle terörle mücadele konusu geniş kapsamda tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İNSAN GÜVENLİĞİ

1.1. İnsan Güvenliği Nedir?

İnsan güvenliği kavramı için üzerinde fikir birliği bulunan net bir tanım bulunmamaktadır. Ancak kavram, açıklayıcı unsurlar barındırdığı için içeriğinin tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. Kavram dar kapsamda ele alındığında, şiddet tehditlerine odaklanarak korkudan arınmayı hedeflemektedir. Kavram geniş kapsamda ele alındığında ise, azgelişmişlik üzerine odaklanarak yoksulluk ve yoksunluktan arınmayı hedeflemektedir. Kavram en geniş kapsamda ele alındığında ise, insanın özgürlüğünü tehdit eden unsurların tamamına odaklanarak özgürlüğün tam olarak sağlanmasını hedeflemektedir. İnsan güvenliği; insan merkezli, evrensel, çok boyutlu, kolektiftir. İnsan güvenliği unsurları olan birey, toplum ve topluluklar tüm aktörleri kapsamaktadır. Güncel güvenlik politikaları halen devletlere ve geleneksel askeri imkân ve kabiliyetlerine yönelik tehditlere odaklanma eğiliminde olsa da, insan güvenliği alanında oluşan en temel fikir birliği: Güvenlik kapsamında sadece devletin değil; insanın ve toplulukların da korunması gereken aktörler olduğudur. İnsan yaşamına engel olabilecek tüm engeller ve ayrıca kısıtlamalar, tehdit kategorisinde yer almaktadır.¹

İnsan güvenliği kavramı Soğuk Savaş sonrasında ivme kazanarak güvenlik çalışmalarının en temel öğelerinden biri olmuştur. Bireyin güvenliğinin, uluslararası ilişkiler ve onun temel alanlarından biri olan güvenlik çalışmalarında yer almaya başlamasıyla, kavrama olan ilgi giderek artmıştır. Kavram güvenlik çalışmalarının ilgi odağını devletten insana çevirmiştir. Kavramın kuramsal temelleri Aydınlanma Çağına dayandırılrsa da literatüre geçmesi 1990'ların ortalarını bulmuştur. Türkiye'de insan güvenliği kavramı uzun bir zaman ilgi görmemiştir. Kuramsal anlamda, Türkçe literatüründe insan güvenliği kavramı, 2006 yılında Şevket Ovalı tarafından ilk ciddi katkısı yaşamıştır (Ovalı, 2006: 1-22).

¹ İnsan güvenliğine yönelik tehditler tasnifinin doğrudan ve dolaylı olarak yapılması mümkündür. Tasnif için Bkz: Ekler, Tablo 1, s.107.

İnsan Güvenliği potansiyel olarak hem güvenlik hem de kalkınma için yeni bir yaklaşım sunar. İnsani felaketlerin önlenmesi adına uluslararası toplum insan güvenliği kavramı altında önleyici ve cezalandırıcı uygulamalar benimsemiştir. Demokrasi dalgalarının neticesinde insan haklarına yapılan vurgu ve insani müdahalelerin² gerçekleştirilmesi Soğuk Savaş sonrası dönemde insan güvenliği kavramına gönderme yapmıştır. İnsan güvenliği anlayışı küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan krizlerle yüzleşme ve mücadele kapsamında da önem kazanmıştır.

İnsan güvenliği kavramının kuramsal ve pratik kökenleri, Soğuk Savaş sonrasına dayandırılabilir. Ancak kavram, 1994 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından resmen tanımlanmıştır.

“İnsan güvenliği; ölmemiş bir çocuk, yayılmamış bir hastalık, son verilmemiş bir iş, şiddete dönüşmemiş bir etnik gerginlik ve susturulmamış bir muhaliftir.” (UNDP, 1994: 22)

İnsan Güvenliği Komisyonu tarafından 2003 yılında hazırlanan bir rapor, insan güvenliğini, “insan özgürlüklerini ve insan olmanın gereklerini arttıracak şekilde, insan hayatının öz değerlerinin korunması” olarak tanımlamaktadır (CHS, 2003: 4).

1.2. İnsan Güvenliğinin Dört Temel Özelliği

BM 1994 İnsani Kalkınma Raporu’nda insan güvenliğinin dört temel özelliğinden bahsedilmektedir (UNDP, 1994: 22,23):

- i.** İnsan güvenliği evrenseldir.
- ii.** İnsan güvenliğinin bileşenleri birbiriyle bağlantılıdır.
- iii.** İnsan güvenliği, alınacak önlemlerin sonraya bırakılmasından ziyade erken önlem alma aracılığıyla daha kolay gerçekleşir.
- iv.** İnsan güvenliği insan merkezlidir.

İlk özelliğe göre, insan güvenliği dünyanın her yerindeki yoksul ya da zengin insanlarla ilgilidir. İşsizlik, uyuşturucu, suç, çevre kirliliği ve insan hakları ihlalleri gibi tüm insanlık için ortak olan birçok tehdit bulunmaktadır. Bu tehditlerin yoğunluğu

² İnsani müdahale, insan haklarının yoğun bir şekilde ihlal edildiği durumlarda hedef ülkenin vatandaşlarını korumak amacıyla bir devlet/devletler grubu/uluslararası örgüt tarafından hedef ülkenin iç işlerine müdahalesinin/kuvvet kullanımının uluslararası toplumca meşru görülmesi prensibidir.

dünyanın farklı bölgelerinde farklı şekillerde görülmektedir. Ancak insan güvenliğine yönelik bu tehditler gerçektir ve gittikçe büyümektedir.

İkincisi, insan-merkezli güvenlik bileşenlerinin birbirine bağlantılı bir özellik göstermesinden dolayı dünyanın herhangi bir yerinde insanların güvenliği tehlikeye girdiğinde tüm insanların etkilenmesi olasıdır. Kıtık, salgın hastalıklar, çevre kirliliği, uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm, etnik anlaşmazlıklar ve toplumsal çözülme gibi olaylar artık ulusal sınırlarla sınırlı değildir. Bu tip olayların sonuçları dünyayı etkileyebilecek kapasitededir.

Üçüncüsü, birey güvenliğinin erken önleme yoluyla daha kolay sağlanabilmesidir. Erken önleme yoluyla insan güvenliğini sağlamak daha sonra önlemekten daha kolaydır ve daha az maliyetlidir.

Sonuncusu ise, güvenliğin amacının devletlerden insanlara doğru değişmesi ya da kaymasıdır. Başka bir ifadeyle, genel güvenliğin ve insan güvenliğinin sürdürülebilirliğinin insan gelişimi üzerine odaklanmasıdır. Bu ise insanların toplum içinde nasıl yaşamak istedikleriyle, tercihlerini serbestçe yapabilmeleriyle ve sosyal ve ekonomik imkânlarını kullanıp kullanamadıkları ile ilgili bir yaklaşımdır.

1.3. İnsan Güvenliğinin Yedi Unsuru

Güvenlik kavramı insanlardan daha çok ulus devletlerle ilişkilendirilmekte idi. İnsan Güvenliği devletlerin güvenliğinden ziyade, bireylerin güvenliği ve toplumların güvenliği ile ilgilidir; insan haklarını ve insani kalkınmayı bir araya getirir; insan yaşamı ve onuru, insanın temel hak ve özgürlükleriyle ilgilidir; temel özgürlükleri korumaktır. Bireylerin onurunu, kendini koruma ve geliştirme gibi değerleri bütünleştiren insan güvenliği kavramı güvensizliğin askeri olmayan kaynaklarına odaklanır. İnsan Güvenliği görüşü ilk olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından 1994 İnsani Kalkınma Raporu (Human Development Report)'nda yayımlanmıştır. Rapor, uzun süredir dış saldırılara karşı ülke güvenliği, dış politikada ulusal çıkarların korunması veya nükleer katliam karşısında küresel güvenlik olarak çok dar bir şekilde yorumlanmış olan güvenlik kavramını tartışmıştır. Rapor, insan güvenliği kavramı ile birlikte bütünleşen; ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, birey güvenliği, toplum güvenliği ve siyasi güvenlik olarak yedi ana unsur tanımlamıştır (UNDP, 1994: 24-33).

1.3.1. Ekonomik Güvenlik

Ekonomik açıdan güvenliğin sağlanmasının başat gereksinimi; verimli, kazançlı ve süreklilik arz eden bir işten temel bir gelirin sağlanmasıdır. Fakat bu bağlamda, günümüzde sadece dünya insanların çeyreğinin ekonomik açıdan güvende olma olasılığı vardır. Zengin ülkelerde bile birçok insan bugün güvensizlik duymaktadır. Çünkü iş bulmak ve bulduğu işin devamlılığını sağlamak oldukça zordur. 2015 sayımı ile ortalama 322 milyon nüfusa sahip Amerika Birleşik Devletleri'nin Ocak 2016 tarihinde açıkladığı işsizlik oranı % 4,9 (United States Department of Labor-Bureau of Labor Statistics) ve 2014 nüfus sayımı ile yaklaşık 65 milyon nüfusa sahip Birleşik Krallık'ın 2015 yılı işsizlik oranı ise % 5,1'dir (Office for National Statistics). Bu oran, 2015 yılında 79 milyona yaklaşan nüfusu ile Türkiye için, Kasım 2015'te açıklanan oran itibarıyla, %10,5'i bulmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK).

Kazanç ve iş garantisi ve sürdürülebilirliği, işsizlik oranının etnik kimliğe ve hatta cinsiyete göre değişmesi sorunu, gerek resmi gerekse gayri resmi sektörlerde güvenli çalışma ortamlarının sağlanması, enflasyon, engelli insanların iş deneyimi kazanması ve istihdamı gibi birçok konu, ekonomik güvenlik için aşılması elzem olan zorluklardır.

1.3.2. Gıda Güvenliği

Tüm insanların her daim temel gıdalardan fiziki ve ekonomik olarak faydalanma hakkını ifade etmektedir. Sadece yeterli ölçüde gıdanın bulunması, gıda güvenliğinin sağlanması için yeterli olduğunu göstermez; gıda güvenliğinin sağlanması, insanların gıda erişimine sahip olmasını da gerektirmektedir. Gıdanın varlığı güvenlik için gerekli bir durumdur fakat kâfi değildir. Yeterli gıda var olsa dahi insanlar hâlen açlıktan ölebilmektedirler. Problem çoğu kez gıdanın yetersiz dağılımı ve satın alma gücünden yoksunluktur. Yaklaşık 15 milyonu gelişmiş ülkelerde ve ortalama 780 milyonu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, dünya genelinde 795 milyon insan³ (her 9 insandan 1'i) aç kalmaktadır (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2015). Gıdadan faydalanma imkânı; mal varlığı, iş ve sigortalı gelirden gelmektedir. İnsanlar sadece gıdanın bulunmadığından dolayı aç kalmazlar; birçok insanın aynı zamanda gıdayı satın almaya da güçleri yetmemektedir.

³ Dünya açlık düzeyinin bölgelere göre sayı ve oran bakımından detaylı dağılımını görmek için Bkz: Ekler, Tablo 2, s. 108.

1.3.3. Sağlık Güvenliği

Gelişmekte olan ülkelerde ölümün başlıca nedenleri bulaşıcı ve parazitli hastalıklardır. Bu ölümlerin çoğu yetersiz beslenme ve güvenli olmayan çevreyle ilişkilidir; özellikle kirli su başat bir ncldr. Gelişmiş ülkelerde başlıca öldürücü hastalıklar kan dolaşımı sistemi hastalıklarıdır. Ardından kanser hastalığı gelmektedir. Örneğin, ABD’de kansere neden olan birçok çevresel tehdit bulunmaktadır. Gelişmekte olan ve gelişmiş her iki ülke kategorisinde de sağlık güvenliğinin tehditleri genellikle yoksullar, kırsal alanlarda yaşayanlar ve özellikle çocuklar için daha büyüktür. Gelişmiş ülkelerde yoksul ve ırksal azınlıklar hastalıklara daha çok maruz kalmaktadırlar. Sağlık hizmetlerinden faydalanma hakkı bağlamında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında eşitsizlikler benzerlik göstermektedir. Genellikle yoksul insanlar daha az sağlık güvenliğine sahipken bu durum kadınlar için daha da vahimdir; karşılaşılan en ciddi tehlikelerden biri doğumdur ve her yıl milyonlarca kadın, doğumla ilgili nedenlerden dolayı hayatını kaybetmektedir.

1.3.4. evre Güvenliği

İnsanoğlu sağlıklı fiziki bir çevreye itimat etmektedir. İlginç biçimde, yeryüzüne her ne zarar verilirse verilsin zamanla düzeleceği varsayılmaktadır. şüphesiz bu, aşırı sanayileşme ve hızlı nüfus artışının gezegeni dayanılmaz bir yük altında bırakması için bir neden değildir. Gelişmekte olan ülkelerde en büyük çevresel tehditlerden biri sudur. Su, tüm insanlık için temel bir yaşam kaynağı olarak tarih boyunca birçok çatışmaların temel kıvılcımını teşkil etmiştir. Su kıtlığı etnik çatışma ve siyasi gerginlik için bir faktör olmaktadır. Diğer taraftan her yıl birçok orman arazisi yok olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde en büyük çevresel tehditlerden biri hava kirliliğidir. Çevresel tehlikelerin çoğu kronik ve kalıcıdır. Diğerleri beklenmedik ve şiddetli bir nitelik üstlenmektedir. Örneğin, Çernobil bariz bir beklenmedik çevresel felakettir. İnsanlar son yıllarda birçok kronik *doğal* felaketlere neden olmaktadır. Ormanların yok edilmesi aşırı kuraklığa ve sele yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu doğal problemlerle başa çıkmak için birtakım planlara sahiptir. Örneğin Bangladeş, Bengal Körfezi’ne kadar ulaşan kasırgalar için dikkatle hazırlanmış ayrıntılı bir uyarı sistemine sahiptir. Mevcut insani yardımlar, özellikle BM sisteminde, mali olarak yeterince desteklenmemektedir.

1.3.5. Birey Güvenliği

Belki de insan güvenliğinin diğer unsurları, insanların fiziki şiddetten korunması kadar önemli değildir. Zengin ve fakir ülkelerde beklenmedik ve öngörülemez şiddet insan yaşamını tehdit etmektedir. Tehlikeler çeşitli şekiller almaktadır:

- i. Devletten gelen tehditler (fiziki şkence),
- ii. Diğer devletlerden gelen tehditler (savaş),
- iii. Diğer insan gruplarından gelen tehditler (etnik çatışmalar),
- iv. Bireyler veya şetelere karşı diğer bireyler veya şetelerden gelen tehditler (suç, sokak şiddeti),
- v. Kadınlara karşı yöneltilen tehditler (kız kaçıırma/gasp/tecavüz, aile içi şiddet),
- vi. Çocuklara yöneltilen tehditler, zafiyet ve bağımlılıklarına istinaden (çocuk istismarı),
- vii. İnsanın kendisinden gelen tehditler (intihar, uyuşturucu kullanımı).

1.3.6. Toplum Güvenliği

Çoğu insan, güvenliğini içinde bulundukları gruptan elde etmektedir. Aile, toplum, örgüt, ırksal veya etnik grup kültürel bir kimlik sağlamaktadır. Bu gibi gruplar aynı zamanda pratik destek sunmaktadır. Geleneksel aile sistemi, zayıf üyelerini korur; fakat geleneksel toplumlar, baskıcı uygulamalarını idame ettirebilirler: Borçların para ile değil de işgücü ile ödenmesi, kölelik sistemi ve kadınların merhametsizce muamele görmesi gibi... Örneğin, Afrika'da halen birçok kadın sünneti gerçekleşmektedir. Geleneksel toplumlar, özellikle etnik gruplar, birbirleriyle çok fazla saldırı durumunda olabilmektedirler. Dünya devletlerinin birçoğu, ayrımcılıkla karşı karşıya da kalabilen, birtakım büyük etnik nüfusa sahiptir. Dünya devletlerinin yaklaşık yarısı etnik gruplar arası çatışmaya sahip olmuştur. Etnik çatışmaların çoğu kez acımasız sonuçları olmaktadır.

1.3.7. Siyasi Güvenlik

İnsan güvenliğinin en önemli unsurlarından biri, insanların temel insan haklarına saygı duyan bir toplum içerisinde yaşayabilmeleridir. Bu bağlamda, asgari olarak kayda değer bir süreç buluna gelmiştir. 1980'lerde, birçok hususta 10 yıllık bir demokratik geçiş süreci bulunmaktadır. Birçok askeri diktatörlük gücünü sivil yönetimlere terk etmiştir ve tek partili devletler, çok partili seçim fikrine sıcak bakmışlardır. İnsanları devlet baskısına

karşı korumak için daha çok yol kat edilmesi gerekmektedir. Uluslararası Af Örgütü verilerine göre, siyasi baskı, sistematik işkence, kötü muamele halen birçok devlette uygulanmaktadır. İnsan hakları ihlalleri siyasi huzursuzluk sürecinde çok sık görülmektedir. Hükümetler yaygın bir şekilde bireyleri ve grupları baskı altında tutarak bilgi ve fikirleri kontrol altına almayı denemektedirler. Hükümetlerin kimi kez kendi insanlarını baskı altında tutmak için ordularını kullandıkları zamandan bu yana bir ülkede siyasi güvensizliğin önemli göstergelerinden biri, hükümetin askeri güce öncelik vermesidir. Eğer bir hükümet insanlarından çok askeri tesisiyle ilgileniyor ise, bu oransızlık sosyal harcamalar ve askeri harcamalar orantısında ortaya çıkmaktadır.

İnsan güvenliğinin bu yedi unsuru arasında dikkate değer bir bağ ve örtüşme bulunmaktadır. Bu unsurlardan birine yönelik bir tehdidin – fırtınalı bir tayfun gibi – insan güvenliğinin tüm unsurlarını etkilemesi kuvvetle muhtemeldir (UNDP, 1994: 24-33).

1.4. İnsan Güvenliğinin Bileşenleri

BM raporunda listelenen insan güvenliğine yönelik yedi unsur kategorisinin akabinde, insan güvenliği kavramının iki doğrultuda geliştiği görülmektedir. Bunlardan biri, Kanada hükümeti tarafından kabul edilen yaklaşımdır. Bu yaklaşım 2005 yılında yayımlanan insan güvenliği raporunda yansıtılmıştır. Raporda siyasi şiddete karşı güvenliğin önemine vurgu yapılır. Diğer bir yaklaşım, BM Kalkınma Programı'nın yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, birbiriyle bağlantılı olan farklı güvenlik türlerine ve bilhassa bir güvenlik stratejisi olarak kalkınmanın önemine vurgu yapmaktadır. Kalkınma, maddi kalkınma, gelişmiş yaşam standartları olarak görüntülenirken; güvenlik, genellikle fiziksel şiddet yokluğu olarak gösterilmiştir. Her iki kavram da “korkudan arınma/korkunun olmaması/korkudan özgür olma/korkusuzluk” (freedom from fear), “yoksulluk ve yoksunluktan arınma/ihtiyaçtan özgür olmak” (freedom from want) durumunu kapsamaktadır.

1.4.1. Korkudan Arınma (Freedom From Fear)

“Korkudan arınma” bireylerin vatandaşı oldukları devlet tarafından kendilerine karşı suç işlenmesinden korunmasıdır. İnsan güvenliğinin bu ilk bileşeni, genel olarak “bireysel güvenliğe karşı tehdidin sorunu ve kaynağı olarak devleti gören” insan hakları geleneği ile ilişkilidir. Şiddet çatışmalarına karşı bireyin korunmasını hedef almaktadır. Çatışmaların önlenmesi ve barışın inşası gibi çözümlere odaklanmaktadır. Şiddet içeren

çatışmalarda beşeri kayıp ve zararların azaltılması söz konusudur. Bunun için kara mayınlarının yasaklanması, silahlı çatışmalarda kadın ve çocukların kullanılmasının önlenmesi, çocuk askerlerin ve çocuk emeğinin yasaklanması, küçük silahların yayılmasının önlenmesi, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'nin yargı yetkisinin tanınması, insan hakları ve uluslararası insancıl hukukun tam anlamıyla uygulanmasının sağlanması gibi tedbirler alınmalıdır. Bu görüşe göre BM Antlaşması, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ve Cenevre Sözleşmeleri insan güvenliği doktrinin esas unsurlarını oluşturmaktadır.

1.4.2. Yoksulluk ve Yoksunluktan Arınma (Freedom From Want)

“Yoksulluk ve yoksunluktan arınma” görüşü, BM Kalkınma Programı'nın anlayışına daha yakın durmaktadır. İnsan ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan bir yaklaşımı savunmaktadır. Buna göre insanların şiddet çatışmalarından ziyade yoksulluk, hastalık, temiz su kaynakları kıtlığı, dünya nüfusunun artması, doğal kaynakların tüketilmesi ve çevresel krizler gibi askeri olmayan bir dizi tehdit karşısında bulunmaması amaçtır.

2003 yılında insan güvenliğinin ikinci boyutu olan “kendi adına hareket etme özgürlüğü” (freedom to act on their own behalf) bileşeni oluşturulmuştur. 2005 yılında, ikinci bileşenden uyarlanarak oluşturulan “onurlu yaşama özgürlüğü” (freedom to live in dignity), insan güvenliğine üçüncü bir boyut kazandırmıştır. 2009 yılında Hans Günter Brauch tarafından koordine edilen bir grup bilim adamının hazırladığı “Küresel Çevre Değişimiyle Yüzleşmek: Çevre, İnsan, Enerji, Gıda, Sağlık ve Su Güvenliği Kavramları” (Facing Global Environmental Change: Environmental, Human, Energy, Food, Health and Water Security Concepts) adlı raporla, bu üç bileşen üzerine inşa edilen “tehlike etkisinden uzak olma” (the freedom from hazard impact), insan güvenliğinin dördüncü ayağını teşkil etmektedir. Bu bileşen, doğal tehlikeler karşısında alınacak önlemleri geliştirmeyi hedeflemektedir.

1.5. İnsan Güvenliğinin İlkeleri

İnsan güvenliği ilkeleri şiddetin farklılaşan derecesinin bütün aşamalarını içermelidir (Kaldor, 2007: 184-190).

1.5.1. İnsan Haklarının Üstünlüğü

İnsan hakları hem ekonomik ve sosyal hakları hem de siyasi ve medeni hakları içermektedir. Bu bağlamda yaşama hakkı, konut hakkı, ifade özgürlüğü gibi insan haklarına, çatışmanın ortasında bile saygı duyulması ve korunmasının elzem olduğuna vurgu yapılmaktadır.

1.5.2. Meşru Siyasi Otorite

İnsan güvenliği toplumun güvenliğini kazanmış ve yürütme yetkisine sahip olan meşru kurumların varlığına bağlıdır. Meşru kurumların varlığı ayrıca, hayati önem taşıyan hukukun üstünlüğünü ve faal yargı sistemini içeren fiziki güvenliğin; meşru istihdamın arttığı veya meşru istihdama altyapı sağlandığı ve kamu hizmetlerinin devlet politikalarını gerektirdiği donanım güvenliğinin de uygulanmasıdır. Meşru siyasi otorite muhakkak bir devleti ifade etmek zorunda değildir; yerel hükümetten ya da manda veya geçici yönetimler gibi bölgesel veya uluslararası siyasi düzenlemelerden de oluşabilir.

1.5.3. Çok Yanlılık

İnsan güvenliği yaklaşımı küresel olmalıdır. Nitekim bu sadece çok yanlı bir faaliyet kanalıyla uygulanabilmektedir. Çok yanlılık, sadece devletler grubuyla hareket etmekten daha fazlasını ifade etmektedir. Uluslararası girişimlerin hepsi çok yanlı düşünülebilir. Çok yanlılık meşruiyetle yakından ilgilidir ve insan güvenliği yaklaşımını yeni sömürgecilikten ayrı tutmaktadır.

1.5.4. Baştan Sona Yaklaşımı

Güvensiz bölgelerde yaşayan insanlar istihbaratın en iyi kaynaklarıdır. Bu nedenle iletişim, istişare ve diyalog, sadece kalpleri ve zihinleri kazanmak için değil; bilgi ve anlayışı kazanmak amacıyla da kalkınma ve güvenliğin olmazsa olmaz araçlarıdır. Bununla birlikte bu yaklaşım, suçluları, mafyayı ve diktatörleri içermektedir. Çözüm ise, herkesle müzakere etmektir.

Kadın grupların rolü bu açıdan bilhassa önemlidir. Kalkınma için cinsiyet eşitliğinin, özellikle kızların eğitiminin, önemi uzun zamandır bilinmektedir. Kadınlar çağdaş çatışmalarda, çatışmanın olağan sonuçlarını ele alma ve toplumdaki bölünmenin

üstesinden gelme gibi konularda kritik bir rol oynamaktadır. Kadın gruplarıyla ortaklık, insan güvenliği yaklaşımı için bir çözüm yolu olabilir.

1.5.5. Bölgesel Merkez

Bölgesel bir merkez, meşru ekonomik ve ticari işbirliğini iyileştirme ve böyle bir işbirliğine teşvik edici olma bakımından önemlidir. Ulaşımın ve ticaret bağlantılarının, savaşa bağlantılı olarak, bozulması üretim ve istihdamın düşüşü için başlıca nedendir ve bu düşüş; yoksulluk, güvensizlik ve yasa dışı/gayri resmi ekonomi sahasına katkı sağlamaktadır.

1.6. İnsan Güvenliği ve Diğer Politika Altyapıları

İnsani kalkınma; sivil toplum kalkınma kuruluşlarını, hükümetlerdeki belirli sektör acentelerini ve dış kalkınma yardımlarını kapsamaktadır. İnsan hakları; uluslararası yasal sistemi, BM kararlarını, insan hakları örgütlerini ve yasal belgeleri içermektedir. Devlet güvenliği; dış politikayı, askeri harcamaları ve savunma ve istihbarat servislerini harekete geçirmektedir. Bu farklılıklar temeldir ve aslında insan güvenliği yaklaşımı, bu üç yaklaşımın her biri ile eşsiz bir disiplinler bütünü ve birbirine bağlantılı kurumlar harmanı olmaktadır (Alkire, 2003: 31-40).

1.6.1. İnsan Güvenliği ve Devlet Güvenliği

Ulusal düzeyde devlet güvenlik güçleriyle işbirliği insan güvenliği için gereklidir. Ayrıca devlet güvenliğine yönelik büyük tehditler iyi oranda finanse edilmiş, etkili ve uzman müdahaleler gerektirmektedir. Sonuç olarak devlet güvenliği konusu etkili bir cevap mekanizması olarak düşünülmektedir. Buna ek olarak İnsan güvenliği, devlet güvenliğinin çalışma alanı çerçevesinde güvenlik gündeminin geliştirildiği bir alan olarak kapsam dâhilinde olabilmektedir. Güvenlik üzerinde değişiklik yapmak için ortak, kolektif ve küresel dönemlerin oluşması, devlet güvenliğinin genişleyen kapsamını yansıtmıştır. İnsan güvenliği, benzer şekilde, uluslararası düzenin temel konusunu inşa etmektedir. Çünkü insan güvenliğine yönelik küresel tehditler, uluslararası kurumlar tarafından ele alınabilmekte; güvenlik kaygıları sivil toplum kuruluşları ve yerel ve bölgesel gruplar tarafından üstlenilebilmektedir.

1.6.2. İnsan Güvenliği ve İnsani Kalkınma

İnsani kalkınma, insanların tercihlerinde veya yeteneklerinde sadece gelir odaklı değil, aynı zamanda sağlık, eğitim, teknoloji, çevre ve istihdam alanlarıyla da ilgilidir. İnsani kalkınmanın hedefleri geneldir ve zenginlik veya yoksulluk, suç veya istikrar/güvenirlilik, savaş veya barış gözetilmeksizin herhangi bir ülkeyi kapsamaktadır. İnsani kalkınma, ekonomik büyüme ve diğer devlet işleri gibi konulara odaklanmaktan ziyade, insana odaklanan sosyo-ekonomik politikaları uygulamaktadır. Bu bağlamda insani kalkınma da insan güvenliği de insan merkezlidir. Her ikisi de insanın hem maddi ve fiziki durumuyla hem de onuruyla ilgilenmektedir.

İnsan güvenliği insani kalkınma kapsamı dâhilindedir, fakat insani kalkınmanın neticesidir; kriz yönetimi ile ilgilidir. Sivil ve askeri unsurlar içerir; kriz yönetimi için bir eylem yöntemi, birtakım ilkeler sunar. İnsanlar tarafından krize karşı gösterilen tutum genel olarak bir kurumun nasıl algılandığı yönünde bir sembole dönüşmektedir. Güvenlik siyasi meşruiyete bağlıdır. Kurumlara karşı güven var ise, güvende hissedilir ve kurumların kriz esnasında etkin olarak hareket ettiği görülür ise, kurumlara karşı güven oluşur.

İktisadi dengesizliklerin, hastalıkların yayılmasının ve çevreyle ilgili bozulmanın önüne geçilmesi ve azaltılması, insani kalkınma olasılığını artırmaktadır. Bu da çatışmaların çözüme kavuşturulma olanağını artırmakta, çatışma bölgelerindeki insanların koruma altına alınmasını sağlamaktadır.

1.6.3. İnsan Güvenliği ve İnsan Hakları

İnsan hakları, uluslararası ilişkiler ve dış politika için geniş ölçüde kabul edilmiş bir normdur. İnsan hakları, insanlara yönelik *ihlali kabul edilemez olan* sorumlulukları listelemektedir. Benzer şekilde insan güvenliği, insanın *göz ardı edilemez olan* hak ve özgürlüklerini gözetmektedir. Her ikisi için de şiddet ve yoksullukla mücadele temel ilgi alanıdır.

1.7. İnsan Güvenliği Bağlamında Çatışma Faktörleri

Silahlı çatışmalar ve şiddetin dolaylı etkisi; iktisadi yıkım, hastalık ve çevreyle ilgili zarar olarak karşımıza çıkmaktadır. Azgelişmişlik ise; iç savaş, terörizm ve çevreyle ilgili sorunları beslemektedir.

İnsan güvenliği, çatışma ile kalkınma arasında bir ilişki kurmaktadır. Silahlı çatışmalar iktisadi büyümeyi tersine çevirmekte ve aynı zamanda açlığa yol açmaktadır. Ayrıca yol, okul ve sağlık merkezlerini tahrip etmekte, insanları evlerini terk etmeye zorlamaktadır. Bunlardan başka silahlı çatışmalar ve güvensizlik ortamı komşu ülkelere yayılabilmekte ve teröristlere ve örgütlü suç mensuplarına gizlenme olanağı sağlamaktadır. Savaşlar çevreye de zarar vermektedir.⁴

Genelde yoksulluk ile bağlantılı olan çevre bozulması, bir başka çatışma kaynağıdır. Kıt kaynaklar için rekabete girilmesi çatışmanın olası kaynaklarından biridir. Dünyanın görece olarak yoksul ülkelerinde aileler yüksek bebek ölüm oranlarını telafi etmek ve ailenin potansiyel gelirlerini artırmak için çok çocuklu olmayı tercih etmektedir. Bu bağlamda hızla yaşanan nüfus artışı, yıllar içinde bu kez kaynak kıtlığına ve çevrenin bozulmasına sebep olmakta, çoğu kez de bu olumsuzlukların sonrasında çatışmalar çıkmaktadır. Örneğin dünyanın en yoksul ve en hızlı nüfus artışının görüldüğü Güney Asya bölgesinde kıt su kaynakları üzerinde ülkeler arasında yoğun bir çekişme görülmektedir.

Çevrenin tahribatı ile insan güvenliği ilişkisinin en bariz gözlendiği coğrafya, Afrika kıtasının doğu bölgesidir. BM, Temmuz 2011’de Somali’nin güneyindeki iki bölgede kıtlık yaşandığını ilan ederek Etiyopya, Eritre, Somali, Kenya ve Cibuti’de yaklaşık 12 milyon insanın hayatının tehlikede olduğunu açıklamıştır. Somali’deki kıtlığın esas sebebi ise kuraklık, bir diğer sebebi ise 1988 yılından beri süren iç savaştır. İç savaş yüzünden insani yardımlar halka gereği gibi ulaştırılamamaktadır. Darfur, yoksulluk-çevrenin bozulması-çatışma arasındaki bağıntının bir başka örneğidir. Yağmurun azalması ve çölleşme, Darfur’da kıtlığa sebep olmuştur. 1970 ve 1980’li yıllarda Darfur’un kuzey bölgelerindeki kuraklık göçebe nüfusun su ve otlak arayışı içinde güneye doğru göç etmesine neden olmuş ve bu göç sonucunda yerleşik kabileler ile göç eden kabileler arasında çatışmalar patlak vermeye başlamıştır.

Çevre sorunlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan siyasi anlaşmazlıklar ve çatışmalar; Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika (Etiyopya, Sudan, Somali, Mali, Nijer ve

⁴ Vietnam Savaşı süresince ABD ordusunun kullandığı Agent Orange ve 1990-1991 Körfez Savaşı sırasında Saddam Hüseyin’in Kuveyt’teki petrol kuyularını yakması sonucu yoğun bir hava ve toprak kirliliği oluşmuştur. Agent Orange bir herbisit ve yaprak dökücüdür. ABD ordusu tarafından Vietnam Savaşı süresince 20 milyon galona yakın sprey edilmiştir. Madde ardında dioksin maddesi bırakmaktadır. Vietnamlılar maddenin kas ve kemik bozukluklarına ve doğumsal anormalliklere neden olduğunu ileri sürmüştür.

Çad), Batı Pasifik Okyanusu'ndaki ada devletleri, Ganj Nehri Havzası (Hindistan ve Bangladeş) ve Orta ve Güney Amerika'nın bazı bölgelerinde görülmektedir.

Doğal afetler de çatışmanın yönünü etkileyen bir faktördür. 2004 yılında Hint Okyanusu'ndaki tsunami iki ayrılıkçı çatışmanın gidişatında etkili olmuştur. Endonezya'daki Açe bölgesinde hükümet, yardımların halka ulaşması ve yardımlardan sağlıklı bir şekilde yararlanılması için ateşkes ilan etmiş, bu gelişme daha sonra taraflar arasında bir uzlaşma olasılığını da gündeme getirmiştir. Sri Lanka'daki Tamil bölgesinde ise ters yönde bir gelişme görülmektedir. Sri Lanka'da yardımların ve yardım götürenlerin isyancıların kontrolündeki yerlere ulaştırılamamasından dolayı şiddet artmıştır.

Benzer bir bağlantı çatışma ve salgın hastalıklar arasında da bulunmaktadır. Savaşlar, hastalıkların yayılmasını ve yetersiz beslenmeden kaynaklanan ölümleri artırmaktadır (HSC, 2005: 7).

Savaşlar ve silahlı çatışmalar; iktisadi yıkım, çevrenin tahribatı, hastalıklara dolaylı olarak sebep olmaktadır. Yoksulluk ve çevrenin bozulması da şiddet içeren çatışmalara dolaylı olarak sebep olabilmektedir. Bir ülkede kişi başına düşen gelir azaldıkça paralel olarak bir iç çatışma riskini de artırmaktadır. Yoksulluk ile terörizm arasında doğrudan bir bağ kurulmasa da, teröristlerin yoksulluk ve dışlanma söylemlerini kullanarak, yoksulluğun baş gösterdiği kırılgan ülkelerde şiddet eylemleri planladıkları görülmüştür.

1.8. Birleşmiş Milletler Kapsamında İnsan Güvenliği

BM insani Kalkınma Raporu'nda insan güvenliği için belirgin bir tanım yapılmıştır. Bu tanıma istinaden insan güvenliğinin iki ana açısı olduğu söylenebilmektedir. İlki; açlık, hastalık ve baskı gibi kronik tehditlerden korunmadır. İkincisi; evlerinde, mesleklerinde ve topluluklarında, günlük yaşam kalıbında, ani ve zarar verici aksamalardan korunma anlamına gelmektedir (UNDP, 1994: 23).

31 Ocak 1992 tarihli BM bildirisinde çok boyutlu güvenlik kavramı yerini almış ve BM uluslararası sisteme yönelen tehditlerin ekonomik, sosyal, çevresel ve insan hakları gibi askeri olmayan boyutlarını vurgulamıştır. Güvenlik sorunlarının çözümü artık ulus aşan niteliktedir. Silahlanma, kitlesel ve yasadışı göçler, Çernobil gibi çevresel bir felaket, AIDS vb. gibi sorunlar bu bağlamda örnek verilebilir.

BM'nin uzmanlık kuruluşları insan güvenliğinin sağlanmasında önemli roller oynamaktadır. Örneğin BM Kalkınma Programı (UNDP) yoksullukla ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) hastalıklarla savaştırmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), mültecilere ilişkin konularda ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu (UNIFEM) gibi diğer BM kuruluşları belli başlı konuları gündeme taşıyarak uluslararası toplumun mülteciler, çocuklar ve kadınlar için etkinlik ve faaliyette bulunmasını sağlamaktadır.

BM, yeni yöntemler geliştirerek önleyici diplomasi (preventive diplomacy), çatışmayı önleme (conflict prevention), barışı sağlama (peace making), barışa zorlama (peace enforcement), barışı koruma (peace keeping), çatışma sonrası barışı kurma (peace building) ve diğer bölgesel örgütlerle işbirliğine gitmiştir. BM, bu faaliyetlerine ek olarak çevre sorunları, mültecilik ve göç sorunları, konvansiyonel ve nükleer silahlanma, biyopolitika gibi yeni güvenlik kavramının ve kolektif güvenliğin içinde yer alan güvenlik tehditlerine de odaklanmıştır. BM, küreselleşen dünya şartlarında barışın ve güvenliğin sadece siyasi temelde değil, ekonomik ve sosyal kapsamlardan da geçtiğini, bünyesinde oluşturulan Dünya Şartı'nda (Earth Charter) yer verdiği "Sosyal ve ekonomik adalet olmaksızın ve fakirlik yok edilmeksizin, barış tesis edilemez." mesajıyla ifade etmiştir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksullukla mücadeleyle ilgili finansman aracı olarak 1998 yılından beri İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index)'ni yayımlamaktadır. Bu endeks gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun, toplumsal refah haklarından dışlanmanın ölçülmesi üzerine kurgulanmıştır. BM sisteminin kalkınmakta olan ülkelere kalkınma için hibe desteği sağlayan başlıca kuruluşu olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin aksine uluslararası kredilerle değil, hibe destekleriyle yoksul ülkelere kalkınma finansmanı sağlamaktadır.

Toplumsal güvenlik kapsamında sosyal güvenlik, eğitim, kadın hakları, çocukların korunması gibi konularda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)'nün önemli çalışmaları bulunmaktadır.

1972 yılında BM Uluslararası Çevre Programı (UNEP)'nin kurulmasıyla birlikte BM'nin çevresel güvenlik alanındaki faaliyetlerinde artış yaşanmıştır.

Çevre ile güvenlik arasındaki ilişkiyi önemle vurgulayan ve çevre hukukunun kurumsallaşmasını sağlayan diğer bir gelişme ise, 1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı Rio Deklarasyonu'dur.

1999 Dünya Şartı Komisyonu'nda başlıca çevre sorunları iklim değişikliği, çevresel bozulma, doğal kaynakların kirlenmesi, aşırı nüfus artışı, yoksulluk ve silahlı çatışmalar olarak sıralanmış; çevresel baskınların ve nüfus artışının önlenmesi ve barış içinde yaşama ise bu sorunlara çözüm yolları olarak gösterilmiştir.

2000 yılı BM Binyıl Kalkınma Hedefleri arasında dünyada temel yaşam standardı imkânlarından yoksun insanlar için su kaynaklarına erişim ve hijyen koşullarının sağlanması öncelikli yer tutmaktadır. Su kaynaklarının güvenliği genel anlamıyla doğal kaynakların güvenliği; barış, güvenlik ve toplumsal ilişkilerde belirleyici bir rol oynamaktadır.

İklim değişikliğiyle mücadele konusunda bir girişim olan Kyoto Protokolü ise 1997 yılında kabul edilmiş ve 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Kyoto Protokolü'nü diğer uluslararası çevre sözleşmelerinden farklı kılan en önemli özelliği, belirlenen hedeflere ulaşmak için piyasa ekonomisi ilkelerine göre oluşturulan esneklik mekanizmaları ve yükümlülüklerle uyulmaması halinde geliştirilen yaptırımlar sistemine protokolde yer verilmesidir.

Ayrıca BM, biyolojik çeşitlilik kaybının kökenindeki nedenlerle mücadele etmek için biyolojik çeşitliliğin korunmasına özel öncelik verilmesi gerektiğine vurgu yaparak 2010 yılını *Uluslararası Biyolojik Çeşitlilik Yılı* olarak kabul etmiştir.

BM'nin önündeki en önemli sorunlardan biri, klasik realist anlayışı yansıtan ve siyasal ve askeri güvenlik noktasında en yüksek karar organı olan BM Güvenlik Konseyi'nin yapısıdır. Güvenlik Konseyi, güvenlik kavramının geçirdiği dönüşümün aksine günümüzdeki duruma uygun bir işlevselliğe sahip değildir.

1.9. İnsan Güvenliği Kapsamındaki Diğer Somut Atılımlar

İnsan güvenliği kavramı, Soğuk Savaş sonrasında sadece BM'de değil devletler ve farklı örgütler arasında da siyaset gündemi haline gelmiştir.⁵ Özel olarak sadece insan

⁵ İnsan güvenliği ile ilgili en dikkat çekici iki Hükümet-Dışı Kuruluş, Kızılay ve Kızılhaç'tır.

güvenliği konusu üzerine siyaset gündemi belirleyen Kanada ve Japonya, en somut adımları atan ülkeler olarak değerlendirilmektedir. İnsan güvenliği kavramını Kanada, doğrudan şiddet içeren tehditler kapsamında tanımlamıştır. Bu bağlamda özellikle 1990'ların ortalarından itibaren, Kanada Silahlı Kuvvetleri tarafından insani amaçlı müdahalelere ve barış operasyonlarına önemli ölçüde katılım gerçekleşmektedir.

Kanada hükümetinde 1993 yılında liberallerin iktidara gelmesi ve sonrasında 1996 yılında *Llyod Axworthy*'nin Dışişleri Bakanlığı'na gelmesi ile birlikte Kanada dış siyaseti değişmiş ve insanı merkez alan bir gündem oluşturulmuştur. Axworthy, 1996 BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmasında, insan güvenliği kavramını hayata geçirme isteğinden bahsetmiştir. Kanada hükümetine göre, bireylerin güvenliği, ulusal ve uluslararası güvenliğin ön koşuludur. 1998 yılında, *İnsan Güvenliği Ağını* oluşturan Kanada, Norveç hükümeti ile bir araya gelmiş ve *Lysoen Deklarasyonu* olarak adlandırılan belgeyi kabul ederek insan güvenliği kavramını hayata geçirme sürecine uluslararası bir boyut kazandırmıştır. Deklarasyon, uluslararası ceza mahkemesinin kurulması ve çocukların silahlı çatışmalara katılmalarının engellenmesi konularına dikkat çekmektedir. Bu girişim, 2004 yılı itibariyle aralarında Norveç, Hollanda, Avusturya, İsviçre, Kanada, Yunanistan, Slovenya, İrlanda, Ürdün, Mali, Tayland, Şili ve gözlemci olarak Güney Afrika'nın da bulunduğu 14 ülke ile birlikte *İnsan Güvenliği Ağı* adında bir gruba dönüşmüştür. Gruba katılan son ülke Kosta Rika'dır (20 Mayıs 2005).

İnsan merkezli güvenlik siyaseti için somut adımlar atan bir başka ülke Japonya'dır. Japonya, insan güvenliğini Kanada'dan farklı bir şekilde değerlendirerek, çevre, kalkınma ve azgelişmişlik, AIDS ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele gibi konulara odaklanmıştır. Doğrudan şiddet içermeyen tehditlerle mücadelede Japonya, tüm uluslararası girişimlerin öncülerinden birisidir. Kanada'nın insan güvenliğini sağlayabilmek amacıyla askeri operasyonlara başvurmasının aksine, Japonya maddi katkılarda bulunmayı tercih etmektedir. 1997 yılında gerçekleşen Asya ekonomik krizi, Japonya'yı yeni bir güvenlik kavramının benimsenmesine itmiştir. Japonya için insan güvenliği kavramı, insanın yaşam mücadelesine yönelik her türlü tehdidi içermektedir ve insan güvenliği, sivil toplumun tüm aktörlerinin etkin olabileceği bir alandır. Japonya, insan güvenliği alanında bir eylem planı belirlemiştir. Uluslararası barış operasyonlarına katılmak, insan güvenliği projelerine maddi kaynak ayırmak, insan güvenliğine yönelik girişimlerde aktif rol üstlenmek, Japonya eylem planının unsurlarını oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, son dönemde insan güvenliğine yönelik projelere yeterince ilgi göstermemektedir. 1991 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde; AIDS, çevrenin bozulması, uyuşturucu kaçakçılığı gibi tehditlere yer verilmiş, 1997 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ise; ormanların korunması, sera etkisi yaratan gazların kullanımının yasaklanması, ozon tabakasındaki deliğin kapatılması, zehirli atıkların yayılımının önlenmesi gibi tehditlere öncelik verilmiştir. Ancak 11 Eylül saldırılarından sonra oluşturulan 2002 Güvenlik Stratejisi'nde bu sorunların hiçbirine yer verilmemesi, siyasi tercihlerin değiştiğinin neticesidir. 11 Eylül olayları akabinde ABD'nin *teröre karşı savaş* söylemi ve terörizm karşıtı politikaları insan güvenliğini tehdit eden gelişmelerden biridir. 11 Eylül olaylarından sonra başta ABD olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerde ulusal güvenlik anlayışı yeniden canlanmıştır. Teröristlerin masum insanları hedef alması zaten insan güvenliğini tehdit etmektedir. Buna ek olarak, hükümetlerin *terörle savaş* adı altında temel hak ve özgürlükler üzerinde sınırlamalara gitmesi ve zaman zaman insan haklarını ihlal etmesi insan güvenliğine yönelen tehditleri çoğaltmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.İNSAN GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA YENİ ZORLUKLAR, TERÖRLE MÜCADELE ÇELİŞKİSİ VE GÜVENLİK-ÖZGÜRLÜK İKİLEMİ

2.1. İnsan Güvenliği Kapsamında Güvenlik Kavramının Genişlemesi

İlk defa 1994 yılında BM Kalkınma Programı “İnsani Güvenliğin Yeni Boyutları” (Human Development Report: New Dimension of Human Security) başlıklı raporunda, nükleer güvenlikten insan güvenliğine geçiş süreci başlamış; yapısal şiddetin tekrar sorgulanmasını sağlamıştır. İnsan güvenliği silahlarla değil, insan onuru ve yaşamıyla ilgilenir; evrensel bir olgudur, çünkü tehditler herkes için ortaktır. İnsan güvenliğine yönelik tehditler ulusal sınırların dışındadır. Raporda korkulardan arındırılmış güvenliğin sağlanması; ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, toplum güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, birey güvenliği ve siyasi güvenlik olarak sınıflandırılan alanlar kapsamındadır. Ayrıca raporda insan güvenliğine yönelik altı ana tehdit belirtilmiştir. Bu tehditler; kontrolsüz nüfus artışı, ekonomik fırsat eşitsizliği, göç baskısı, çevrenin bozulması, uyuşturucu kaçakçılığı ve uluslararası terörizm olarak sıralanmıştır (UNDP, 1994: 34-37).

- i. **Kontrolsüz Nüfus Artışı:** Küresel yoksulluk, uluslararası göç ve çevrenin bozulması çatısı altında gerçekleşen nüfus artışının tarihte eşi benzeri görülmemiştir. Yeryüzündeki bir milyar insanı meydana getirebilmek bir milyon yıl sürmüş iken; şimdi diğer bir milyarı eklemek için sadece on yıl yeterli olmaktadır. Kontrolsüz nüfus artışı bir kalkınma problemidir. Birçok toplumda insani kalkınma (özellikle bayanların eğitimi) doğum kontrolü sağlamayı denemektedir. Nüfus artışını yavaşlatmak için kurgulanan her plan ulusal ve uluslararası desteğe sahip olmalıdır. Bu konudaki en büyük atılım Eylül 1994 yılında Kahire’de gerçekleştirilen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (International Conference on Population and Development)’dir.
- ii. **Ekonomik Fırsat Eşitsizliği:** Son yıllarda dünya geliri artmakta iken kişi başına düşen gelir azalmaktadır; çünkü bu kazanç milletçe ve uluslararası ölçekte çok düzensiz/eşitsiz bir şekilde dağıtılmış ve bu şekilde olmaya da artarak devam

etmiştir. Mevcut olan ve sürekli artan insan nüfusu, küresel geliri ve diğer kalkınma fırsatlarını hatırı sayılır ölçüde aşmaktadır. Bu eşitsizlikler ticaret ve yatırım alanlarında da diğer birçok eşitsizlikleri yansıtmaktadır. Genel olarak bütün hepsi küresel pazar fırsatlarından eşitsiz faydalanma imkânını ifade etmektedir.

- iii. **Göç Baskısı:** Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışının ve yoksulluğun derinleşmesinin en belirgin sonuçlarından biri uluslararası göç artışıdır. Ek olarak, bugün gelişmekte olan ülkelere çok sayıda mülteci bulunmaktadır. Büyüyen nüfus, sınırlı istihdam olanakları, uluslararası kapalı piyasalar ve devam eden çevresel bozulma, daha birçok insanı kendi ülkelerini terk etmek zorunda bırakacaktır. Özellikle günümüzde *terörizm* tehdidi göç artışını tetikleyen başat olgulardan önde gelenidir; fakat zengin ülkeler ekonomik durgunluk, yüksek işsizlik ve işsizlik artışı olasılığı ile karşılaşalı mültecilere kapılarını kapatmaktadır. Bu bağlamda mülteciler fiziki ve maddi güvensizliğin kurbanlarıdır. Uluslararası göçün kontrolü yalnız idari bir mesele değildir; her şeyden önce ekonomik bir sorundur.
- iv. **Çevrenin Bozulması:** Çevresel bozulmanın birçoğu yerel olarak ciddi etkiye sahiptir; fakat genellikle göç etme eğilimini meydana getirmektedir. Kirli hava ulusal sınırlar çapında kendini göstermektedir. Sera gazının üretimi çevrenin bozulmasında önemli bir etkindir. Ayrıca hava kirliliğinden sonra çevrenin bozulmasında önemli bir etken olan su kirliliği, birçok deniz mahsulünün ve bitkilerin yetiştirme ortamını kısıtlamakta ve hatta üretimini yok etmektedir. Günümüzde *terörizm* adına, teknolojinin gelişmesine paralel olarak, geliştirilen taktik ve mekanizmalar çevreye çok daha kolay ve yıkıcı bir etki yapmaktadır.
- v. **Uyuşturucu Kaçakçılığı:** Toplum içerisinde uyuşturucu madde ticareti en can alıcı tehditlerden biridir. Uyuşturucuların alışveriş değeri uluslararası gaz ticaretini ve silah ticaretini geçmektedir. Başlıca üreten ülkeler; Afganistan, Bolivya, Kolombiya, İran, Pakistan, Peru ve Tayland'dır. Uyuşturucu madde tüketimi tüm dünyada hızla yayılırken, kişi başına en çok kullanan ülkeler ABD ve Kanada olarak rapor edilmektedir.
- vi. **Uluslararası Terörizm:** Şiddet, konvansiyonel savaş yoluyla ve terörizm aracılığıyla bir ülkeden bir başka ülkeye geçebilmektedir. Silahlı saldırılar tarafından ve ayrıca kundakçılık ve uçak kaçırma eylemleri tarafından takip edilen bombalı saldırılar, terör eylemlerinin en yaygın örneğini teşkil etmektedir. Kurban

sayısının çok fazla olmadığı durumlarda bile, saldırılardan kaynaklanan korkunun dünya nüfusuna yayılması genel olarak muazzamdır. Terörist aktivitenin odağı, tüm dünyada gezinme eğilimindedir. 1970'lerin başına kadar terör olaylarının birçoğu Latin Amerika'da gerçekleşmiştir. Sonrasında Avrupa'ya geçiş yapmıştır. 1980'lerin ortasında ise Orta Doğu'da yaşanmıştır. Şimdi ise terör olayları dünyanın her yerinde vuku bulmaktadır.

BM raporunda da belirtildiği üzere insan güvenliği, güvenliğin askeri alan dışındaki siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel gibi alanlarla da ilişkilendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu alanlar güvenliğin alanını farklı tehditlerle genişletmiştir. Bu tehditler devlet dışındaki aktörlerin karşı karşıya oldukları kimlik, salgın hastalıklar, çevre felaketleri, göç gibi konuları gündeme getirmektedir. Bu sayede uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı Soğuk Savaş sonrası tehdit ve güvenlik unsurlarının dönüşüm geçirdiği bir sürece girmiştir. Birey ve toplumların güvenlik gereksinimleri ve konvansiyonel olmayan tehditler daha fazla önemsenmeye başlamıştır. İnsan birçok alanda güvenlik içinde olma arayışına girmiştir; sadece devlete özgü kılınan güvenlik alanlarından bahsedilememektedir. Örneğin insanlar ailelerinin güvenliği, sağlıklarının güvenliği, maddi durumlarının güvenliği gibi birçok noktada güvende olma arayışındadır. Bu bağlamda ekonomik güvenlik, kültürel güvenlik, demografik güvenlik ve çevresel güvenlik gibi birçok güvenlik alanından söz etmek mümkündür. Bu noktada belirtmek gerekir ki, devletin rolü veya askeri konuların önemi de şüphesiz göz ardı edilmemeli; birey, devlet ve sistemden herhangi birinin güvenliği, diğerlerinin güvenliği de dikkate alınarak gözetilmelidir.

İnsan güvenliği, güvenlik parametreleri kapsamında askeri ve askeri olmayan veya her ikisini içeren tehditlerin bireyler, gruplar ve toplumlar üzerindeki etkisi olarak şu şekilde kategorize edilmiştir (Paris, 2001: 98):

Güvenlik Tehdidinin Kaynağı Nedir?

		Askeri	Askeri, Askeri Olmayan ve Her İkisi de
Kimin İçin Güvenlik?	Devletler	Ulusal Güvenlik (Güvenlik Çalışmalarına Konvansiyonel Realist Yaklaşım)	Yeniden Tanımlanmış Güvenlik (Çevresel veya Ekonomik Güvenlik vb.)
	Toplumlar, Gruplar ve Bireyler	İç Güvenlik (Sivil Savaş, Etnik Çatışma ve Soykırım vb.)	İnsan Güvenliği

Kaynak: Paris, 2001: 98.

Cinsiyet (gender/sex) ile de insan güvenliği arasında çok boyutlu bir ilişki vardır. Son yıllarda barışı koruma operasyonlarına kadınların katılımının artırılmasının gereği üzerinde durulmaktadır. BM Barışı Koruma Operasyonları Bölümü, 2000 yılında yayımladığı bir raporda hazırlanan Kadınlar, Barış ve Güvenlik Raporu, 2002 yılında yayımlanmıştır. Raporun başlangıç kısmında dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, kadınların barış ve güvenlik müzakerelerinde çok az sayıda yer bulduklarını ve çatışma sonrası anlaşma, silahsızlanma ve imar aşamalarında kadınlara gereken önemin verilmediğini belirtmiştir.

Bir 20. yüzyıl buluşu olan feminizm de güvenlik kapsamını genişletecek çalışmalar/çabalar sergilemiştir. Feminizm kadın hareketiyle ve kadının sosyal yönünü geliştirme çabasıyla ilişkilendirilir. Kadın hareketi, seçme ve seçilme hakkının elde edilmesi, eşit eğitim almanın yerleştirilmesi ve kamusal hayatta elit konumda olan

kadınların sayısındaki artıştan kürtajın yasallaşmasına, kadın sünnetinin sona erdirilmesine, kısıtlayıcı ve alçaltıcı giyim yönetmeliklerine kadar geniş bir yelpazede hedeflere ulaşmaya çalışmıştır (Heywood, 2011a: 247). Feministler özellikle kadınlara, çocuklara ve marjinal gruplara yönelik şiddetlere dikkat çekmişlerdir. Baskıcı sosyal ve kültürel ortamlarda, siyasi ve iktisadi durumlarda ortaya çıkan yapısal ve dolaylı şiddeti dikkate almışlardır. Feministlere göre aile ve ulusal – uluslararası sistem düzeylerindeki şiddet birbirleriyle bağlantılı ve karşılıklı bağımlıdır; tek bir düzlemde yapılan açıklamalar uluslararası güvenlik kavramını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda insan güvenliğine dolaylı katkılar sağlamıştır.

İnsan güvenliği kavramı, realizmdeki kimi boşlukları ortaya koyarak uluslararası ilişkilere normatif bir boyut katmaktadır. Güvenlik kavramının yeterli bir boyuta taşınabilmesi için hem devlet merkezli hem de insan merkezli bakış açılarının bir arada bulunması gerekmektedir. Devleti merkez alan güvenlik anlayışının nihai hedefi insanların güvenliğini sağlamak değildir. İnsan güvenliği birey merkezli güvenlik kurgusudur. Güvenlik siyasetinin sadece devlete göre değil, insanın gereksinimlerine göre de şekillendirilmesi gerektiğine atıf yapmaktadır. İnsan güvenliği insan merkezlidir ve bu yönüyle devletin güvenliğini merkez alan güvenlik çalışmalarının kökten değişimini sembolize etmektedir.

Realizm devlet merkezli bir ideolojidir, devlete yönelik tehditleri betimleyen ve açıklayan bir uluslararası ilişkiler teorisidir. Realizm gerçekçidir; ahlaki değerlendirmelerden yoksundur; bütünüyle güç ve kendi çıkarı ile ilgilidir (Heywood, 2011b: 54). Realist düşüncede güvenlik birincildir. Realizmin yalnızca devlet güvenliğine odaklandığından insanların korunmasının önemsenip önemsenmediği anlaşılamamaktadır. Soğuk Savaş döneminin güvenlik anlayışı olan bu gerçekçi yaklaşımda güvenlik kavramı belirli ilkeler bazında kurgulanmıştır. Öncelikli olarak, uluslararası ortam anarşik ise tehditlere karşı güvenliği sağlanan devlettir. Diğer bir ilke, tehditler devlete göre belirlenir. İnsan güvenliği ise insan merkezli siyaset teorisi geleneğinin bir parçasıdır. İnsan güvenliğinde güvenliği sağlanan insandır ve insana yönelik tehditler gündeme taşınmaktadır. Güvenliğin sağlanmasında uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlere de sorumluluklar yüklemekte ve devletin bu alandaki tekeline karşı çıkmaktadır.

Realizmin güvenlik kavramını metalaştırıcı yaklaşımı nedeniyle güvenliğin psikolojik bir olgu olduğu gerçeğinden uzaklaşmıştır. Böylece güvenlik çalışmalarında birey/insan güvenliği kapsam dışı kalmış ve ihmal edilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın bitişıyle beraber devlet merkezli çatışma ve savaşların etnik çatışmalara dönüşmesi, analiz birimi olarak toplum ve bireyi ön plana çıkarmıştır. Nitekim uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik olgusuna ilişkin güncel tartışmalar, klasik paradigmanın birey güvenliğini hiçe saydığı görüşünde birleşmiş ve bireyi önceleyen eleştirel yaklaşımlar daha belirgin hale gelmiştir (Ergül: 169).

Gerçekçi yaklaşıma alternatif olabilecek ilk ciddi girişim, ‘‘Barış Araştırmaları’’olarak ifade edilmektedir. Barış çalışmaları yapan araştırmacılar ancak uzun vadeli, kalıcı ve istikrarlı bir barış ortamında güvenlikten bahsedilebileceğini düşünmektedirler. Bu bağlamda Galtung'un⁶ 1960'larda yaptığı bireysel ve yapısal şiddet sınıflandırması önem arz etmektedir. Galtung'un şiddeti ‘‘insanın temel gereksinimlerine ve hayatına yönelik kötü niyetli eylemler’’ olarak tanımlaması insan güvenliğine dolaylı bir şekilde katkı sağlamış ve devleti merkez alan ve askeri konulara odaklanan alanın dikkatini bireylerin güvenlik gereksinimlerine yöneltmiştir.

Galtung'a göre barış da negatif ve pozitif olmak üzere iki ayrı yapıdadır. Bireysel şiddetin ortadan kaldırılması negatif barışı, sosyal adalet pozitif barışı atfetmektedir. Negatif barışın, şiddeti doğuran ve meşrulaştıran yapıyı etkilemediği sürece pozitif barışı sağlayamayacağını savunmaktadır.

Soğuk Savaş döneminin devlet merkezli tehdit ve güvenlik anlayışına getirilen eleştiriler tarafından gündeminin oluşturulduğu ilk ortak girişim, 1972'de düzenlenen BM bünyesindeki Stockholm Konferansı'dır. Sürdürülebilir kalkınma projesini ortaya çıkaran konferans, insan güvenliğinin pratik alanını beslemiştir.

1973 petrol krizi sonrası, askeri anlamda sınırlarını koruyan ve fiziki güvenliği sağlayan devletler, ihtiyaç mallarını sağlamada ve pazarlarını korumada başarılı olamamışlardır. Bu durum; işsizlik, durgunluk, enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık gibi sonuçlara neden olarak bireyler ve toplumlar için güvensizliğin kaynağını oluşturmuştur.

⁶ Norveçli bir sosyolog olan Johan Galtung, 1959 yılında Oslo'da Uluslararası Barış Enstitüsü'nü kurmuştur...

Bu nedenle de 1970’lerden itibaren devlet tabanlı güvenlik anlayışı daha yoğun bir biçimde sorgulanmaya başlamıştır.

1991 ‘‘Küresel Güvenlik ve Yönetimde Stockholm Girişimi’’, kalkınma, demokrasi adına istenilen ilerlemeyi sağlayamama, çevresel bozulma, aşırı nüfus gibi tehditlerin güvenlik yaklaşımına dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

1990 sonrası resmileşen insan güvenliği kavramı, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında bir sürece tabi olmuştur. Bu süreçten kasıt, zemin oluşturulma olarak algılanabilir. Mevcut güvenlik anlayışının değiştirilmeye çalışılması için yaşanan bir dizi gelişme, doğrudan veya dolaylı olarak insan güvenliği zeminini oluşturmuştur. Soğuk Savaş süresince güvenlik, nükleer silahlar ekseninde ve devletlere odaklanarak kurgulanmıştır. Bu kurguya karşı çıkan çeşitli girişimlere rastlanmıştır. Bu konudaki ilk hareket pugwash hareketidir. Öncülüğünü Albert Einstein ve Bertrand Russel’in yaptığı bu hareketin ilkesi silahsızlanmadır. 1995 yılında Nobel Barış ödülüne layık görülen pugwash hareketi, nükleer silahların gölgesindeki güvenlik arayışlarına karşı çıkarak alternatif güvenlik yaklaşımlarına cesaret vermiş ve dolaylı da olsa, insan güvenliğinin zemininin oluştuğu sürece katkıda bulunmuştur.

Diğer bir girişim (World Order Models Project) Dünya Düzeni Modelleri Projesi’dir. Proje; kolektif şiddetin azaltılması, ekonomik ve sosyal durumun iyileştirilmesi, siyasal adalet ve temel insan haklarının uygulamaya geçirilmesi, doğal kaynakların dikkate alınması ve yaşanan çevrenin kalitesinin korunması gibi değerlere önem vermektedir.

Soğuk Savaş’ın bitimiyle patlak veren sınır içi çatışmaların, devlet merkezli tehditleri insanlığa yönelik yeni tehditlere çevirmesi ve yeni tehditlerin uluslar-üstü niteliği, devletin güvenlik sağlayıcı rolünü tartışmaya açarak, birey ve toplumların güvenlik gereksinimlerinin sağlanmasını öngören uluslararası ilkelerin ortaya çıkması, insan güvenliği kavramının, 1994’ten itibaren resmileşmesinin temel nedenleri olarak düşünülmektedir.

Bir başka neden, iletişimin gelişmesidir. Terörizm, salgın hastalıklar, doğal afetler, iç savaşlar, açlık, çevresel bozulma, yoksulluk gibi tehditler, iletişim alanında yaşanan gelişmelerle birlikte tüm dünyanın ilgi odağı olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte insanların karşı karşıya kaldığı güvenlik sorunları gelişmekte olan ülkelerde daha sık rastlanır bir durum haline gelmiştir. Bu sayede üçüncü dünya ülkelerine olan ilgi artmış ve gelişmekte olan ülkelerdeki insan ve toplumları tehdit eden güvenlik sorunları, insan güvenliği çalışmalarında yer bulmaya başlamıştır.

İnsan güvenliği adına en ciddi girişim olan 1994 tarihli BM raporunda, Soğuk Savaş sonrasında yeni bir güvenlik anlayışının geliştirilmesi gerekliliği şu şekilde ifade edilmektedir (UNDP, 1994: 22):

Çok uzun zamandır güvenlik kavramı, dış saldırılara karşı toprakların güvenliği, dış politikada ulusal çıkarların korunması veya nükleer bir felakete karşı küresel güvence etrafında çok dar bir şekilde yorumlanmıştır. Bu şekliyle güvenlik, insanlardan çok ulus devletle ilişkilendirilmiştir. Süper güçler ideolojik bir mücadeleye – bütün dünyada bir Soğuk Savaş mücadelesine kilitlenmiştir. Gelişmekte olan, daha son dönemlerde bağımsızlığını kazanmış olan, uluslar, hassas ulusal kimliklerine yönelik herhangi bir reel veya algılanan tehlikelere duyarlıydılar. Unutulan şey ise günlük yaşamlarında güvenliklerinin peşinde koşan halkların haklı endişeleridir. Onların çoğu için güvenlik artık hastalık, açlık, işsizlik, suç, sosyal çatışma, siyasi baskı tehditlerinden ve çevresel tehlikelerden korunmayı simgelemektedir. Soğuk Savaş'ın karanlık gölgesi uzaklaştığında, çoğu çatışmaların uluslar arasında değil, uluslar içinde olduğu görülebilecektir.

Kavramsal güvenlik çalışmalarında önemli bir isim olan *Barry Buzan* askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevre güvenliği olmak üzere beş boyutlu bir güvenlik anlayışı getirmiştir. Askeri güvenlik, devletlerin saldırı ve savunma yetenekleri ve birbirlerinin niyetlerini algılamasıyla ilgilidir. Siyasal güvenlik, devletlerin organizasyonel istikrarı, hükümet sistemleri ve devlete meşruluk sağlayan ideolojilerle ilgilenir. Ekonomik güvenlik, devletlerin kaynaklara ulaşımı, finans ve pazarlara erişimi ile refah ve güçlerinin sürdürülmesi ile ilgilidir. Toplumsal güvenlik de değişimin kabul edilebilir şartlarında, geleneklerin, dil ve kültür birliğinin, dini ve ulusal kimliklerin korunarak yeniden üretilebilmesini içerir. Çevresel güvenlik ise sürdürülebilir yaşamda önemli role sahip bir sistem olarak bölgesel ve küresel biyosferin korunmasıdır (Buzan, 1991: 433).

İnsan güvenliği, Buzan kurgusunda da yer alan güvenlik alanlarından direkt olarak etkilenmektedir. İnsan güvenliği salt ‘‘tehditlerin yokluğu’’ biçiminde bir güvenlik durumu değildir. İnsanın yaşadığı koşullar güvenli olsa dahi eğer özgürlüğünden yoksunsa psikolojik olarak güvensizlik söz konusu olmaktadır.

Bu bağlamda insan güvenliğine yöneltelen eleştirilere bakıldığında insan güvenliği kavramının analitik bir çerçeve sunmaması ortak bir eleştiri konusu olmaktadır. İnsan güvenliği kavramının fiziki güvenlik boyutundan psikolojik boyuta kadar geniş bir yelpazede sunulması, her konu insan güvenliği meselesi haline getirilmesi, kavramın analitik işlevini etkisizleştirmektedir. Örneğin; şiddet ve yoksulluk arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışmanın seçtiği bağımlı değişken ve bağımsız değişken durumuna göre aralarındaki ilişkiselliğin analizi farklı sonuçlar verecektir. İnsan güvenliği kavramı, geleneksel güvenlik anlayışına nazaran ahlaki olarak görülmekte ve bu nedenle ulaşılamaz ve hayali olduğu savunulmaktadır. Kavrama getirilen eleştirilerden bir diğeri de kavramın devleti güvenlik ölçüsünde yadsımasıdır. Oysaki devletin, bireylerin güvenliği adına hareket etmesi gerekli bir koşuldur.

Özetle insan güvenliği kavramının bilimsellikten ve siyaset ekseninden uzak bir ütopya olduğu düşünülmüştür/düşünülmektedir.

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem

Soğuk Savaş’ın sona ermesi neticesinde bloklar arası çatışma da sona ermiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesinin akabinde Varşova Paktı kalkmış ve Sovyet tehdidi son bulmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda açığa çıkan boşluğu etnik ve dinsel hareketler doldurmuş; Avrupa’nın kuzey-güney ekonomik uçurumuna batı ve doğu da eklenmiştir. Tüm bunların somut bir getirisi olarak, Soğuk Savaş boyunca dondurulan sorunlar tekrar gün yüzüne çıkmış ve uluslararası terörizm, kitlesel göç, siyasal sığınma tehdidi, azınlık sorunları ve sınır anlaşmazlıkları gündeme gelmiştir.

Soğuk Savaş döneminde realizm hâkimken, sonrasında ise normatif değerler ön plana çıkmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında milliyetçi rekabetler, dinsel fanatizm, çözülmemiş sınır sorunları, geçmiş önyargılar ve düşmanlıklar gibi uluslararası barış ve güvenliğe karşı ciddi tehdit unsurları bir bocalama döneminin yaşanmasına neden olmuştur.

İnsanın güvenliğine yönelik birçok tehdit unsuru daha belirsiz, daha tehlikeli ve daha karmaşık bir hal almıştır. Bu bağlamda terörizm tehdidi yerinde bir örnek teşkil etmektedir. Yaşanan iki dünya savaşı, dünya üzerinde devletler bazında birçok değişiklik yaratmış; güçlü olan güçsüzü olabildiğince ezmış; zayıf devletlerin kaderi birçok kez değiştirilmiş ve hatta aşındırılmıştır. Akabinde seyir eden Soğuk Savaş, dünyayı tüm duyguların dondurulduğu bir döneme sevk etmiş ve iki kutbun realizm ekseninde nefes almasını izlemek durumunda bırakmıştır. Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla da dondurulan tüm duygular adeta bir volkanik dağ gibi patlak vermeye başlamıştır. Burada altının çizilmesi gereken nokta ise problemlerin çözülmemeye çalışılmasında genel olarak bir terörizm tehdidine başvurulması ve terörizm çitasının yükselmesidir.

ABD, sistemde *geçiş dönemi* olarak nitelendirilen SSCB'nin dağılmasından 11 Eylül'e kadar geçen süreçte her ne kadar sistemin tek süper gücü olarak algılsa da, 11 Eylül saldırılarının da gösterdiği gibi, meydana gelen gelişmeleri denetlemede ve şekillendirmede büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

2.3. 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistem

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde meydana gelen kırılma, 11 Eylül saldırıları sonrasında pekişmiş; 11 Eylül olayı ile siyasal olarak, sistemde ABD liderliğinde tek kutuplu bir dünya düzeninin olmadığı anlaşılarak devletlerin güvenlikleri yeniden ön plana çıkmıştır. Uluslararası aktörler *küresel terör olgusu* ve/veya *terörün küreselleşmesi* gibi yeni bir sorun dâhilinde bir araya gelmiştir. Akabinde, uluslararası sistemde çok merkezliliğe dönüş ve yeni bir denge arayışı başlamıştır.

11 Eylül saldırıları devlet merkezli ulusal güvenlik anlayışına güç kazandırsa da bu denli büyük çaptaki saldırıların devlet dışı bir aktör tarafından (*terörizm çerçevesinde*) gerçekleştirilmesi, geleneksel güvenlik anlayışının sorun çözme işlevini yitirdiğini göstermiştir. 11 Eylül saldırılarının *asimetrik tehdit* unsurlarınca *güvenlik ve özgürlükler ülkesi* ABD'ye gerçekleştirilmiş olması, değişen sistemle birlikte güvenlik boyutunun değiştiğini ve genişlediğini gözler önüne sermiştir. Yeni tehdit unsurları devlet dışı, küresel, asimetrik, zaman-mekân tanımaz bir nitelik kazanmıştır.

11 Eylül terör olayı terörizm çitasını oldukça yükseltmiş ve hatta terörizme küresel bir boyut kazandırmıştır. Paralel olarak, uluslararası aktörlerin 11 Eylül sonrası yoğun bir şekilde terörizm tehdidi ekseninde çözüm yolları araması da güvenlik çitasını

yükseltmiştir. Dünyanın süper gücü olarak kabul edilmiş ABD’de dahi böylesine alelade bir tehdidin böylesine bir yıkım yaratabilmesi tüm dünyada panikle karşılanmış; ardından dünya ülkeleri ve bölgeleri kendi çapında *terörizm tedbirleri* geliştirmeye çalışmıştır. Bu çalışmalar ise *insan güvenliği* çitasının yükselmesine sebebiyet vermiş; paralel olarak (çelişkili bir durum yaratarak) insanın güvenliğinin tehlikeye girmesi ya da kısıtlanması söz konusu olagelmıştır.

ABD, gerek antlaşmalar gerek sözleşmeler gerekse kanunlar bazında bir dizi terörle mücadele çalışmaları gerçekleştirmeye başlamış; güvenlik alarımını en hat safhada tutmuş; masum ile suçlunun gözetilmediği genellemeler (Örneğin; havalimanlarında sakallı insanların ülkeye girişine engel olunması ve hatta bu insanların terörist şüphesiyle gözaltına alınması gibi...) yapmıştır. Buradan hareketle, yalnızca ABD örneğinden bile yapılacak bir analiz ile terörle mücadele çalışmalarının insanın güvenliğine katkı sağladığını; ancak zaman zaman yapılan yanlış veya abartılı yahut *saptırılmış* uygulamaların da insanın güvenliğine vurulan bir darbe olduğunu görmek zor olmayacaktır.

2.4. Uluslararası, Ulusal ve İnsan Güvenliği Politikasında Yeni Zorluklar

Siyasi yönlü müzakereler insan güvenliğine yönelik yaklaşımları en azından üçe ayırmaktadır. İlki, ağırlıklı olarak, iç savaş muharıpleri veya askeri dikta yönetimleri tarafından gerçekleştirilen soykırım veya insan hakları ihlallerinden korunmaya odaklanır. İkinci yaklaşım esasen açlık ve yoksulluktan korunma ile ilgilidir. Bu yaklaşım, dünyanın birçok kısmında yoksunluk ve yoksulluktan kaynaklanan insan yaşamındaki tehdidin insan güvenliğine yönelik temel bir tehdit olduğunu addeder. Üçüncü yaklaşım, insan güvenliğinin çevresel bozulma, terörizm, bulaşıcı hastalıklar, uluslararası suç ve benzer risklerden korunmayı içeren daha geniş bir kavramını benimsemektedir. Bu riskler genel olarak, son on yılın siyasi-ekonomik gelişmelerinden meydana gelmekte ve insanlık için tehdidin yeni bir türünü oluşturmaktadır. Ancak hangi yaklaşım benimsenirse benimsensin, insan güvenliğini koruma görevinin insanları korumayı ve güçlendirmeyi gerektirdiği hususunda genel bir fikir birliği olduğu görülmektedir. Güçlendirme ile gelişen insan kaynaklarından ve siyasi-iktisadi destekten insanların pay alması gerektiğine vurgu yapılırken, korunma ile insanları koruyan politikalara, kaynaklara ve kurumlara işaret edilmektedir.

Karşılaşılan bu zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkmak için en azından şu üç konu ciddi ölçüde dikkate alınmalıdır:

- i. Ulus-devletlerin ve uluslararası örgütlerin, uluslararası eylemler için meşruiyet temin edici rolü,
- ii. Masraf paylaşımı: İnsan güvenliğini güvence altına almak için gereken kamu malları ve hizmetlerinin tedarik masrafları nasıl karşılanacaktır?
- iii. Halk desteği: İnsan güvenliğini korumaya yönelik uluslararası girişimler için her bir ülkenin iç siyasal iradesi nasıl harekete geçirilir?

Bu üç problem ilke ve yöntem konusuyla ve siyasi desteği hareketlendiren meşruiyet konusuyla ilişkilidir.

Ulus-devletlerin rolleri konusu insan güvenliğini korumada uluslararası eylemlerin meşruluğu ile yakından ilgilidir. Terörist saldırılardan ve ulus-devletlerin ulusal varlığını sürdürmesiyle doğrudan ilgili görüldüğü kadar meşru görünen uluslararası eylemlerden korunmayı kapsayan Birleşmiş Milletlerde olduğu gibi, her bir bireyin güvenliğinin olduğu yerler ulusal güvenlik ile yakından ilgili olarak görülmektedir.

İnsan güvenliği için küresel tehdit olan terörizmin iyi tanınmasına rağmen, diğer yerlerde ulusal hayatı idame tehlikede/mevzubahis görülmemektedir. Bu durumlarda uluslararası eylemlerin meşruluğu, uluslararası fikir birliği ile belirlenmiş olarak incelenme eğilimi gösterir. Uluslararası fikir birliği inşasının ve her milletin uluslararası yasal ve siyasal ilkelere taahhüdünün, insan güvenliği emniyeti için önemli olduğu daha iyi bilinmelidir. Bu bağlamda düşünülecek olursa, BM'nin rolü iki boyuta ayrılmalıdır. Biri yasal, diğeri siyasaldır. Mevcut küreselleşmiş uluslararası bağlamda BM kararlarına, üye devletlerinin yasal onayından ziyade, uluslararası kanaatin siyasal bir ifadesi olduğu için daha çok önem verilmelidir. Ancak BM'nin bu hususta en az iki problemi vardır. İlki, etkililik veya verimlilik ile ilgilidir. İkincisi, kendine mahsus siyasal temsil edilebilirlik derecesidir.

İkinci problem, insan güvenliğini korumak için masrafların paylaşılmasını veya masrafları yüklenmeyi ilgilendirir. Ayrıca yoksulluk konusu bu bağlamda düşünülmelidir. Esas konu ekonomik (ve siyasal) maliyet-kazanç hesaplamasıdır. Eğer yoksul ülkelerde yoksulluğu yok etmek için sağlanan finansal yardım, onların refahını artırabilir ve onları gereken uluslararası işbirliği için ödeme yapma konusunda daha yetenekli, daha bilinçli ve

daha istekli yapabilirse (yoksulluk, insan güvenliğine yönelik tehdidin esas nedeni olsun ya da olmasın); bu gibi destek, insan güvenliğine karşı belirli bir tehlikeyle mücadele etmek amacıyla, zengin ülkeler tarafından direkt olarak sağlanan maddi yardımdan daha önemli olabilir.

Başta *terörizm* olmak üzere, bulaşıcı hastalık, uyuşturucu kaçakçılığı gibi tehditlerin temel nedeninin yoksulluk olduğu savı; yoksul milletler için insan güvenliğini korumak amacıyla uluslararası girişimlere katkıda bulunmaktan kaçınılmasının siyasal bir mazereti olarak yorumlanmamalıdır.

Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya dışındaki birçok ülke, sadece üçüncü dünya ülkelerinde yoksulluğun ekonomik gerçeğinden ötürü değil, aynı zamanda da adaletsizlik duygusu ve küreselleşme dalgasının yayılması sonucu üçüncü dünya ülkelerinin bazı kısımlarında arttığı görünen güçsüzlük veya savunmasızlık duygusundan dolayı yoksullukla mücadelenin önemine değinmektedir.

Üçüncü ve en zor problem, insan güvenliğinin korunmasına yönelik uluslararası faaliyetler için halk desteğinin nasıl harekete geçirileceğidir. Bu konunun meşruiyet problemiyle yakından ilgisi olmasına rağmen, problemler özdeş değildir. Meşruiyet, aşağı yukarı egemen devlet veya devletler tarafından kurulsu dahi; bu, ulusal makamların uluslararası eylem, özellikle askeri eylem için insanların siyasal desteğini mutlaka kendiliğinden harekete geçirebileceği anlamına gelmemektedir.

Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Japonya'da, dünya çapındaki vatandaşların çoğunlukla küreselleşme karşıtlığıyla ilişkilendirilmiş eylemlerinin sadece olumsuz boyutunu görme eğilimi vardır. Bunun yanı sıra, birkaç olumlu unsurun varlığı da göz ardı edilmemelidir. Hızla değişen ekonomik ve siyasi ortama adapte olma gereksinimine yönelik gelişen dünyada toplum bilincini artırmak için bazı eylemlerin gerçekleştiği göz önüne alınmalıdır. Bir diğer olumlu boyut ise, küreselleşme sürecinde etik ve ahlaki boyut üzerinde düşünme gereksiniminin olduğunu hatırlatan eylemlere (uluslararası ölçekte) başvurudur.

Her ne olursa olsun, devletler veya hükümetler insan (ve hatta ulusal) güvenliği konusunda yarı tekelliklerini daha fazla idame ettirmemeli; insanlar, insan güvenliğini güvence altına almak için daha çok sorumluluklar yüklenmelidirler. İnsan güvenliğini korumanın kilit noktası, insan güvenliği alanının vatandaşların kontrolüne dayanmasıdır.

Uluslararası girişimlerin başarısı ise, uluslararası eylemlerin gerçekleştiği ülke veya bölgedeki insanların siyasi iradesine bağlıdır. Bu bağlamda, müdahil tarafların vatandaşları arasındaki diyalog, insan güvenliğinin korunması için kalıcı siyasi haritayı garanti eden tamamlayıcı bir parça olacaktır.

2.5. İnsan Güvenliği Kapsamında Alınan Önlemler

Devletler insan güvenliğini kendi reel politik kaygıları doğrultusunda kullanabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için egemenlik ve toprak bütünlüğü bireyin güvenliğinden önce gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğu yapay ulus-devletlerdir. Ülke sınırları sömürgeci devletler tarafından tayin edilirken halklar arasındaki etnik kompozisyona ve tarihi bağlara dikkat edilmemiştir. Devletlerin etnik ayrılıkçı hareketlere (*ya da teröre*) karşı verdiği mücadele çoğu zaman *insan hakları ihlallerine* yol açmaktadır.

İnsan güvenliği bağlamında uluslararası toplum tarafından vücuda gelen en etkili önlemlerden birisi Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir. UCM, 1 Temmuz 2002 tarihinde kurulmuştur. Mahkemenin merkezi, Hollanda'nın Lahey kentindedir. Mahkeme, uluslararası toplumu ilgilendiren en ciddi suçları işleyen kişiler üzerinde yargı yetkisine sahip olup, ulusal yargı yetkisini tamamlayıcı daimi bir kurumdur (UCM, Madde: 1). Mahkeme soykırım suçu, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu hakkında yargı yetkisine sahiptir (UCM, Madde: 5/1). UCM en son temyiz merciidir. Mahkeme, Roma Statüsü'nün yürürlüğe girdiği 1 Temmuz 2002 tarihinde ve sonrasında işlenen suçlarda yargı yetkisine sahiptir.

Diğer bir önlem ise 3-4 Aralık 1997 tarihlerinde Ottawa'da imzalanan Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretilmesinin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası İle İlgili Sözleşme'dir. Sözleşme, anti-personel mayın kullanmayı, geliştirmeyi, üretmeyi; anti- personel mayını bir başka şekilde edinmeyi, depolamayı, elde tutmayı veya doğrudan doğruya veya dolaylı yoldan bir başkasına devretmeyi yasaklamaktadır (Ottawa Sözleşmesi, Madde: 1/1). Sözleşmeye taraf devletler bütün anti-personel mayınları imha etmeyi ya da bunların imha edilmesini sağlamayı taahhüt etmektedir (Ottawa Sözleşmesi, Madde: 1/2). Türkiye'nin de kabul ettiği bu

sözleşmeye⁷ ABD, Çin, Rusya, Hindistan ve İsrail gibi büyük güçler henüz taraf olmamıştır.

UCM, Ottawa Sözleşmesi, BM Antlaşması, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ve Cenevre Sözleşmeleri, insan güvenliği kapsamında uluslararası normlar sunmaktadır. Bu normlar, baskı altındaki insanları korumayı amaçlamaktadır.

2.6. İnsan Güvenliğinde Terörle Mücadele Çelişkisi

Soğuk Savaş döneminde devletler, uluslararası aktörler ve uluslararası sistem; askeri güç, savunma ya da silahlanma gibi amaçlar çerçevesinde bir ülkenin başka bir ülkeye saldırması gibi klasik güvenlik algısına sahip idi. Ancak Soğuk Savaş sonrasında, askeri olmayan tehditler artmaya başlamıştır. Güvenliğe karşı tehditler, askeri kaynaklı olmaktan ziyade, iç çatışmalar, savaş, etnik ve dinsel ayrılıklar, terörizm, örgütlü suç, siyasi baskı, ekonomik kriz, yoksulluk, kıtlık, aşırı nüfus artışı, uluslararası göç, bölgesel ve ulusal anlaşmazlıklar, doğal kaynakların tahribatı ve çevrenin bozulması, devletlerin şiddet eylemleri, salgın hastalıklar, insan-silah-uyuşturucu ve tehlikeli madde kaçakçılığı, kara para aklama gibi bir dizi sorundan kaynaklanmaktadır.

Küreselleşme bağlamında iletişimin ve ulaşımın gelişmesi, teknolojik gelişmeler ve özellikle de Soğuk Savaş sonrası oluşan düzen, yeni tehditlerin ortaya çıkmasına ve mevcut tehditlerin şekil değiştirmesine yol açmakta;⁸ dolayısıyla yeni bir güvenlik kavramına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda güvenliğin genişlemesi söz konusudur. Yeni güvenlik kavramı içerisinde yer bulan ve hatta Soğuk Savaş sonrasında güvenlik kavramının merkezine oturan insan güvenliği kavramı, güvenliğin boyutunun genişlemesine sebebiyet vermiştir. Küreselleşme sürecinin de katkıda bulunduğu tehdit ve bağlantılı olarak güvenlik kavramının/kapsamının dönüşümü, günümüzde tehdit ve güvenlik algılamalarının en başında terörizmi getirmektedir. Terörizm çerçevesinde olan insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı, silah ticareti, kara para aklama gibi unsurlar da güvenlik kavramına yeni tehdit algıları eklemiştir.

1994 Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Raporu'nun insan güvenliğine yönelik tehditleri ortaya koyması ve özellikle insan güvenliği kavramını resmileştirmesi ile insan güvenliği alanındaki akademik çalışmalar ve pratik uygulamalar ivme kazanmıştır.

⁷ TBMM, 12 Mart 2003 tarihinde sözleşmenin uygun bulunduğuna dair kanunu kabul etmiştir.

⁸ Bu tehditlerin genel bir çerçevesini görmek için Bkz: Ekler, Tablo 3, s. 109.

Raporda güvenliğin temel unsuru olan devlete karşılık, güvenliğin en önemli amacı insan olarak belirlenmiştir. Ancak teoride temel unsurun insan olmasının ön koşul olarak benimsenmesine rağmen, pratikte ise en fazla zarara uğrayan unsurun yine insan olduğu gözlemlenmektedir. Bu çelişkili durumdaki örneklemelerin genel olarak terörizm tehdidinde, terörizmle mücadele kapsamında olduğu görülür. Devletlerin insanı koruma yükümlülüğü vardır. Ancak özellikle terörle mücadelede devlet, insan güvenliğine yönelik tehditleri önleme faaliyetleri esnasında özgürlükleri ihlal edebilmektedir. Devletler terörizmle mücadelede kendilerini korumak için sergiledikleri tutumlarda da birçok özgürlüğe zarar verebilmektedir. Korku dönemlerinde devletlerin öncelikli olarak vatandaşlarının güvenliğini sağlaması elzem bir algı olarak görülmektedir. Bu doğrudur; ancak bu dönemlerde insan hak ve özgürlüklerinin önüne devlet, bir tehdit olarak çıkmamalıdır; yani devlet bireye yönelik tehditleri önlerken aynı zamanda birey karşısında siyasal bir tehdit unsuru olmamalıdır. Burada ifade etmek gerekir ki, her devletin kendine özgü insan güvenliğine yönelik çözüm formülleri olabilmektedir. Örneğin, terör sorunu olan bir ülkenin insan güvenliği bakış açısında siyasal güvenlik en önemli unsur haline gelirken, açlık ve su kıtlığı sorunlarıyla yüzleşen bir başka ülkede gıda güvenliği temel unsur haline gelebilmektedir. Bu normal bir durumdur. Ancak çelişkili bir durumun oluşmasını engellemek için devletin, insana yönelik tehditleri önleme sorumluluğunun yanında insanın çıkarlarını koruma sorumluluğunu da üstlenmesi gerekli görülmektedir. Güvenliğin genişlemesinin en can alıcı dezavantajı, sağlıklı bir özgürlük-güvenlik ilişkisini sağlama zorluğudur. İnsanı merkeze alan güvenlik anlayışı pratikte yaşama hakkının ihlal edilebilmesine dahi sebebiyet verebilmektedir. Terörle mücadele konusunun abartıldığı; mücadele algısının dozunun çok fazla arttırıldığı; dolayısıyla yanlış uygulamaların da sergilendiği 11 Eylül olayı, insan güvenliği ve terörle mücadele çelişkisinin çok güzel bir örneğidir. Zira 11 Eylül sonrası ABD'nin terörle mücadele algısı sosyal yaşamın tüm alanlarına müdahale edilmesine yol açmıştır.

Terörün toplum genelinde korku ve endişe uyandırması sonucu terörle daha etkin olarak mücadele edebilmek amacıyla özgürlükler alanının daraltılmasının kaçınılmaz olduğu, güvenlik mi özgürlük mü sorusuyla karşılaşan toplumların güvenliği tercih edecekleri görüşleri ile terörle mücadelede sıkça karşılaşmaktadır. Bu tür görüşleri destekleyerek özgürlük alanını daraltmak, terörün hedefi olan toplumsal korku oluşturmaya zemin hazırlayarak bir devleti istemediği bir şeye zorlamanın gerçekleşmesi ile

sonuçlanmaktadır. Ancak hukuk düzeni, iç hukuklar olduğu gibi uluslararası hukuk da, hangi durumda ne tür önlemlerin alınacağını, hangi şartlarda hangi hakların ve ne ölçüde kısıtlanabileceğini belirtme durumundadır. Aksi takdirde bu kapsam dışında alınan önlemler hukukun ihlali anlamına gelmektedir. İnsan hakları kurallarının ortak özelliği olan *vazgeçilemezlik* ve *devredilemezlik*, silahlı çatışmalar halinde uygulanabilecek kurallar için de geçerlidir.

Küreselleşmeyle gelen teknolojik gelişmelerin suç örgütlerinin ya da en popüler şekliyle terör örgütlerinin suç işleme girişimleri ve kapasiteleriyle de paralellik göstermesi ve bu bağlamda güvenliği sağlama amacıyla özellikle de iletişim alanına kısıtlama getirilmesinin söz konusu oluşu, insan güvenliği ihlali olarak vuku bulmaktadır. Daha somut bir ifadeyle, terörle mücadele kapsamında devletler tarafından önlem amaçlı iletişimin denetlenmesi, elektronik gözetim yetkileri, siber suçlarla ilgili düzenlemelerin revize edilmesi aracılığıyla bireyin zorunlu alanları ihlal edilebilmektedir.

Terörle mücadelede devlet yasalar ışığında gerekeni yapmakla yükümlüdür; vatandaşlarının güvenliğini ve kendi güvenliğini sağlamakla yükümlüdür; yani olağanüstü dönemin gerekliliğinden kaynaklanan güvenlik algısını öncelikli olarak önemseyebilir ve özgürlüklerin korunması ve devamlılığı amacıyla *geçici* olan bu süreçte güvenliğe ağırlık verebilir. Ancak bazen terörle mücadele kapsamında gerçekleştirilen yasal değişiklikler olağanüstü dönem sonrasında da uygulanmaya devam ettiği görülür. Bu durum insanların adil yargılanma hakkı ve yaşama hakkı gibi birtakım haklarını tehdit edebilmektedir. Bir kişinin bilgisi olmaksızın gözetim altında tutulması, kontrol edilmesi veya yeterli gerekçe göstermeksizin tutuklanması ve sorgulanması gibi devletin olağanüstü dönemlerde aldığı tedbirler olağan dönemlerde insanlar için tehdit unsuru olabilmektedir. Kanunlarda terör kavramının genel tanımlamaları bulunduğundan, özel hayatın korunmasına ilişkin haklar, sivil protestolar, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi bazı haklar engellenebilmektedir. Dolayısıyla herhangi bir terör örgütünü önleme girişimlerinde masum insanların haklarının ihlali de söz konusu olabilmektedir. Terörizmle mücadelede, başka bir ifadeyle terörizmi önleme sürecinde, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin kamu çıkarlarına feda edilmemesi hususunda çaba sarf edilmelidir.

Öte yandan terörle mücadele kapsamında devletler tarafından orantısız, denetimsiz güç kullanımı olasılığı da insan güvenliğine yönelik bir tehdit sunmaktadır. Terör olgusu çerçevesinde özellikle şüphelileri belirleme çalışmalarında baz alınan basmakalıp yargılar

da insan güvenliği karşısında büyük bir problem olarak durmaktadır. Örneğin; 11 Eylül sonrası Amerika'nın çoğunlukla sakallı ve bıyıklı erkekleri, tesettürlü kadınları, özetle Müslüman görünümlü olan insanları terör şüphelileri olarak belirlemiş olması, bir başka deyişle, dünyada şok etkisi yaratan 11 Eylül olayının ABD ve çoğunlukla, bağlantılı olarak, diğer Batı ülkelerinde şüpheli algısını İslam'a çevirmesi; 11 Eylül saldırılarıyla da gündeme getirilmiş olan, Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması"(The Clash of Civilizations) adlı makalesinde İslam'ı Batı için bir potansiyel düşmanlık odağı olarak lanse etmesiyle popülerite kazanan ve genel olarak Avrupa'da görülen *İslamofobi* olgusu, terörizm kapsamındaki basmakalıp kıstasları tetikleyici unsurlardır.

Terörle mücadeledeki en temel sorun ise: "Bir kesim için terörist olanın bir başka kesim için özgürlük savaşçısı olabilmesi" gibi gündemde terörizm sorunu ile paralel bir şekilde süregelen bozuk bir parametre; teröre karşı ortak mücadeleyi ve tavır geliştirmeyi sabote etmekte ve bizzat terör sürekli bu zaafı beslenmektedir ya da cesaretlendirilmektedir.

2.7. Güvenlik mi Özgürlük mü?

Terörizm, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, mağdurların yaşama, özgürlük ve güvenlik haklarının sağlanması konusunda sorunlara yol açarak insan haklarını doğrudan etkilemekte; insan haklarının, temel hürriyetlerin ve demokrasinin tahribini hedeflemekte; barış ve güvenliği bozmaktadır. İnsan haklarına açıkça aykırı olan terör olayları sadece bombalı saldırılara indirgenmemelidir. Adam kaçırma, araba çalma, uçak kaçırma, kamu binasının işgali, rehine alma gibi bir dizi faaliyetler de terör örgütlerince gerçekleştirilen eylemlerdir.

11 Eylül sonrası dünya *terörizm çağı* olarak nitelenen yeni bir siyasi döneme girmiştir. Bu nedenle 11 Eylül, güvenlik ve insan hak ve özgürlükleri arasındaki ilişkiler açısından önemli bir kırılma noktasını teşkil etmektedir. 11 Eylül terör saldırıları ile birlikte terörizmin önlenmesi başat bir siyasi sorun haline gelmiştir. Böylece *kendi güvenlikleri de söz konusu olan Batılı devletler*, insan haklarını feda edebilmişlerdir. Örneğin, terörle mücadele veya güvenlik adına işkence ve kötü muamele yasağı ya da mültecilerin işkence veya kötü muamele görebilecekleri ülkelere zorla geri gönderilmemesi gibi insan haklarının temel ilkelerini açıkça ihlal edebilmişlerdir.

Akabinde uluslararası örgütler insan hak ve özgürlüklerini dikkate alan terörle mücadele stratejileri hazırlamışlardır. Söz konusu stratejiler arasında, Birleşmiş Milletler Küresel Terörle Mücadele Stratejisi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi İnsan Hakları ve Terörle Mücadelede Rehber İlkeleri ile Avrupa Birliği Terörle Mücadele Stratejisi bulunmaktadır. Bu stratejilerde iki temel kabulün söz konusu olduğu görülmektedir. İlki, terörün yaşam hakkı başta olmak üzere, insan haklarına en büyük tehdit olduğunun kabulü, ikincisi ise devletlerin terörle mücadele ederken insan hak ve özgürlüklerini ihlal etmemesi gerektiğidir.

Özgürlük, insanın yapmak isteyip istemediğine kendi iradesiyle karar vermesi ve kararının uygulamasında engellenmemesidir. Diğer bir tanıma göre ise özgürlük, kişinin yapmak istediği bir şey konusunda herhangi bir insanın kısıtlama altında olmaması durumudur. Sınırsız özgürlük yoktur, bunun doğurabileceği tehlikenin ya da güvenlik kaygısının idraki içinde hareket edilmesi gerekir. Özgürlük bir haktır ve demokrasinin özünü teşkil eder. Öte yandan, özgürlüklerin aynı zamanda terörizme olanak sağladığı da söylenebilmektedir.

Güvenlik ise, insanların uygun şartlarda yaşamasını sağlamak; insanları istenmeyen, beklenmeyen olay, durum veya saldırılardan korumaktır. Güvenlik de tıpkı özgürlük gibi bir haktır.

Güvenlik-özgürlük ilişkisi yahut güvenlik-özgürlük dengesi denildiğinde yaygın olan iki algıyla karşılaşılacaktır. İlki; güvenliği artırıcı her önlem, özünde bir kısıtlama barındırdığından, özgürlükleri kısıtlamaktadır. İkincisi; özgürlüklerin varlığı için öncelikle güvenliğin varlığı şarttır. İkinci algıdan hareketle güvenlik ve özgürlük arasında *tamamlayıcı* bir ilişki bulunmaktadır. Ne *özgürlük* ne de *güvenlik* başlı başına yeterli ve kapsayıcı kavramlar değildir. Bir dengeden çok birbirini tamamlayan değerler tarafından oluşan uyumlu bir ilişkiden bahsetmek daha isabetli olacaktır. ‘‘*İnsan güvenliğinin*’’ söz konusu olması hâlinde, güvenlik ve insan hakları arasında bir denge değil bütünlük söz konusu olacaktır. Burada önemli olan husus, ne özgürlükten ne de güvenlikten vazgeçilebileceği gerçeğidir. Ancak güvenliğin olmadığı yerde özgürlüklerin uygulanamayacağı ya da sekteye uğrayacağı da aşîkârdır. Burada altının çizilmesi gereken husus, her özgürlüğün bir güvenlik gerekçesiyle sınırlandırılabilmesi anlaşılmamalı; ne özgürlük güvenliğe ne de güvenlik özgürlüğe feda edilmelidir. Nitekim özgürlüğün yokluğu güvenliğin yokluğunu, güvenliğin yokluğu da özgürlüğün yokluğunu getirebilir.

Bu bağlamda güvenliğin bazı temel şartları olmadan kişinin özgürlüğe sahip olmasından söz etmek anlamlı değildir. Ancak güvenlik adına yok edilen özgürlükler, güvenliğin en büyük düşmanıdır. Esasında güvenlik önceliği, hareket noktasını özgürlükten aldığı müddetçe tamamlayıcı; hedefini özgürlüğü sağlama ve koruma olarak belirlediği takdirde gerçekçidir. Zira özgürlüğü görmezden gelen her yaklaşım güvenlikten ziyade yasağa tekabül etmektedir. Diğer bir deyişle, suiistimal edilmeyen bir güvenlik anlayışı ile özgürlük korunabilmektedir. Oysa terörün hedeflerinden biri devlet tarafından toplumun özgürlüklerden vazgeçirilmesine sebebiyet vermektir. Böylece toplum devlete olan güvenini yitirecek; devletin meşruluğu zedeleneyecek; toplumun devlete karşı bir zihniyet geliştirmesi adına bir zemin hazırlanmış olacaktır. Bu açıdan yaklaşıldığında etkin bir terörle mücadele ancak ve ancak demokratik toplum ve hukukun üstünlüğünün korunması ile gerçekleşebilir.

Güvenlik amacıyla getirilen sınırlamalar her zaman özgürlükleri kısıtlamaktadır. Ancak bir terörizm tehdidi karşısında bireyler var olan özgürlüklerini içinde bulunulan olağanüstü ortam nedeniyle kullanamayabilirler; bunun karşısında alınan önlemler, özgürlüklerin kullanılamaması sonucunu doğuran nedenleri ortadan kaldırma amacını taşıyabilmektedir. Güvenliğin sağlanması ve korunması gerekçesi ile özgürlüklerin yeniden düzenlenmesi daha çok olağanüstü rejim çerçevesinde olanaklıdır. Devletler zaman zaman olağanüstü yönetim uygulamak zorunda kalabilirler. Özgürlüklerin en başarılı şekilde yaşanabildiği Batılı ülkelerde dahi tarihsel olarak özgürlüğün tanınması ve uygulanması, güvenliğin özgürlükler çerçevesinde güvence altına alınmasıyla mümkün olmuştur. Diğer bir ifadeyle, özgürlükler yasal bir çerçeveye kavuşturulurken öncelikle özgürlüklerin varlığını güvenceye alma şeklinde tamamlayıcı bir güvenlik anlayışı benimsenmiştir. Bu bağlamda terörizmle etkin bir mücadelede halkı bilinçlendirmenin yanında terörist propagandanın söylemelerini ve görsel olarak eylemlerinin büyük kitlelere ulaşmasını sağlayan medya ile ilgili düzenlemeler yapmak, devletlerin bu mücadelede dikkat etmesi gereken hususlardandır. Teröristler propagandalarını medya aracılığıyla etkin bir şekilde yapabilmektedirler. Medyada yer alan terör eylemlerinden özellikle teröristlerin masum insanları katlettiğine dair görüntüler, toplumda terör korkusunu da körüklemektedir. Terörizm amacının da zaten toplumda korku atmosferini oluşturmak olduğu göz önünde bulundurularak, söz konusu böyle bir durumda devletlerin devreye girerek denetim mekanizmalarını harekete geçirmeleri olağandır.

Ancak terörle mücadele kapsamında öne çıkan temel yanlış, güvenlik dendiğinde bireyin değil devlet güvenliğinin daha çok öne çıkarılabilmesidir. Devletin temel görevi toplumsal güvenliğin sağlanmasıdır. Ancak devlet, güvenliği sağlarken özgürlük önünde bir tehdit teşkil etmemelidir. Ayrıca terörizmin bir dine, milliyete, medeniyete veya belli bir etnik kökene mal edilmemesi gerekmektedir. Terörizme karşı mücadelede uygulanan tedbirlerin dozu ancak *ölçülülük ilkesine* uyularak ayarlanabilir ve insan hakları ihlallerinin önüne geçilebilir. Yani özgürlük ve güvenlik arasındaki ilişkiyi düzenleyecek ana faktörlerden biri *ölçülülük ilkesi* olarak karşımıza çıkar. Ölçülülük ilkesi; zorunluluk, orantılılık ve elverişlilik durumlarını zorunlu kılar. Bu noktada özgürlüklerin asıl, sınırlamanın istisna olması gerekir. Güvenliği sağlamak için alınan tedbirlerin amacı, devletin kendi varlık ve bütünlüğünün zarar görmesini engellemenin yanında vatandaşlarının psikolojik ve fiziksel bütünlüğünün zarar görmesini de engellemektir. İnsan hakları sadece bireylerin temel haklarının garanti altına alınmasını gerektirmez; aynı zamanda bireylerin temel güvenlik endişelerini de gideren bir işlevi bulunmaktadır. Özgürlükleri sınırlayacak önlemlerin istisnai olarak ve hukuksal denetim altında kullanılması zorunludur. Demokratik bir düzende özgürlük kural, güvenlik önlemleri ise istisnadır. Özgürlükler, ancak ulusal ve uluslararası barış ortamının sağlanması şartıyla gelişebilmektedir. Yani bireyler özgürlüklerini kullanabilmek için güvenlik içinde olmaya gereksinim duyarlar. Güvenlik, özgürlük için *araçsal* bir nitelik taşır. Bu bağlamda güvenlik, özgürlük açısından değerlendirilmeli; özgürlüğe hizmet etmeyen güvenlik değersiz görülmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TERÖRİZM

3.1. Terörizm Nedir?

Terörün tanımı konusunda uluslararası bir fikir birliği yoktur. Bu sebeple bireysel olarak veya tek yönlü olarak net bir terör tanımının yapılması çok da sağlıklı olmayacaktır. *Terör, bulunduğu yerden ne gördüğündür veya gördüğünü nasıl algıladığıdır.* Net bir tanımdan ziyade ne olduğunu anlamaya çalışmak veya ifade etmeye çalışmak günümüze kadar olagelmiş bir şeydir. Bu bağlamda bir tanım konusunda uzlaşma sağlanılamamış, bir başka deyişle bir tanımı bile olmayan/olamayan bir sorunun nasıl ortadan kaldırılacağı veya kaldırma yetisine nasıl erişilebileceği sorusu manidardır.

Tanım mahiyetinde öge olarak en yaygın olanları; terör şiddettir, zor kullanımıdır, siyasal bir amaç güdümüdür, korkudur, tehdittir, toplumda uyandırdığı psikolojik etkidir. En yaygın amaçlar ise; yerleşik düzeni-otoriteyi yıkmak, hedef olan topluluğu korkutmak, mevcut yönetimi devirmek, siyasal gücü kendi hâkimiyetine almaktır. Tüm bu genel yargılara bakıldığında bir terörist eylemi, her zaman ve her koşulda, *insanın güvenliğini*, bilhassa yaşama hakkını bir hiç olarak gören bir siyasal araç yoluyla gerçekleştiği için hiçbir zaman haklı olamaz.

Terörün etimolojik anlamına baktığımızda; Latince *terrere/terror* kökeninden türetilen terör sözcüğü Redhouse sözlüğünde dehşet, korkunç şey, korku saçan şey veya kimse; terörist tedhişçi, herkese dehşet salan kimse, Fransız İhtilali sırasında tedhiş mahkemesi taraftarı, Çarlık Rusyası'nda tedhişçi; terörizm ise tedhişçilik, yıldırma siyaseti olarak tanımlanmaktadır.

Terör kavramına ilk kez *Dictionaire de l'Academic Francaise*'nin 1789'da yayımlanan ekinde rastlanmaktadır. Sözcük *Fransız akademisi sözlüğüne*, Fransa'da 1793-1794 yılları arasında yaşanan ve binlerce kişinin idamıyla sonuçlanan dönemi belirten, *terör düzeni* yönetimi anlamıyla girmiştir (Laqueur, 1987: 6).

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre terörün Türkçe karşılığı *yıldırı*, terörizmin karşılığı ise *yıldırıcılık*tır.

TDK terimler sözlüğüne göre terörizm: *Siyasal bir hedefe ulaşmak amacıyla devlete, halka veya bireylere karşı şiddet eylemlerine başvurmadır.*

Ana Britannica ansiklopedisinde: *Siyasal bir hedefe ulaşmak için devlete, halka ya da bireylere karşı sistemli şiddet eylemlerine başvurma* olarak tanımlanmıştır (Ana Britannica, 20, 1990: 549).

Oxford İngilizce sözlükte terör: *İnsanları sindirmek için şiddet kullanımı*, terörizm ise: *Siyasi amaçlar için şiddetin ve sindirmenin gayri resmi veya yetkisiz kullanımı* olarak tarif edilmiştir.

Meydan Larousse'da ise, terörizm: *İhtilalci grupların giriştiği şiddet eylemlerinin tümü, tedhişçilik, bir hükümet tarafından uygulanan şiddet rejimi* olarak tanımlanmıştır (Meydan Larousse, 1993-1994: 83).

Türk hukukunda terör tanımı, 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı *Terörle Mücadele Kanunu*'nun 1. maddesinde yapılmıştır – 2003 yeniden düzenlenmiş haliyle – (Terörle Mücadele Kanunu, 1991: 7215):

Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

Terör ya da terörizm; siyasal, dinsel veya ekonomik hedeflerle sivillere ve resmi yönetimlere yönelik baskı, yıldırma ve şiddet içeren eylemlerdir. Bu eylemleri gerçekleştiren gruplara terör örgütü; şahıslara ise terörist denir.

“Bir terör eylemini gerçekleştiren ya da eylem girişiminde bulunan, terör eylemleri için destek sağlayan, yardım ve yataklık yapan, eylem yapmasalar bile terör örgütlerine katılan, terör örgütlerinin amaçları doğrultusunda bir grupla birlikte ya da tek başına suç işleyen kişi, yasalara göre terör suçlusu ya da yaygın deyimle teröristtir.” (Çitlioğlu, 2008: 222).

Terör ve terörizm aynı kavramlar olarak kullanılsa da farklı kavramları ifade eder. Terör, korku durumunu ifade etmekte; terörizm ise, korku oluşumunu amaçlayan stratejiyi ifade etmektedir.

Günlük kullanımdaki anlamlarıyla terör ile terörizm kavramları arasındaki en önemli farklılık, terörün belirli bir irade gerektirmeden de ortaya çıkabilen, spontane, sistemsiz, örgüte gerek duymayan, çoğu kez de anlık veya kısa süreli bir şiddet olgusunu ifade etmesi, terörizmin ise terörün; sistematik, iradi, çoğu kez örgütlü ve uzun süreli kullanımını içeren bir kurlsız savaş ve propaganda tekniği, bir strateji olmasıdır (TBB, 2006: 4).

Bir düşünce, ancak tedhiş niteliğini haiz şekilde gerçekleştirilmesi halinde terör olur. Bunun için başkasına maddi, ruhi veya bedeni zarar veren bir eylemin olması gerekmektedir. Bir bombalama, öldürme, korkutma, silahlı propaganda vb. olması gerektiğine inanılır. Lakin herhangi bir eylem olmaksızın, tek başına bile bu kelime insanlarda ürpertici bir etki bırakabilmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde terörün hem tesir hem de alan itibarıyla en açıktan en koyuya doğru bir yoğunluğu vardır. Tesir itibarıyla en açık tonlu veya hafif tesiri, kelimenin bireyde bir ürperti veya bir nahoşluk hissi bırakmasıdır. En sert tesiriye ölümdür (Ayhan, 2015: 118).

Terörizm; son derece etkili, son derece ucuz, büyük organizasyonlar gerektirmeyen, hızlı bir reaksiyona sahip, gizlilik politikaları nedeniyle bir devletle ilişkilendirilmeleri son derece zor olan *asimetrik bir tehdit*⁹ olarak karşımıza çıkmaktadır. Asimetrik oluşlarından dolayı kaynağının saptanması ve kaynağından yok edilmesi oldukça zordur. Yaptırımları açısından uluslararası hukuktaki boşluklardan yararlanan terörizm, hiçbir ahlaki değer

⁹ Orantısız, öngörülemeyen, psikolojik etki odaklı, anormal, çok yönlü, hedef gözetmez, zaafı istismar eden, alışılmadık sıra dışı ve aynı türde cevap vermesi zor olan tehditler, *asimetrik tehditlerin* niteliklerini belirlemektedir. Bu bağlamda, başta terörizm olmak üzere, siber saldırılar, kitle imha silahları, organize suçlar, çevresel tehditler asimetrik tehdit türleri olarak kabul edilmektedir.

gözetmemekle birlikte her ne kadar günümüzün yeni savaş yöntemi olarak karşımıza çıksa da *hukuk dışı* oluşlarıyla da tanınmaktadır.

Terörizmin örgütlülük, nedensellik, evrensellik, kural tanımama ve yasa dışılık, asimetrik tehdit oluşturma, propaganda silahı olma, acımasızlık ve dehşet, doğası gereği gizlilik, hedefin rastgele seçilmesi, dış desteğe bağıllık gibi özellikleri vardır.

Terörizm siyasi bir amaç güder; terörist eylemler örgütlü, sistemli ve sürekli bir yapıda olmaktadır. İdeolojik, hedef, örgüt ve şiddet terörizmin unsurlarıdır. Terörizm her ne kadar bina ve yapılara zarar verse de terörizmde asıl *hedef insandır*, insanı korkutmaktır.

Terörizm sadece etnik temelli veya dini temelli değildir. Terörizmin temelini oluşturan belki de günümüzde en önemli sayılabilecek neden devlet bütünlüğünü bozma, devlet düzenini yıkma amaçlarının güdülmesidir. Ayrıca savaş ve diplomasi ile elde edilemeyen istekler terör eylemleri ile kazanılmaya çalışılır.

Genelde bağımsızlık mücadelesi, belirli bir ırk veya dini, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları egemen kılma mücadeleleri terör örgütlerinin amacı olurken; bazen de sadece geçmişin intikamını almak amaç olabilmektedir. Bunun en güzel örneği; terör örgütü olan Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu – Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia, ASALA'dır.

Terörizmde kurbanlar rastgele seçilir ve semboliktir. Yani seçilen kurbanlar sadece birer araçtır. Önemli olan o kurbanlar üzerinden ilişkilendirilen grup veya sınıftaki diğer insanlara terör korkusunun aşılmasıdır. Araç olarak seçilen kurbanlar üzerinden asıl belirlenen insanlara veya bir başka ifade ile terör örgütünün istediğini verecek olan insanlara yıldırma politikası uygulanır. Öncelikli amaç budur. Nihai amaç ise güdülen bu politikanın başarılı bir şekilde sonuçlanarak istenilen özellikle siyasi ve/veya ekonomik hedefe/hedeflere ulaşılmasıdır.

21. yüzyıla kadar terörist eylemlerin hedefi genellikle devlet adamları veya üst makamlardaki kamu görevlileri idi. Özellikle 11 Eylül 2001 El Kaide olayı sonrasında kişilerin yerini sembol hedefler almıştır.

Terörizm konusunda karşılaşılan bir diğer nokta *pasif terör* olgusudur. Pasif terör bir nevi şiddetin her zaman kanlı olmadığı bir psikolojik savaş türüdür. İçinde şiddet

barındırmakla birlikte kan dökmeyen pasif terör, özellikle devletler eli ile yürütülen ayrı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji ve askeri güç bakımından geride olan zayıf devletlerin terörizme karşı zaafı vardır ve etkin bir biçimde mücadele edemez.

Terörizm her ne kadar ideolojik kavramlarda olduğu gibi –izm ile ifade edilen bir sözcük olsa da kendisi bir ideoloji değildir ve kendi ideolojisi yoktur. Mevcut bir ideolojiyi unsuru olarak ele alır ve hayata geçirmeye çalışır. Yani terörizm; bir araçtır, bir eylemdir, bir eylem bütünüdür. Türkiye’de uzun bir süre terör sözcüğü yerine anarşi sözcüğü kullanılmıştır. Anarşizm ve hatta nihilizm kavramı ile eş tutulan terörizmin, anarşizm ve nihilizmde olduğu gibi, felsefi bir derinliği yoktur. Anarşizm; bir felsefe, teori, düşün ve yaşam sistemi olarak karşımıza çıkar. Terörde mutlaka şiddet vardır; şiddet sistemattir ve bir amaca yöneliktir. Bu konuda anarşizm ile benzeşmektedir fakat terörizmden ayrıştığı nokta da anarşizmin amacına ulaştıktan sonraki düzenin de planlamasını yapmasıdır. Terörizm, anarşik bir ortam yaratılarak, anarşizmin egemen kılınması için başvurulmuş bir araçtır ve anarşiye terör yoluyla ulaşılması mümkündür. Ayrıca terörizmin her türlü kurulu otoriteyi reddeden, devletleri özgürlüklerin önündeki engel olarak gören, devletlerin mutlaka yıkılmaları gerektiğini düşünen, mutlak özgürlüğe inanan ve mutlak özgürlüğü şiddet yoluyla elde etmeye çalışan bir amacı ya da felsefesi yoktur. Terörizm, uğranıldığına inanılan bir haksızlığın ortadan kaldırılması için kendi koşullarını dayatır. Bu koşulları şiddet kullanarak dayatır fakat sonucunda toplumsal bir model öngörmez, sisteme karşı durur ancak mevcut sistemin yıkılması halinde alternatif sistemler ortaya koymaz, felsefesi yoktur yani felsefi bir derinlikten yoksundur, düz bir eylem yöntemidir, daha doğrusu yarı askeri anlamda bir stratejidir. Ayrıca terörizmin militanları haricinde anarşizmde olduğu gibi yaygın yandaş ve savunuları yoktur.

Latince hiç anlamındaki nihil sözcüğünden türemiş olan nihilizm de tıpkı anarşizm gibi her türlü otoriteyi yadsır ve anarşizmi de bir yerde aşarak bilimsel açıklaması olmadığı için hiçbir dini inancı kabul etmez. Tıpkı terörizm gibi normatif her türlü değeri reddediyor oluşu ve öznel ahlak anlayışları dışında başka bir ölçüyü kabul etmeyen bir yapısı olduğu için terörizmle özdeşleştirilmektedir.

Anarşizm ve nihilizmin ilk hedefi geniş toplulukların gönüllü olarak katılacakları ama daha çok işçilerle köylülerin önderliğinde bir halk devrimi gerçekleştirip mevcut rejimi yıkmak sonra kendi kurguladıkları modellerinin egemenliğinde devletsiz, mülkiyetsiz yeni bir düzen kurmaktır. Terörizmin devrim amacı yoktur, devrimci

hareketlerin doğrudan terörizmle ilişkilendirilmesi yanlıştır. Ayrıca önceden planlanmayan, kurgulanmayan ve bir anda ateşlenen ve de bir anda sönen birtakım eylemler, içlerinde şiddet barındırsa da vandalizmdir.

Terörizm günümüzdeki bütün sorunlardan çok daha tehlikelidir, daha doğrusu en tehlikeli olan sorundur. Önemli olan sebep olduğu can ve mal kaybı değildir, oluşturduğu tepkidir ve psikolojik etkileme gücüdür; ahlaki, siyasi hiçbir değeri gözetmemesidir. En etkili gücü medyadır. Medya yolu ile insanların psikolojilerini esir alır, insanların kendi devletine, kendi insanına hatta kendine olan güvenini bile sarsar ve korku yaygınlaşır. Medya ile kendilerini tanıtırlar ve medya ile seslerini duyururlar. En güzel örneği, bazı kişilerin cenazelerine sahip çıkması kendi seslerinin duyurulması amacıyla gerçekleştirilen bir girişimdir.

3.1.1. Terörizmin Nedenleri

Teröristler dışlanmışlık, sosyo-ekonomik yetersizlik, kimi zaman da sorunlarına bu yöntemle seslerini duyurarak çözüm bulma nedeniyle terörizmi kullanmaktadırlar. Terörizmi ortaya çıkaran genel nedenleri milliyetçilik, anarşizm, sağ ve sol ideolojik politikalar, dinin radikalleştirilmesi ve etnik farklılıklar olarak kategorize etmek mümkündür. 2003 yılında Oslo’da gerçekleştirilen *Terörizmin Temel Nedenleri* konulu Uluslararası Uzman Toplantısı yapılmış ve belirtilen birtakım sebeplerden hareketle dinin doğrudan terörizmin kaynağı olmadığı, ancak terörizmi meşrulaştırmak için dinin bir araç olarak kullanıldığı vurgulanmıştır.

Terörizmin nedenlerini altı ana başlıkta toplamak mümkündür:

- i. **Ekonomik Nedenler:** Yoksulluğun ajite edilmesi neticesinde ekonomik açıdan güçlük yaşayan insanların terörizme yönelmesi şeklinde algılanabilir.
- ii. **Sosyo-Kültürel Nedenler:** Toplumsal yapının hızla değişim gösterdiği bir düzende, bu değişime ayak uydurulamadığı veya bu değişimin hazmedilemediği durumlarda bireylerin terörizme yönelmesi olarak düşünülebilir.
- iii. **İdeolojik Nedenler:** Terörizm bir ideoloji olmamakla beraber, kendisinin siyasal hedefiyle mevcut bir ideolojiyi bütünleştirerek hayata geçirebilmek için bir mücadele vermektedir.
- iv. **Psikolojik Nedenler:** Toplumda azınlık durumunda olduğunu, kendilerine farklı davranıldığını algılayan ya da böyle olduğunu sanan insanlarla; kişisel yeti

yetersizliğinden ötürü bulunduğu konumu beğenmeyen ve bu nedenle de saygınlık kazanmak düşüncesine kapılan insanlar, terörizme yönelebilmektedirler. Terörist yaşının çoğunlukla ergenlik çağı yaşıyla paralel olması ve terörist kimliğinin çoğunlukla eğitimsizlikle paralel olması, ayrıca suç işlemekten zevk alan psikopat ruhlu insanların da terörizm kadrosunda çoğunlukla bulunması gibi birçok psikolojik faktörden söz etmek mümkündür.

- v. **Etnik Nedenler:** Etnik farklılıklar, tıpkı din olgusunda olduğu gibi, bireylerin ötekileştirilmiş duygusuna kapılmasıyla terörizme yol açan temel bir nedendir.
- vi. **Jeopolitik Nedenler:** Özgürlük ve refah da terörizmin imkân ve fırsatlarını artırabilmektedir. Jeopolitik amaçlar, ortaya sömüren ve sömürülen ülkeler ya da topraklar ortaya çıkarmaktadır. Bir ülkenin zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının paylaşımından doğan sorunlar, terörizm için bir neden teşkil etmektedir.

3.1.2 Terörizmin Çeşitleri

Gerek terörizmin tanımı konusunda gerekse terörizmle mücadele stratejileri bağlamında uluslararası bir fikir birliği oluşturulamadığı gibi, terörizmin sınıflandırılması konusu da farklılık göstermekte ve genel kabul görmüş bir sistematığın kullanılması mümkün olamamaktadır. Bu gerçekliğe rağmen yine de terörizmi birtakım kategoriler içerisinde ele almak mümkündür ve şu şekilde sıralanabilmektedir:

- i. **Ulusal (Ülke İçi) Terörizm:** Sistemik şiddet kullanımının tek bir devlet içinde sınırlı kaldığı ve yabancı bir unsur, ilişki veya katılımın söz konusu olmadığı bir durumu teşkil etmektedir. Terörist eylemler bir ulusun vatandaşlarına karşı yöneltilmektedir.
- ii. **Uluslararası Terörizm:** Özellikle Soğuk Savaş sonrasında terörizmin sınır ötesi bir boyut kazanmasına paralel olarak birden fazla ülkenin hedef alındığı veya birden fazla ülkede aynı anda gerçekleştirilen birbirine yakın eylemler uluslararası terörizmi ifade etmektedir.
- iii. **Uluslar-Ötesi (Küresel) Terörizm:** Devletin bir müdahalesi olmaksızın, devlet-dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen terörist eylemleri ifade etmektedir. Küresel veya ulus-ötesi terörizmin doğuşunu açıklamak için çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bunlar arasında en popüler olanı, *Samuel Huntington*'ın, 1996 yılında yayımlanan, "*The Clash of Civilizations - Medeniyetler Çatışması*" teorisidir. Huntington, 21. yüzyıl çatışmalarının temelde ideolojik veya ekonomik değil, *farklı*

medeniyetlerden ulus ve gruplar arasındaki kültürel çatışmalar olacağını savunmuştur. Bu doğrultuda 11 Eylül ve sonrasında başlayan terörle mücadele, Batı ve İslam arasında ortaya çıkmakta olan *medeniyetsel* bir mücadelenin kanıtı olarak görülebilir. Ancak küresel terörizmin temelde dinsel veya medeniyetsel bir sorun olduğu görüşü, genel olarak Orta Doğu'daki gerilim ve krizlerle bağlantılı olarak gelişmiş olduğunu gözden kaçırmaktadır. 1979-1986 arasında Afganistan'daki Sovyet işgaline karşı savaşılmış İslâmî fundamentalist direniş savaşçıları arasından doğan El Kaide, Amerikan hedeflerine giderek artan doğrudan saldırılar düzenleyerek küresel terörizmin en dikkat çeken sembolü hâline geldi. El Kaide, 11 Eylül yoluyla sadece terörizmin yeni küresel menziline değil, aynı zamanda 21. yüzyılda savaşların, devletlerin yanında gevşek bir şekilde örgütlenmiş terörist ağları da içeren devlet-dışı aktörler tarafından yürütülebileceğini gösterdi (Heywood, 2011: 48).

- iv. **Devlet Terörizmi:** Devletin kendi ülkesi içinde, kendi vatandaşlarına yönelik şiddet içeren eylemlerini ifade etmektedir. Sansür, işkence, iletişimin kontrolü, ani ev baskınları ve nedensiz ifade alma gibi eylemlerle gerçekleştirilmekte ve bunların yeterli olmadığı durumlarda doğrudan silahlı eylem yolu seçilebilmektedir. Devlet terörü, demokratik olmayan ülkelerde daha yaygın olarak kullanılan bir uygulamadır. Terörizmin bir *savaş siyaseti* olarak görüldüğü bir durumdur. Bu, *Lenin*, *Hitler* ve *Kaddafi* gibi diktatör devlet adamları göz önüne alındığında çok daha iyi anlaşılmaktadır. “Bu tip terörizm ilk kez Fransız İhtilali döneminde *Jacobin*'lerce uygulanmıştır. *Stalin* ve çok yakın zamanda *Humeyni* tarafından da uygulanmıştır.” (TBB, 2006: 234)
- v. **Devlet Destekli Terörizm:** Devletin terörü destekleyen kuruluşlardan biri olma durumunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle devletler eli ile yürütülen şiddetin her zaman kanlı olmadığı bir psikolojik savaş türü olarak *pasif terör* kavramı da bu bağlamda değerlendirilebilir.
- vi. **Biyolojik Terörizm (Biyo-Terörizm/Bioterörizm):** Terörist eylemlerin biyolojik silahlarla gerçekleştirildiği bir durumdur. Günümüzde biyolojik savaş için kullanılabilen ortalama 43 mikroorganizmadan bahsedilmektedir. Biyolojik silah olarak değerlendirilen mikroplar arasında en büyük tehdit olarak *antrax* (*şarbon*), *smallpox* (*çiçek hastalığı*) virüsü, *veba* gibi mikroorganizmalar üzerinde durulmaktadır.

vii. Siber Terörizm: İleri teknoloji ve bilgiyi kullanarak klasik terörizmin vuku bulması şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımdan hareketle temelde terörizm olgusunun nitelikleri değil, nasıl icra edildiği önem arz etmektedir. Bu çerçevede siber terörizmde söz konusu, terörizmin yöntem ve araçlarındaki önemli değişimlerdir. Şüphesiz ki bu değişim/dönüşüm küreselleşme paralelinde teknolojinin gelişmesiyle vücuda gelmiştir. Siber terör eylemlerinde silahların yerini daha çok bilgisayarlar almaktadır. Bu tip eylemler yoğun olarak internet, e-mail, network teknolojileri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Gerçekleştirilen eylemlerin tanımlanmasında, terörizmin doğasında da var olduğu gibi, bir ikilemlik söz konusudur; bazıları için basit bir bilgisayar korsanlığı faaliyeti iken, bazıları için ise bir siber terör eylemidir. Siber terör, bilgisayar sistemlerini çökertmeyi hedef almamaktadır. Söz konusu durum hedeflendiğinde bu eylem siber suç kategorisinde incelenmektedir. Hedefin etkileyici sonuçlar doğuracak siyasi bir mesaj vermek adına önceden planlanmış sistematik bir şekilde gerçekleştirildiği durumlarda siber terörden bahsedilmektedir.

Siber terörizm, biyolojik terörizm ve nükleer terörizm; çağdaş terörizmin alt unsurları olarak değerlendirilmektedir. Terör örgütleri her an her yerde her şeyi yapabilecek güce sahip olduklarını göstermek istedikleri için geleneksel yöntemlerden vazgeçmektedirler. Bu kapsamda; medyanın bir psikolojik savaş aracı olarak kullanılması, özellikle Aden Körfezi, Somali ve Afrika'nın doğusunda yaygın bir şekilde görülen deniz haydutluğunun deniz terörü olarak nitelik değiştirmesi, sârin gazı (sinir gazı) gibi kimyasal ve biyolojik silahların terörizm doğasına girmesi, çağdaş terörizmin temel belirtileridir.

3.1.3. Terörizmin Finans Kaynakları

Terör örgütlerinin varlıklarını idame ettirebilmeleri için barınma, beslenme, giyim, tedavi, ulaşım ve haberleşme, yayın ve propaganda, silah ve mühimmat gibi gerekliliklerin teminini sağlama zorunluluğu bulunmaktadır. Bu gibi ihtiyaçların giderilmesi için sağlanan kaynaklar/fonlar, terörizmin finansmanını oluşturmaktadır. Terör örgütlerinin amacı gelir elde etmek değildir. Ancak faaliyetlerini sürdürebilmek ve örgütün varlığını devam ettirebilmek için mali kaynaklarının olması elzemdir. Terörizmin finansal kaynaklarını yasa dışı faaliyetler, dış yardımlar, zorunlu bağışlar ve gönüllü katkılar olarak sınıflandırmak mümkündür. Soğuk Savaş döneminde, kendilerinin de dolaylı olarak terörizme başvurması neticesinde, terörizmin en önemli finans kaynağını *devletler*

oluşturmuştur. Bu bağlamda *dış destek* özellikle Soğuk Savaş döneminde yaygın bir gelir kaynağı olmuştur.¹⁰ Devletlerin Soğuk Savaş sonrası değişen süreç paralelinde farklılaşan çıkarları doğrultusunda terörizm desteklerinin azalmasıyla birlikte terör örgütleri *yasa dışı kaynaklara* yönelmiştir. Bu kaynaklardan öne çıkanlar; uyuşturucu kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti, silah, sigara ve alkol kaçakçılığı, hırsızlık, adam kaçırma ve haraç olarak sayılabilir. Yasa dışı kaynaklar haricinde terör örgütleri, her ne kadar terör ve yasalığın bir arada bulunması çok ironik görünse de, *yasal kaynaklardan* da finansman sağlayabilmektedirler. Bu bağlamda birtakım kâr amacı gütmeyen vakıf, dernek, siyasi parti gibi kuruluşlar ve yasal görünümlü şirketler, aidat ve bağışlar, ticari faaliyetler, örgütsel yayınlar ve diğer sosyal etkinlikler örnek olarak gösterilebilmektedir.

3.1.4. Terör Örgütleri Hakkında Genel Bilgiler

- i. **Bask Vatanı ve Özgürlük–Euskadi Ta Askatasuna (ETA):** 1959 yılında Franco diktatörlüğüne karşı kurulan, İspanya ve Fransa sınırları içinde yaşayan Bask kökenli topluluğa ait bağımsız bir devlet kurma amacı güden, *etnik ayrılıkçı* bir terör örgütüdür. Başlangıçta şiddeti benimsemeyen geleneksel Bask milliyetçiliği, Franco'nun iç savaşın galibi olması akabinde diktatörlüğe dayanan bir yönetim biçimi uygulamaya başlamasıyla birlikte radikal unsurlar ön plana çıkmış ve süreç içinde ideolojik, stratejik ve taktik olarak şiddeti onaylayan bir çizgiye kaymıştır. İspanya öncelikle etnik terör sorununa *şiddete şiddetle karşılık* politikasını uygulamıştır. 1936 yılında iç savaş sonunda iktidara gelen ve 36 yıl süren faşist rejimin baş aktörü olan Franco'nun ölümüyle İspanya'nın demokratikleşme süreci başlamıştır. Demokrasiye geçiş süreci olan 1977–1982 yılları sonrasında terörle mücadelede büyük değişimler yaşanmış ve şiddete dayalı mücadele anlayışından *yumuşak güç kullanımına* dayanan politikalara geçilmiştir. Uzun bir mücadele sonucunda ETA, 2011 yılında kalıcı ateşkes ilan ederek silah bıraktığını açıklamıştır.
- ii. **Boko Haram:** 1 Ekim 1960 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanan Nijerya, kolonyalizmin mirası olan heterojenlik problemiyle başa çıkmaya çalışan bir ülkedir. İngilizler tarafından Müslümanların yaşadığı Kuzey ve çoğunluğu

¹⁰ Devletlerin terörizme sağladığı kaynaklar sadece maddi destekten ibaret değildir; sahte pasaport ve kimlik temini, silah ve mühimmat desteği, örgüt merkezinin kurulmasının sağlanması, eğitim kampları için yer temin edilmesi, sınırdan geçiş imkânlarının sağlanması, gizlenme ve ulaşım imkânlarının sağlanması yolu ile de olabilmektedir.

Hristiyan olan Doğu ve Batı eyaletleri şeklinde üç parçaya bölünerek yönetilmiş olan Nijerya'da 250'den fazla etnik kimlik bir arada yaşamaya zorlanmış ve dolayısıyla ülkede çoğunlukla etnik temelli çatışmalar boy göstermiştir. Uzun yıllar etnik, dini ve iktisadi bölünmüşlüğü'n neden olduğu çatışmalara sahne olan Nijerya'da; dini çatışmalardan filizlenen, resmi adı *Sünnet ve Cihadın Yayılmasına Adanmış İnsanlar* olan bir terör örgütü olarak *Boko Haram* vücuda gelmiştir. Boko Haram, tüm Nijerya'ya şeriat getirilmesi amacıyla *Nijerya'nın Borno* eyaletinde 2002 yılında *Muhammed Yusuf* tarafından kurulan *radikal İslamcı* bir terör örgütüdür. 2002 yılında kurulmasına rağmen örgüt lideri Muhammed Yusuf'un 2009 yılında polis tarafından öldürülmesiyle birlikte faaliyetlerine özellikle 2009 yılında başlamıştır. *Boko Haram* ya da *Buku Haram* örgütünün adı yerel dilde "Batılı tarzda eğitim yasaktır. / Batılı olan haramdır." anlamına gelmektedir. Vahhabilik, Selefi Cihad ideolojisine sahip olan İslami köktendinci örgütün operasyon sahası Nijerya, Kamerun, Nijer ve Çad'dır. Örgüt, şeriat hükümlerinin geçerli olduğu Nijerya'nın kuzeyinde daha da etkili konumdadır. Zira Boko Haram'ın ortaya çıkış sebeplerinden biri de Nijerya'nın kuzeyindeki fakirlik ve fırsat eşitsizliğidir. Örgütün en belirgin eylemleri genç kızları dini gerekçelerle kaçırıp satmak, kent ve kiliseleri yakmaktır. Örgütün finans kaynaklarının ilk kısmını üyelerin bağışları oluşturmaktadır. Ayrıca örgütün üst kademesi olarak değerlendirilen siyasi elitler, askerler, işadamları vs. bileşenlerinden oluşan kitle, diğer önemli sponsorlarından. Bir diğer önemli finansal kaynak ise banka soygunlarıdır. Nijerya hükümeti tarafından genel af ilan edilebileceği birkaç kez dile gelmiş olsa da terör eylemlerini sonlandırmaktan vazgeçmeyen Boko Haram, hâlen aktif bir örgüttür.

- iii. **El Kaide:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1979 Afganistan işgaline karşı koymak için 1988 yılında *Afganistan'da Usame Bin Ladin* tarafından kurulan *köktendinci* bir terör örgütüdür. Yemen asıllı, zengin bir Suudi aileden gelen Usame bin Ladin'in silahlı mücadele alanına girmesi ilk kez 1979'da Afganistan'daki Sovyet işgaline karşı direnişi örgütleme safhasında ortaya çıkmıştır. ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı - Central Intelligence Agency (CIA) tarafından kurulan bir direniş örgütü ABD, Mısır, Suudi Arabistan ve Pakistan'ın da bulunduğu yaklaşık 50 ülkedeki temsilcilikleri aracılığıyla Afganistan'da savaşmak üzere gönüllüler toplamış ve Afganistan'a göndermiştir. Usame bin

Ladin bu tarihten itibaren Afganistan'daki İslami direnişi örgütleyen Pakistan Gizli Servisi ile ilişkiye girmiştir. Afgan topraklarında savaşan mücahitlere destek veren Ladin, 1988'de El Kaide terör örgütünü kurmuştur. 1991 yılında Sudan'a sürgün edilen Ladin, El Kaide örgütü çalışmalarını iyice genişletmiş ve Sudan hükümetinin desteği ile Arap ülkelerindeki İslamcı muhalefetleri destekleyen önemli bir unsur haline gelerek evrensellik kazanmıştır. Örgütün 11 Eylül'de ABD'de gerçekleştirdiği terör eylemleri, dinsel nitelikli terörizm kapsamında değerlendirilmektedir. Hatta Usame bin Ladin, kendisinin dini bir görevli olduğunu açıkça söylemiştir. El Kaide'nin en çok ses getiren eylemi şüphesiz 11 Eylül saldırılarıdır. Örgütün liderliğini 2 Mayıs 2011 tarihinde ABD Başkanı Barack Obama'nın talimatıyla düzenlenen bir kara operasyonu ile öldürülünceye kadar Usame Bin Ladin yapmıştır.

- iv. **Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu – Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (ASALA):** Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin yardımı ile Lübnan iç savaşı sırasında 1975 yılında *Beyrut*'ta kurulmuştur. Kurucusu ve lideri *Agop Agopyan* olarak tanınmasına rağmen kesin olarak bilinmemektedir. ASALA, Ermeni örgütlerinin genelinde mevcut olan 1915'te meydana gelen *tehcir* olayının *soykırım* olarak kabul edilmesi ve bunun *intikamının* alınması fikrini taşımaktadır. Amacı *demokratik, sosyalist ve devrimci bir hükümetin önderliğinde birleşmiş bir Ermenistan'ın kurulması* olan ASALA, *Ermeni topraklarının* kurtarılması için temel yolun devrimci şiddet eylemlerinden geçtiğini kabul etmektedir. Hedeflerini soykırım iddiasına dünya kamuoyunu ikna etmek ve bunun tanınmasını Türkiye Cumhuriyeti'ne kabul ettirmek olarak belirten ASALA, örgüt içi çekişmeleri, Avrupalı devletlerin desteğini çekmesi ve Türkiye'deki Ermenilerin destek vermemesinin yanında dünya kamuoyunda oluşan olumsuz yargılar ve ülkelerin engellerinden dolayı 1985 yılından itibaren silahlı eylemlerini sonlandırmıştır.
- v. **Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ):** Kahire'de toplanan Arap Zirvesi'nde temeli atılan ve uluslararası ortamda Palestine Liberation Organization (PLO) olarak tanınan FKÖ, 1964 yılında *Doğu Kudüs*'te kurulmuştur. FKÖ içindeki en büyük grup olan *El Fetih* (Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi) dışında FKÖ'ye katılan ilk gruplar; George Habaş'ın kurduğu Marksist çizgideki *Filistin Halk Kurtuluş Cephesi* (FHKC) ve bu gruptan kopan Maoist, Nasır karşıtı Nayif Havatme'nin

Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi (FDKC) ile Suriye Baas Partisi destekli *El Saika* olmuştur. Bunun yanı sıra Filistin Kurtuluş Cephesi, Arap Kurtuluş Cephesi, Güç 17 ve Havari Grubu, FKÖ içindeki örgütler ve partilerden bazılarıdır (Bölme ve Ulutaş, 2012: 8). FKÖ'nün kurulmasına Filistinli direniş örgütleri değil, Arap hükümetleri öncülük etmiştir. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda etkinliğini arttıran FKÖ Yürütme Kurulu Başkanlığı'na 1969 yılında el-Fetih'in lideri Arafat getirilmiştir. Arafat yönetimi 1973 yılından itibaren diplomasiye ağırlık vererek FKÖ'ye sürgün hükümeti niteliği kazandırmıştır. Örgütün merkezi 1967 Savaşı'ndan sonra Ürdün'e, 1970'te Lübnan'a ve 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgalinin ardından Tunus'a taşınmıştır. 1974 yılında örgüt, Arap Birliği ve BM tarafından Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olarak tanınmış ancak ABD ile FKÖ arasındaki diyalog FHKC'nin 1990 yılında İsrail kıyılarına saldırmasıyla bozulmuştur. 1994 yılında yapılan Kahire (Gazze-Eriha) Anlaşması ve 1995 yılında gerçekleştirilen Oslo II Anlaşması'yla İsrail, Gazze Şeridi'nin tamamına yakınının ve Batı Şeria'nın ise bazı bölgelerinin yönetimini Filistin Ulusal Otoritesi'ne bırakmıştır. FKÖ bugün Filistin Ulusal Otoritesi'ni yürüten siyasi bir parti gibi işlev görmektedir.

- vi. **Filistin İslami Direniş Hareketi (HAMAS):** İlk defa 1978 yılında el-Mucamma el-İslâmî adlı bir hayır kuruluşu olarak Şeyh Ahmet Yasin tarafından Gazze'de kurulmuş ve daha sonra silahlı harekete dönüşmüştür. HAMAS'ın kuruluşu, *Şeyh Ahmet Yasin* tarafından 1987 yılında ilan edilmiştir. Mısır merkezli Müslüman Kardeşler Örgütü'nün (İhvan-ı Müslimin) Filistin kanadı olarak da bilinmektedir. FKÖ'nün Filistinlileri ve Müslümanları temsil etmekten uzak olduğu ve İsrail'e karşı mücadelede pasif kaldığı gibi gerekçelerle kurulan HAMAS, Filistin'in kurtuluşu için silahlı mücadele ve cihat yolunu benimsemiş, Hizbullah başta olmak üzere diğer Orta Doğu kökenli örgütlerle de iş birliği yapmıştır. 1992 yılında silahlı kanadı İzzettin Kassam'ı kurarak İsrail'e karşı silahlı eylemlerini yoğunlaştırmıştır. İsrail'in yanı sıra, Filistin-İsrail mücadelesinde tek çözümün müzakerelerle gerçekleşecek bir barış olduğunu söyleyen ABD ve Avrupa ülkeleri HAMAS'ı bir terör örgütü olarak kabul etmektedir. Girdiği 2006 genel seçimlerinden birinci çıkmasının ardından Filistin siyasetinin en önemli belirleyeni hâline gelen HAMAS, yaşanan çatışmaları durdurmak için Gazze bölgesinde yönetime el koyarak 2007 yılı ortasından itibaren kendi fiili iktidarını kurmuştur.

- vii. **Hizbullah:** 22 ayrı mezhebin bulunduğu *Lübnan*'da 1982 yılında örgütlenmeye başlayan 1985'te de resmi olarak kuruluşunu ilan eden radikal bir *Şii İslamcı* terör örgütüdür. Hizbullah'ın ismi Türkçe olarak *Allah'ın Partisi* anlamını taşımaktadır. Hem askeri hem de siyasi kanada sahiptir. Askeri kanadının adı *İslami Direniş Hareketi*dir. İran ve Suriye ile stratejik ve ideolojik olarak güçlü bağları bulunan örgütün en önemli amacı, Lübnan'da bir İslam devleti kurmak ve ülkeyi İsrail işgalinden kurtararak Batı emperyalizminden uzak tutmaktır. Büyük bir maddi ve stratejik gücü bulunan Hizbullah terör örgütü, kurmuş olduğu radyo, televizyon ve gazeteler aracılığıyla İsrail'e karşı yürüttüğü savaşın siyasi propagandasını yapabilmektedir.
- viii. **Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD):** Irak ve Levant ¹¹ İslam Devleti veya bilinen adıyla Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD), ¹² 2003 Irak Savaşı'nın zemin hazırlamasıyla birlikte, *Tevhid ve Cihat* adı ile Ürdünlü bir selefi ¹³ olan *Ebu Musab Zerkavi* tarafından şeriata dayalı bir devlet kurmak amacıyla 2004 yılında *Irak*'ta kurulmuştur. Kurulduğu dönemde Usame Bin Ladin liderliğindeki El Kaide'ye bağlılığını ilan etmiş; bir süre sonra Mezopotamya El Kaidesi, yaygın olarak bilinen haliyle Irak El Kaidesi, adını almıştır. Fakat Şubat 2014'te El Kaide İŞİD ile bütün bağlarını kestiğini duyurmuştur. 3 Ocak 2014'te *sözde* bağımsız İslam Devleti'ni kurduğunu açıklayan İŞİD'in aktif olduğu bölgeler Irak, Suriye, Türkiye ve Lübnan'dır. *Radikal İslamcı* bir örgüt olan İŞİD; Irak, Suriye, Filistin ve Ürdün topraklarını içine alan bölgede şeriata dayalı bir devlet kurmak istemektedir. Kod adı *Ebu Dua* olarak bilinen ve örgütün lideri olan *Ebu Bekir Bağdadi*, örgütün yeni Usame Bin Ladin'i olarak tanımlanmaktadır. Örgüt, petrol kaynaklarına yakınlığı nedeniyle dünyanın en zengin terör grupları arasında sayılmaktadır. Ele geçirdiği şehirlerdeki maddi zenginlikleri o şehirlerin sakinleri ile paylaştığı için halkın desteğini almakta ve bu sayede varlığını kalıcı olarak sürdürmeyi başarmaktadır. Finansal olarak Ebu Ömer Bağdadi liderliği döneminde oluşturulan sistem devam etmekte; yani Sünni olsalar bile kendilerine tabi olmayanların mallarına el

¹¹ Orta Doğu'da geniş bir alanı belirten ve net olmayan coğrafi bir terimdir. Filistin, Ürdün, Lübnan, Suriye, Sina Yarımadası, İsrail, Kıbrıs, Hatay gibi bölgeleri içerir.

¹² Örgütün bilinen bir diğer ismi, Arapçasının (ad-Dawlah al-Islamiyah fil-'Iraq wa ash-Sham) ilk harflerinden oluşan ve orijinal yazılışı DAESH olan DAESH (DEAŞ/DAİŞ)'tir.

¹³ Selef, önde olanlar anlamını taşımaktadır. Selefilik, bir İslam dini inanç mezheplerinden biridir. Kendilerini Selefî olarak tanımlayanlar Selefiligi, İslam dininin sahabe dönemindeki gibi saf ve arı bir şekilde, bidatlerden, eski medeniyetlerin kalıntılarından ve sonradan ortaya çıkan fırkaların görüşlerinden uzak kalmak diye tarif ederler.

konmakta, kendilerince vergi toplanmakta ve otoyollar üzerinde haraç kesilmektedir. Yönetim kadrosundaki, Bağdadi'nin Iraklılardan başkasına güvenemediği gerekçesi ile 3 tanesi Saddam dönemi Irak ordusu komutanları olan, 13 kişi sadece Iraklılardan oluşmaktadır. Örgütün söylemlerine göre bünyesinde İngiltere, Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri ile ABD, Arap dünyası ve Kafkaslardan katılan *savaşçıları* bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 30 Eylül 2013 günü IŞİD'i terör örgütü listesine almıştır. Suriye yönetimi tarafından Eyn El-Ereb olarak değiştirilen ve Suriye'nin Halep ilinin sınırları içerisinde yer alan, Türkiye'ye konumu itibarıyla Şanlıurfa'nın ilçesi Suruç ile komşu olan Kürt şehri *Kobani* yönetimini elinde bulundurmakta ve Türkiye için büyük bir tehlike arz etmektedir. İngiltere Başbakanı David Cameron'ın, *"Bunu İslam adına yaptıklarını söylüyorlar. Bu saçmalık. İslam barış dinidir. Bunlar Müslüman değil. Bunlar canavar."* cümleleriyle nitelendirdiği IŞİD, örgüte biat etmeyen bütün grupları ve devletleri tekfir etmesi ve bölgede yapmış olduğu katliamlar, özellikle medyadaki batılı rehinelerin baş kesme videoları ile yalnızca Türkiye'de değil tüm dünya kamuoyunda bir anda gündeme oturmuştur.

ix. İrlanda Cumhuriyet Ordusu – Irish Republican Army (IRA): Kendisini sol ideolojiye dayalı Kuzey ve Güney İrlanda'nın birleşmesini savunan Gönüllü İrlanda Cumhuriyet Ordusu – Provisional Irish Republican Army (PIRA) terör örgütünün devamı olarak gören IRA, kurulduğu 1969 yılından itibaren Birleşik ve Bağımsız Sosyalist İrlanda Cumhuriyeti'ni kurmayı hedeflemiştir. Keskin nişancılarla İngiliz askerlerine ve Ulster Kraliyet Polisi'ne yönelik yapılan silahlı saldırılar ile araçla ya da bir yere bırakılan bombalarla yapılan saldırılar örgüt tarafından yaygın olarak kullanılan saldırı türleridir. Hedef gözetmeksizin eylem yapmak yerine belirli hedeflere yönelik saldırılar düzenlemiştir. 1970'li yıllarda iki defa ateşkes ilan etmiş; görüşmelerden bir sonuç alınamayınca İngiliz hükümetini zorlamak için Kuzey İrlanda toprakları dışında da eylem yapma kararı alarak Londra'da farklı tarihlerde bombalı eylemler yapmıştır. 1998 yılında imzalanan Belfast (Hayırlı Cuma) Anlaşması'ndan sonra silah bıraktığını ve amaçlarını tamamen barışçıl metotlarla siyasal ve demokratik yollardan gerçekleştirmeye çalışacağını 28 Temmuz 2005 tarihinde kamuoyuna duyurmuştur.

x. Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü – Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (EOKA): Yunanistan'ın Kıbrıs'ta kurduğu bir silahlı örgüttür. EOKA, Kıbrıs

Rumlarının Enosis ¹⁴ amacını gerçekleştirmeyi hızlandırmak için Birleşik Krallık idaresine karşı 1950'li yılların başlarında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması adına *Georgios Grivas* liderliğinde kurulmuştur. Filistin'de gerilla yöntemlerini kullanarak İngilizler ile savaşıyor ve sonunda İngilizleri Filistin'i terk etmek zorunda bırakan *Irgun*'u örnek almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 20 Temmuz 1974 tarihinde başlattığı Kıbrıs Harekâtı sırasında ise dağılmıştır.

xi. Kızıl Ordu Fraksiyonu – Rote Armee Fraktion (RAF): 1967 yılında *Andreas Baader*, *Gudrun Ensslin* ve *Ulrike Meinhof* tarafından Almanya'da kurulan radikal *Marksist-Leninist sol görüşlü* olan örgüt, proleter enternasyonalizmin emperyalizme karşı savaşını verebileceğine inanmaktadır. Milli ideolojik bir terör örgütü olan RAF, 1968 yılında Frankfurt'ta iki süper marketi yakma eylemi ile adını duyurmuştur. 1976 yılında *Şehir Gerillasının Kuruluşu* adlı bir açıklama yaparak kendilerini grup olarak tanıtmıştır. 1990 yılında Almanya'nın birleşmesiyle birlikte, Doğu Almanya'nın güvenlik ve istihbarat örgütü olan Stasi'nin RAF'a mali ve lojistik destek sağladığı ve pek çok RAF üyesine sahte kimlik düzenlediği gün yüzüne çıkmıştır. Her ne kadar 1985 yılında Almanya'da silahlı mücadele koşullarının olmadığı gerekçesiyle örgüt kendisini feshettiğini açıklamış olsa da, örgütün bir kısmı feshetmeye karşı çıkmış ve yaptıkları bazı eylemlerle örgütün devam ettiğini açıklamışlardır.

xii. Ku Klux Klan (KKK): 1865 yılında ABD'nin doğusunda bulunan *Tennessee* eyaletinde kurulan siyahî karşıtı ırkçı bir terör örgütüdür. Örgüt, siyahî karşıtlığının yanı sıra Yahudi, göçmen ve Katolik karşıtlığı da gütmüştür. Amerikan İç Savaşı neticesinde siyahîlerin kazanmaya başladığı hak ve özgürlüklere ve siyah ırk-beyaz ırk eşitliğine karşı çıkmak için kurulan örgüt, *Birth of a Nation – Bir Ulusun Doğuşu* filmi ile tanınmıştır. Kurucuları genelde *Büyük Büyücü* olarak bilinmektedir. Örgüt 1870'lerde dağılmış, 1915 yılında yeniden faaliyete geçmiş ve 1944 yılında ikinci kez dağılmıştır. İki kez dağılmasına rağmen 1946 yılından beri tekrar canlanan örgüt yerel tabanda faaliyet göstermektedir.

xiii. Kürdistan İşçi Partisi – Partiya Karkeren Kurdistan (PKK): 1974 yılında *Abdullah Öcalan (APO)* tarafından *Marksist-Leninist* bir çizgide; Türkiye, İran, Irak ve Suriye topraklarının bir bölümünde Kürdistan adında bağımsız, ulusal,

¹⁴ *Enosis* 1930'lu yıllarda Birleşik Krallık yönetiminde bulunan Kıbrıs adasının "Yunanistan'a bağlanması" anlamında kullanılmıştır.

sosyalist bir Kürt devleti kurmak amacı ile kurulmuştur. Kimyasal silahlardan sabotaj, suikast, adam kaçırma, isyan, bombalı saldırılara kadar terörist faaliyetlerin tümünü icra eden PKK, günümüzde *etnik terörizm* tehdidinin en önemli kaynağıdır. Türkiye’de günümüzde en aktif, etkili ve tehlikeli olan terör örgütü PKK’dır. Abdullah Öcalan 16 Şubat 1999 tarihinde Kenya Nairobi’de yakalanmasından sonra 29 Haziran 1999 tarihinde idama mahkûm edilmiş, ancak bu karar uygulanmamıştır. Her ne kadar 2013 yılında PKK terör örgütüne karşı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından bir barış süreci başlatılmış olsa da, Türkiye’de yapılan 7 Haziran 2015 seçimleri sonrasında PKK yeniden silahlı eylemlerine başlamış bulunmaktadır.

- xiv. **Maoist Komünist Partisi (MKP):** Türkiye’de faaliyet gösteren *Marksist-Leninist-Maoist* ideolojiye sahip silahlı bir örgüttür. Silahlı kanadı Halk Kurtuluş Ordusu (HKO) olan örgütün amacı, Türkiye’de komünist bir devrim yapmaktır.
- xv. **Narodnaya Volya:** Türkçe anlamı *Halkın İradesi / Halkın Özgürlüğü* olan ve 1877 yılında kurulan *Rus anarşist* bir gruptur. İnsanları Çar yönetimine karşı isyana teşvik etmiştir. Çarlığı ihtilal yolu ile devirmeyi amaçlayan örgütün yandaşları, sözcük benzerliğinden yola çıkılarak sanıldığı gibi *Narodnik* değil *Narodovoltsiy* olarak anılırlar. Örgüt 1881 yılında II. Alexandr suikastıyla ünlenmiştir. Tarihin en başarılı terörist örgütlerinden biri olarak kabul edilen Narodnaya Volya, sadece devletin üst düzey görevlilerini öldürmeyi amaçlamıştır. 1883 yılında III. Alexandr’a suikast yapmaya çalışırken üyelerinin tutuklanması üzerine örgüt dağılmıştır. 500 kişilik gizli bir örgüt olan Narodnaya Volya, 1878 ile 1881 yılları arasında varlığını sürdürmüştür.
- xvi. **Özgür Suriye Ordusu:** Suriye’de kurulan ve devlet başkanı Beşşar Esad ve rejimini devirmek için silahlı faaliyet gösteren silahlı bir örgüttür. 2011-2012 Suriye çatışmaları sırasında rejimi devirmek isteyen ordu mensupları ve silahlanan siviller tarafından 2011 yılında *Riyad el-Esad* liderliğinde kurulmuştur. Siyasi kanadı Suriye Ulusal Konseyi’dir. Örgüt kendi iddiasına göre somut olarak hiçbir ülkeden destek almadığını belirtse de, bazı Arap ve Batı ülkelerinden hem askeri anlamda hem de maddi anlamda örgütün yardım aldığı düşünülmektedir.
- xvii. **Taliban:** *Dini öğrenci* anlamına gelen Arapça *Talib* kelimesinin Farsça ve Peştunca çoğulu olan ve kelime anlamı İslam öğrencileri olan Taliban, 1994 yılında *Afganistan Kandahar*’da kurulmuştur. Afganistan’ın en kalabalık etnik grubu

Peştunlar'dan oluşan *Sünni İslamcı* bir gruptur. S.S.C.B.'nin 1989 yılında Afganistan işgaline son vermesinin ardından merkezi hükümetlerin zayıflıklarından yararlanarak 1996 yılında iktidara gelmiştir. Bu sıralarda ülkede bulunan Kuzey İttifakı ile Taliban arasında bir iç savaş başlamıştır. Taliban yönetimi iktidarı süresince Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri hükümetlerinden maddi destek almış ve bu sayede iktidarını sağlamlaştırmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra El Kaide lideri Usame Bin Ladin'i koruduğu gerekçesiyle Taliban rejimi iktidardan uzaklaştırılmıştır. 2004 yılında yeniden organize olarak Koalisyon Güçleri'ne karşı direnişe geçen Taliban, 2009 yılından itibaren gerilla mücadelesi vererek direnişini kuvvetlendirmiştir.

- xviii. **Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları / Tamil Kaplanları – Liberation Tigers of Tamil Eelam (TEKK – LTTE):** Sri Lanka'da *Tamil* etnik grubunun yaşadığı bölgenin bağımsızlığı için mücadele eden *ayrılıkçı* terör örgütüdür. 1976 yılında kurulmuştur. Sri Lanka'da iç savaş (dünyadaki en uzun süren silahlı çatışmalardan biri)'in çıkmasına neden olan TEKK, intihar eylemcilerinin giydiği bomba yeleğini icat etmesi ve etkin olarak kullanmasıyla bilinmektedir.

3.2. Geçmişten Günümüze Terörizmin Genel Bir Çerçevesi

Terörizm, şiddet ve propaganda boyutlarıyla, bir savaş gerilla tekniği olarak *Sun Tzu*'dan bu yana bilinmektedir. Günümüzden 2500 yıl önce Çinli filozof savaşçı Sun Tzu tarafından yazılan ‘‘*Savaş Sanatı*’’ adlı kitapta Sun Tzu: ‘‘Güçlü düşmandan uzak durulmasını ve onun güçlerinin bölünmeye çalışılmasını; düşmana hazırlıksız olduğu yerde saldırılmasını; güçlü düşman ilerleyişi karşısında tacize ağırlık verilmesini’’ öğütleyerek, gerilla ve teröristlerin halen kullandıkları temel taktikleri belirlemiştir.

Terörizm literatüründe terörizmin ne olduğu konusunda bir netlik olmamakla beraber, terörizmin tarihi konusunda da genel geçer kabul gören bir anlayış bulunmamaktadır. Terör üzerine yapılan sayısız çalışmaların sonucunda terörün, siyasi hedeflere ulaşmanın yolunu yasa dışı şiddet kullanmada görme düşüncesinin, ilk insandan beri var olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle terörizmin tarihçesini Habil'in kardeşi Kabil'i öldürmesine kadar götürmek mümkündür.¹⁵ Bununla birlikte tarihteki ilk

¹⁵ Hz. Âdem'in oğulları olan Habil ile Kabil Allah'a birer kurban sunmuşlardır. Habil'in kurbanının kabul edilmesine rağmen Kabil'inki kabul edilmemiş ve bu nedenle Kabil, kardeşi Habil'i öldürmüştür. Tarihin ilk cinayeti olan bu olay, terörün başlangıcı olarak kabul edilebilmektedir.

terör hareketleri olarak M.S. 66-73 yılları arasında Orta Doğu'da (Eski Filistin'de) kutsal savaşçı *Sicariler'in* (*Jewish/Zelotlar*) Roma vatandaşlarına ve Roma İmparatorluğu yönetimine destek çıkanlara karşı gerçekleştirdiği eylemler, terör eylemleri olarak değerlendirilmektedir. Radikal bir Yahudi grup olan Sicariler, yine *sicari* olarak adlandırılan kısa boylu bir kılıçla, yaşadıkları bölgedeki devlet temsilcilerine yönelik suikast tarzı eylemler düzenliyorlardı. Eylemlerini kalabalığın arasında dolaşırken gizlice gerçekleştirip daha sonra ortadan kayboldukları için Sicariler'in yaptıkları eylemler, o dönemdeki toplum içerisinde etki uyandırdığı gerekçesiyle ilk terörist grup olarak değerlendirilmektedir.

M.S. 1050 yıllarında ortaya çıkan ve *Hasan Sabbah* liderliğindeki *Haşhaşiler* de tarihte önemli bir terör grubu olarak kabul edilmektedir. Haşhaşi ismini kendilerini uyuşturan ve afyon maddesi içeren bir uyuşturucu karışımı kullanmaları nedeniyle alan bu grup, bulunduğu dönem içerisinde başta Selçuklu Devleti olmak üzere bölgedeki birçok siyasi otorite için problem haline gelmiştir. Yaptıkları eylemler arasında en önemlisi Selçuklu veziri Nizamülmülk'e düzenlenen suikasttır. İsmailiye (İsmaili) mezhebinin bir kolu olan Haşhaşiler, teröristten çok sistematik suikastçılardır. Ancak suikast kampanyalarının uzun süreli olması ve Haçlı Kralı Conrad, Selahattin Eyyubi, Melikşah ve Nizamülmülk gibi çağın önemli devlet adamlarını hedef seçmesi nedeniyle, terörizmin tarihçileri Haşhaşiler'i Sicariler'den sonra ikinci en eski terör grubu kabul ederler.

Terörizmin tarihçesi açısından terörizm uzmanı *David Charles Rapoport*¹⁶ tarafından tasnif edilen ve yaygın olarak kabul görmüş 4 terörizm evresi bulunmaktadır:

- i. Anarşist Dalga,
- ii. Anti-Kolonyal Dalga,
- iii. Yeni Sol Dalga,
- iv. Dini Dalga.

1880'lerde başlayıp 40 yıl kadar süren anarşist dalgayı, 1920'lerde başlayan anti kolonyal dalga, bunu 1960'lardan 1990'lı yıllara değin süregelen ve bir bölümü ile Sri Lanka, İspanya, Fransa, Peru, Kolombiya ve Türkiye'de devam eden yeni sol dalga ve 1979'da başlayıp günümüzde de devam eden dini dalga izlemektedir.

¹⁶ David Charles Rapoport, Los Angeles Kaliforniya Üniversitesi siyaset bilimi profesörü ve terörizm uzmanıdır.

Batı'daki Aydınlanma Dönemi ve Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan ideolojilerin etkili olduğu dönemde Sergei Nechaev, Michail Bakunin ve Alexeyevich Kropotkin tarafından fikrî temelleri oluşturulan anarşizm çerçevesinde terörizmin ilk dalgası olan *anarşist dalga*nın başladığı kabul edilmektedir. Anarşizm dalgasının etkin olduğu bu dönemde en etkili eylemlerden birisi ABD Başkanı William McKinley'in suikasta kurban gitmesidir.

Terörizmin ilk evresi olarak kabul edilen anarşist dalgada, dünyanın birçok bölgesinde anarşist ideolojiyi benimseyen farklı terör örgütlerinin ortaya çıktığı görülmüştür. Bunlar arasında en fazla dikkat çeken terör örgütü Rusya'da ortaya çıkan *Narodnaya Volya*'dır. *Narodnaya Volya*'nın eylemsellik anlamında günümüzdeki terör örgütleri üzerinde bile etkisi olduğu kabul edilebilmektedir. Dönemin Rusya'sında Çar'a karşı düzenlenen eylem, miting, toplantı gibi masum faaliyetlerin artık bir anlamı olmadığını kabul eden *Narodnaya Volya*, Rusya'daki bir elit grup tarafından bombalama, suikast gibi eylemlerin yapılmasıyla ortaya çıkmıştır.

Fransız Devrimi ve I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ulus-devlet ve milliyetçilik akımı ise terörizm tarihinde *anti-kolonyal dalga* olarak nitelendirilen yeni bir evrenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde faaliyet gösteren terör örgütlerinin amacı etnik grupların çok uluslu imparatorluklardan ayrılarak kendi devletlerini kurma çabalarıdır. Osmanlı Devleti'nden ayrılmak isteyen Ermeniler tarafından kurulan Hınçaklar; Balkanlarda ise Bulgarlar, Boşnaklar ve Sırlar tarafından kurulan örgütler; Orta Doğu'da Yahudiler tarafından kurulan örgütler ve İngiltere'deki İrlanda Cumhuriyet Ordusu gibi ayrılıkçı amaçla kurulan terör örgütleri, anti-kolonyal dalga için örnek teşkil etmektedir.

Anti-kolonyal dalgadan itibaren terör örgütleri kendilerini gizlemeye başlamış ve “terör” kavramını kullanmaktan vazgeçmişlerdir. Yahudiler tarafından kurulan *Lehi* isimli terör örgütü kendisini terörist grup olarak ifade eden son örgüttür. *Lehi*'nin rakibi *Irgun* ise terörist yerine *özgürlük savaşçısı* kavramını kullanmaya başlamıştır. Yine bu dönemden itibaren *terörist* yerine *asker* ve özellikle *gerilla* kavramlarının kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Terör örgütleri artık *vur-kaç* taktiğini kullanarak gerilla mücadelesine bu dönemde başlamış ve yapılan eylemlerin uygulanması açısından *gizliliği* bu dönemde önem kazanmıştır.

II. Dünya Savaşı ve Amerika'nın Vietnam'ı işgali ile *yeni sol dalga* olarak isimlendirilen yeni bir terör dalgası oluşmuştur. Amerika'nın Vietnam'da başarısız olması sol akım için farklı bir umut ışığı olarak algılanmakta ve bu başarısızlığın, sol ideolojiyi benimseyen terör örgütlerinin kurulmasına neden olduğu düşünülmektedir. Tarihe 68 *Hareketi* olarak geçen Fransa'daki öğrenci hareketleri de bu gelişimin devamını sağladığı kabul görmektedir. Böylece dünyanın farklı köşelerinde komünist devrimi amaçlayan terör örgütleri ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde kurulan terör örgütleri kapsamında; Japonya'da Japon Kızıl Ordusu, Almanya'da Kızıl Ordu Fraksiyonu, İtalya'da Kızıl Tugaylar gibi örgütler örnek verilmektedir. Ancak Filistin Kurtuluş Örgütü, bu dalganın kaderini belirleyen örgüt olarak kabul edilir. İsrail'in Lübnan işgali ile Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'da bulunan eğitim kamplarının dağılması, bu dönemin ömrünü tüketmiştir.

1979 İran Devrimi ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi dünyada yeni bir terör dalgasının doğmasına neden olur: *Dini dalga*. Özellikle İslam toplumlarının bazı kesimlerince İran Devrimi bir umut ışığı olarak algılanmış; bunun yanında, Sovyetlerin Afganistan'da başarısız olması bu umut ışığını daha da güçlendirmiştir. 1960'lar ve 1970'lerde terör örgütlerinin solcu ve sağcı kanatlarda rol oynamasına rağmen, daha sonra bu gelişmelerle birlikte din boyutu çok daha önemli bir olgu haline gelmiştir. Orta Doğu kökenli İslamcı hareketlere bakıldığında örneklerini görmek mümkündür.

Her ne kadar bu dönemde İslam motifli dini örgütler faaliyet göstermiş olsa da, Japonya'da *Aum Shinrikyo*, Hindistan'da *Sih*'ler tarafından kurulan örgütler ve Amerika'da ortaya çıkan din eksenli örgütler gibi, diğer dinler adına faaliyet gösterdiğini iddia eden terör örgütleri de ortaya çıkmıştır.

Terör tarihinde her dalga dünyada siyasal ve konjonktürel alanda yaşanan değişiklikler neticesinde ortaya çıkmıştır. Her dönemde terör örgütleri yeni bir fikir akımı ile hareket etmişlerdir.

Geleneksel terör yöntemleri olarak adlandırılan ve bugüne değin sıklıkla yaşanan rehin alma, intihar eylemleri, uçak kaçırma, bombalama, güvenlik güçleri ile girişilen küçük çaplı çatışmalar gibi klasik eylemler; yerini siber terör, nano-terör, kitle imha silahlarının kullanıldığı kitlesel eylemlerin çıkması olasılığına bırakmaktadır.

Bu bağlamda günümüzde *çağdaş terörizm*¹⁷ olarak da adlandırılabilen ve diğer taraftan *terörizmde beşinci dönem* olarak da kabul edilen dördüncü evrenin pek çok nedeni vardır. Genel hatları ile bu nedenlerden birkaçı şu şekilde ifade edilebilir:

- i. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın kapitalist, komünist ve üçüncü dünya ülkeleri olarak tanımlanabilecek üçlü bölünmesi,
- ii. 1945 sonrası başlayan Soğuk Savaş döneminde kapitalist ve komünist blokların üçüncü dünya ülkeleri üzerinde emperyal amaçlarla giriştikleri faaliyetler,
- iii. Fransız İhtilali, Dünya Savaşları ve Soğuk Savaş gibi tarihte yaşanmış olan gelişmelerin; savaş tekniklerini, savaş ve mücadele pratiklerini ve bulguları geliştirmesi,
- iv. Bağlantılı olarak teknolojinin gelişmesi gibi tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen tüm bu evrimleşmeler *küreselleşerek çıkan terörizm* tehdidini doğurmuştur.

3.3. Terörizm – İnsan İlişkisi

Terörizmin tek enstrümanının insan olduğu göz önüne alındığında düşünülmesi gereken bir insan doğası karşımıza çıkmaktadır. İnsan doğasından kasıt: Terörizm içerisinde yer alan bireylerin (militanların)¹⁸ eğitim durumu, aile yapısı, yetiştirme tarzı, yaşadığı ortam, psikolojik yapısı gibi geçmişindeki tüm kıstasların değerlendirilmesinin gerekliliğidir. Terörizmde yadsınamaz bir şiddet olgusunun var oluşundan hareketle insan doğasının da şiddetle olan genetik bir bağı olduğu düşünüldüğünde, insanoğlunun varlığından bu yana terörizmin varlığından da söz etmek mümkündür. “Çok ironik de olsa savaşın bir hukukunun varlığı ve bu hukuka duyulan gereksinim bile insan-şiddet bileşkesinin bir sonucu olmalıdır.” (Çitlioğlu, 2008: 28)

Hangi terör eylemine bakılırsa bakılsın orada bir şiddet ve şiddetin getirdiği bir vahşet ile vahşetin saldıdığı bir korku muhakkak vardır. Şiddet vahşetin bir kaynağı ve çıkış noktasıdır; fakat terör eylemlerinde şiddet, vahşet uygulamaktan çok, amaca ulaşmak için zorunlu bir yöntem ve araçtır; bir taktik ve stratejidir. Araç olarak kullanılan şiddet, amaç olan korkuyu salacak ve zamanla sistematik olarak nihai amaca ulaşılacaktır. Bu;

¹⁷ Siber terörizm, biyolojik terörizm ve nükleer terörizm; çağdaş terörizmin alt unsurları olarak değerlendirilmektedir.

¹⁸ 1. Bir düşüncenin, bir görüşün başarı kazanması için savaştan, mücadele eden kimse.

2. Bir siyasal örgütün etkin üyesi.

3. Mücadelesini zor kullanarak ve yasa dışı yollarla yapan taraftar.

www.tdk.gov.tr

terörizmin çok yüzeysel, genel bir kalıbıdır. Terörist için eylemlerinin başarılı olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu açıdan eylemler olabildiğince sarsıcı ve yıkıcı olmalıdır. Yaratılmak istenen etki açısından bu bir koşuldur. Bu nedenledir ki, terörist eylemlerinin organizasyonları her ne kadar küçük ve masrafsız da olsa kullandıkları ahlak dışı, hukuk dışı ve asıl hedef dışı şiddet çok aşırı olmakta ve etkisi çok büyük olmaktadır.

Her insan güdümünde şiddet bulunmaktadır. Militanlarca bu şiddetin dışa yansması; bu şiddet kalıbına bürünüp verdiği zarardan, vicdanen etkilenmek bir kenara, gurur duyması; daha çok hırsa bürünerek şiddetini daha da artırması, acaba onların kana susamış bir canavar oluşlarından mı kaynaklanıyor dersiniz (!)

Yine insan doğasına bakıldığında insanın dini, ırkı ve coğrafyası da terörizm için büyük bir etkidir. Sağ ve sol terör örgütlerine katılanların daha çok kentsel alanlarda, radikal dinci ve etnik milliyetçi ayrılıkçı örgütlere katılanların ağırlıklı olarak kırsal bölgelerde yaşadıkları, araştırmalar ve istatistikler tarafından kaydedilmektedir. Sağ-dini ve etnik milliyetçiliğe dayalı örgütlere oranla ideolojik sol terör örgütleri militanları genelde kentsel kökenli ve eğitilidir.

Terörizm liderleri ise genelde orta yaş grubunda olan eğitilmiş insanlardır. Liderler öncelikle kendi seviyesinden insanları örgütler ve bir nevi yönetim kadrosunu oluştururlar. Sonrasında gençler hedef alınır; özellikle okumamış kesim odak noktasıdır; asi olanları veya çevresinde eziklik psikolojisine bürünenleri tercih edilir -ki beyin yıkaması çok daha kolay olsun- ve belli bir *örgüt eğitimi* verilir. Bu eğitim iki aşamada gerçekleşir: ilk aşama yani teorik / ideolojik aşama; örgüte dâhil edilen insanların öncelikle geçmişi, aile bağları, kısaca hayat ile bağı ve benliği unutturulur / silinir ve tabiri caizse birey tümüyle resetlenir; örgütün yayınları olan dergiler, kitaplar okutulur ve beyin yıkama işlemi gerçekleşir. Sonrası, yani ikinci aşama, pratik aşamasıdır; bireye silah kullanımı gibi örgütün taktik ve eylem kısmı öğretilir. Daha sonrasında seçilen ¹⁹ kişiler artık görev almaya hazır haldedir. Bahsi edilen aşamalardan geçirilip hazır hale gelen militanlar için öncelikle örgüt liderleri mutlak olarak egemendir ve tartışılmaz bir biçimde kuralcı, katı bir hiyerarşik sistemdedir. Örgüt, örgütün ideolojisi ve örgüt kimliği (kolektif kimlik) artık her şeydir. Kendi benlikleri yoktur, kendi istekleri yoktur; herhangi bir kitap okuyamazlar, evlenemezler,

¹⁹ İkinci aşama sonrasında tüm bireyler görevlendirilmezler; beden gücü olarak ve güvenilirlik açısından kendini ispatlayan kişiler tercih edilir; bu da bir nevi örgütün üst kadrosunun imajını sağlar.

kendi istedikleri hiçbir şeyi yapamazlar ve zaten istemezler de... Çünkü artık beyin, uğruna savaşılacak bir amaca endekslenmiştir...

“Birey olarak son derece çekingen, içine kapanık, tepkisiz hatta korkak ya da aşırı uyumlu birisinin, grup davranışı içinde kişilik değiştirdiği, son derece saldırgan, uyumsuz, aşırı cesaret sergileyen bir tavır sergilediğinin pek çok örneği bulunmaktadır.” (Çitlioğlu, 2008: 265)

Hiçbir insan doğarken hırsız, katil, sapık, psikopat veya terörist olarak doğmaz; hiçbir insan bir sabah uyandığında “*Ben bugünden sonra teröristim.*” şeklinde bir karar almaz / alamaz. Peki, o zaman neden terörizm denen ve terörist denen bir durumla karşı karşıyayız? ...

3.4. Uluslararası Terörizm

Terörün sınırı aşması durumunda *uluslararası terörizm* gündeme gelir. Bu, uluslararası terörizmin ilk taşıdığı anlam idi. Fakat bu anlam zamanla daha da geniş bir hal almıştır; artık uluslararası terörizm denildiğinde düşünülmesi gereken sadece bir terör eyleminin sınır içinden sınır dışına taşması değildir. Birden fazla ülkenin hedef alındığı veya birden fazla ülkede eş zamanlı gerçekleştirilen birbirine yakın eylemler de uluslararası terörizmi ifade etmektedir. Uluslararası terörizm uluslararası ilişkileri etkiler. Uluslararası diplomasiyi ve savaş kurallarını yok sayar. Burada uluslararası hukuk devreye girmektedir; önemli olan ortak bir siyaset, ortak bir savunmadır.

Özellikle Soğuk Savaş sonrasında terörizm sınır ötesi bir boyut kazanmıştır. 20. yüzyıl sonları uluslararası terörizmin çok yönlü bir dönüşüme uğradığı görülmektedir. Devletlerin bir yandan teröre karşı bir tutumu gözlemlenirken diğer yandan da terörün bizzat başvurabildikleri bir siyasi araç haline gelmiş olması, yine o dönemde görülen ve ayrıca 21. yüzyılda daha da belirginleşen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰ Yine 21. yüzyılda teknolojinin daha da gelişmesi ile tahrip gücü yüksek silahların kullanıldığı görülmektedir.

²⁰ Masrafının en az olduğu ve etkisinin çok fazla olduğu bir savaş yöntemi olarak algılanan terörizmin, devletlerin doğasına girme olasılığı bulunmaktadır. Vladimir İlyiç Lenin’e göre terörizm: “Askeri yöntemlerin kolaylıkla uygulanabilir bir parçasıdır; terörizme, çatışmaların bazı anlarında başvurulması yararlıdır.”

Uluslararası terörizmin temel karakteristiği Batı karşıtlığı olarak görülmüştür. 11 Eylül'deki terör eylemleri de bunu kanıtlar niteliktedir. Radikal İslamcılar Batı düşmanlığı gütmektedir. Bu sebeple ABD'ye karşı 11 Eylül olayı gerçekleşmiştir; çünkü ABD, Batı değerlerinin bir sembolüdür. Sonrasında ABD'nin Afganistan işgali ve 2003 Irak işgali de bu bağlamda bir nevi meşru kılınmıştır.

Uluslararası terörizmi tetikleyen unsurlar; devletlerin zaafları, hoşgörüsü, desteği ve en vahimi de direkt devletlerin kendi girişimleridir. Bir devlet eğer savaş yöntemi ile istediğini elde edemeyecekse uluslararası terörizmi doğrudan kullanabilir. Yani bir devlet siyasi ve askeri gücü ile başka bir devletin egemenliğini doğrudan tehdit eder. Bir devletin doğrudan terörist girişimden kaçındığı durumda devlet, terörist örgüte silah, saklanma yeri, iletişim, ulaşım ve istihbarat gibi olanaklarla destek verir. Bir devlet ayrıca topraklarında terörist örgütünün olduğunu bilir fakat görmezden gelir; yok etmek için hiçbir atılımda bulunmaz ve hoşgörü göstermiş olur. Tüm bunlar terörizmi tetikler niteliktedir.

3.4.1. Uluslararası Terörizmin Temel Unsurları

- i. Siyasal Mücadele Aracıdır:** Otorite kaymasının sağlanması söz konusudur. Şiddet egemene yöneltileceği gibi topluma da yöneltilebilir. *Markalaşmak* önemlidir. Uluslararası terörizmde görünürlülüğü ne kadar fazla olursa, kabulü de o kadar kolay olacaktır. Terör örgütünün toplum üzerinde, toplumun da devlet üzerinde baskısıyla içselleştirilmesi söz konusudur.
- ii. Fiziksel Olarak Sistemde Var Olmaktır:** Bu kapsamda kullanılan yöntem *proxiwar (vekâleten savaş)* olarak nitelendirilmektedir.
- iii. Terör Uygulayanlar Belirli Bir Toplumun Değerlerine, Belirli Değerlere Sahiptirler:** Terör örgütlerinin isimleri bunu destekler niteliktedir.
- iv. Diğer Araçlar Tüketildikten Sonra Kullanılan Bir Araçtır:** Bu bir genellemedir ve bu yönde savaşa benzemektedir.
- v. Terörün Hedefi Genellikle Ulusal ya da Uluslararası Güç Merkezleridir:** Terörizm hedefi ulusal düzeyde iktidar, uluslararası düzeyde sisteme hâkim olan güçlerdir. Güç merkezlerinin hedef alınması demek, egemenleri hedef almak demektir. Terör örgütleri egemene karşıdır. Bu bağlamda *El Kaide* örneği verilecek olursa: Beyaz Saray – dünyanın siyasi gücü, Pentagon – askeri, İkiz Kuleler ise ekonomik gücüdür.

- vi. **Terör Sürekli Bir Eylem Biçimidir:** Terörizmin var olduğunu hissettirebilmesi için sürekli eylem yapması gereklidir. Terörün nerede eylem yapacağını istihbaratın haber alamaması, terörün üstünlüğünü ifade eder.
- vii. **Terör Düşük Maliyetli Bir Araçtır ve Kendisi de Eylemlerinde Düşük Maliyetli Araçlar Kullanmaktadır:** Maliyet ile etki arasında asimetrik bir durum söz konusudur. Terör *saldırı* amaçlıdır. Bu nedenle de *düşük maliyetlidir*. Hukuksuzluk da örgüt için çok büyük bir avantajdır. Sabit bir merkezinin bulunmaması da örgüte büyük avantaj sağlamaktadır; çünkü belirli bir coğrafyada konuşlanması, belirli bir maliyet gerektirmektedir. Örgütün düzenlendiği ve örgütlendiği coğrafyada konuşlanmaları söz konusudur.
- viii. **Terör Örgütleri Siyaseten Var Olma Amacına Sahiptirler:**
- ix. **Teröristler Eylemlerini Simgesel İzlere Dayanarak Uygularlar:** Örgüt temsil ettiği izlere çok detaylı yaklaşmaz, genel bir değere odaklanır.
- x. **Terör Örgütleri Eylemlerine Başvurmadan Önce Başka Yollara Başvururlar:** Örgüt önce aracı koyarak taleplerini belirtir. Hangi gruptan destek göreceklere ona yönelir; gerektiğinde işbirliği de yapar.
- xi. **Terörde Hedef, Siyasal – Ekonomik Gücün / Aktörün Yok Edilmesidir:** Terörün sürekliliği ve maliyeti uluslararası nitelik kazandırır. Gelir kaynaklarının uluslararası niteliği: Uyuşturucu ticareti, kadın ticareti, silah kaçakçılığı gibi yöntemlerdir.

3.5. Uluslararası Hukukta Terörizm

Uluslararası hukukta tüm devletleri bağlayıcı genel bir terör tanımına ulaşılamadığı görülmektedir; ancak devletlerin bu konu ile ilgili yasalarında ve uluslararası örgütlerin çeşitli sözleşme ve antlaşmalarında geçen terörizm tanımlamaları mevcuttur. Uluslararası hukukun terörizme ilgi göstermesi, terör eylemlerinin uluslararası boyut kazanması sebebiyledir (Saraçlı, 2007: 1052).

II. Dünya Savaşı sonrasındaki süreç içerisinde terörizm önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde uluslararası siyaset Avrupa merkezli olmaktan çıkmış ve ABD – Sovyet ekseninde iki kutuplu bir düzen oluşmuştur. Bu iki süper gücün tüm dünyayı altüst edebilecek nicelikte nükleer cephaneliği bulunmakta idi. Bu sebeple nükleer savaş ihtimalinden kaçınmak suretiyle devletler dolaylı yöntemlere başvurmuşlardır. ABD –

Sovyet kutuplaşmasının yanı sıra bir de *üçüncü dünya* olgusunun çıkmasıyla terörizm bir siyaset aracı olarak gündemde yerini bulmuştur.

1960'lara gelindiğinde sömürgeciliğin tasfiyesinin tamamlanmasıyla terörizmin ivme kazandığı görülür. Paralel olarak 1960'larda insan hakları söylemi Batı demokrasilerine hâkim olmaya başlamıştır. Terörizmin taktik değiştirip konvansiyonel askeri çatışma ve gerilla savaşını bırakarak şehir içi eylemlere yöneldiği 1970'lerde *yeni terör çağından* söz etmek mümkündür. 1980'lerde Sovyet diplomatlarının Orta Doğu'da kaçırılmasıyla teröre bakışta yeni eğilimler belirmiş, BM Kararları terör konusunda açık hükümler içermeye başlamıştır. Ancak 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin terörist saldırılara mağdur kalması, ABD ve tüm dünya devletlerinin gerek terörizm algısı için gerekse nasıl mücadele edilmesi gerektiği bazında bir dönüm noktasını teşkil etmektedir.

11 Eylül terör olayları sonrasında yoğun bir terörle mücadele çalışmaları başlamış ve alınan kararlar bu doğrultuda gelişmiştir. Özellikle Amerika'nın çıkarlarını korumaya yönelik yancı bir çerçeve çizilerek alınan kararların yoğun olarak El-Kaide ile ilişkili olduğu gözlemlenmektedir.

Uluslararası hukuk bağlamında ilk göze çarpan terörizmin Birleşmiş Milletler boyutudur. Birleşmiş Milletlerce 1960'lı yıllardan günümüze kadar 12 adet anlaşma yapılmıştır; Kapsamlı Terörizm Sözleşmesi olarak nitelenen bir diğeri üzerinde de çalışmalar mevcuttur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde, terörizmle mücadele bağlamında günümüze kadar alınan karar sayısı 6'dır. BM kapsamı dışında, 10 adet Avrupa Parlamentosu tavsiye kararı ve birtakım Avrupa Birliği Konseyi kararı bulunmaktadır.

1373 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı ile tüm devletlere taraf olma ve hükümlerini uygulama yükümlülüğü getirilen belgeler şunlardır (Çitlioğlu, 2008: 208):

- i. Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlerle İlgili Sözleşme (1963),
- ii. Uçakların Yasa Dışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi (1970),
- iii. Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanunsuz Hareketlerin Önlenmesi Sözleşmesi (1971),
- iv. Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Hava Alanlarında Kanunsuz Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi İle İlgili Protokol (1988),

- v. Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1973),
- vi. Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme (1979),
- vii. Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme (1980),
- viii. Denizcilik Seyrüsefer Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (1988),
- ix. Kıta Sahaneliği Üzerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü (1988),
- x. Plastik Patlayıcıların Tespit Edilmesi Amacıyla İşaretlenmesi Hakkında Sözleşme (1991),
- xi. Terörist Bombalamaların Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (1998),
- xii. Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (1999).

Bu anlaşmaları genel olarak değerlendirdiğimizde ilk göze çarpan özellik, bunların çok önemli konuları kapsamalarına rağmen terörü tümünden ele alarak yasaklamadıklarıdır. Bu yaklaşımdan dolayıdır ki anlaşmalar tarafından değinilmeyen ve kapsam dışı bırakılmış birçok konu bulunmaktadır. Örneğin; Terörist Bombalamalar Sözleşmesi, giriş bölümünde açıkça “mevcut çok taraflı yasal düzenlemelerin bu saldırıları yeteri kadar karşılamadığını” ve Terörizmin Finansmanı Sözleşmesi, yine giriş bölümünde “mevcut çok taraflı hukuki belgelerin, münhasıran terörizmin finansmanı konusuna eğilmediklerini” ifade etmektedir. Bu bağlamda bu anlaşmaları önleyici olarak nitelemek çok güçtür (Çitlioğlu, 2008: 211). Diğer yünden, bu anlaşmalarda uygulanan sektörel yaklaşım geçmişte görülmüş eylemleri kapsamaya yönelik bir yaklaşım olmanın yanında gelecekte ortaya çıkabilecek terör çeşitlerini kapsayıcılıktan da yoksundur. Ayrıca tüm bu kararların genel bir analizi sonucunda ortaya çıkan tablo değişmemekte ve gerek BM gerekse AB kararlarında kendilerince önemli olarak seçilmiş noktalara ağırlık verildiği görülmektedir.

BM anlaşması genel olarak uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını yasaklamaktadır. Bu konuda bazı kıstaslar getirmekte olup bunlar sömürge ve yabancı üstünlüğü ve ırkçı rejimler altındaki halkların self-determinasyon hakkını kullanması, bağımsızlık mücadelesi meşru kabul edilmektedir. BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi terörizm konusunda bazı kararlar almış olsa da bunlar yetersizdir; önleyiciliği konusunda

söz etmek bir tarafa caydırıcılığı dahi tartışmaya açıktır. Bir diğer konu, BM kararlarının alınış ve uygulanış şekline doğan soru işaretleridir. BM Güvenlik Konseyi'nin seçimle gelen üyeleri dışında olan beş daimi üyesi - ABD, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa ve İngiltere - veto hakkına sahiptir ve bu ülkelerin çoğu kez ayrışan ulusal çıkarları ve çatışmaları söz konusu olmaktadır. Bu nedenle kendi çıkarları doğrultusunda veya uluslararası konjonktürel nedenlerle bazı kararları veto ederek yürürlüğe girmelerini engelleyebilmektedirler.

Türkiye, BM Genel Kurulu altıncı Komitesi dâhilinde gerçekleştirilmiş olan Kapsamlı Terörizm Sözleşme Taslağı ve Nükleer Terörizmin Önlenmesine ilişkin Sözleşme Taslağına ilişkin çalışmalara aktif olarak katılmaktadır. Terörle mücadele kapsamında akdedilmiş bulunan 12 uluslararası sözleşmenin tamamına ve ayrıca Avrupa Terörizmle Mücadele Sözleşmesi ve BM Sınır aşan Örgütlü Suçla Mücadele Sözleşmesine taraftır. Ek olarak, BM Viyana Ofisindeki Uyuşturucu Kontrol ve Suçun Önlenmesi Bölümü (UNODC) bünyesinde yürütülen faaliyetlerde hep aktif olarak rol almış ve mali yardımda bulunmuştur. Son olarak Türkiye'nin, terörizme karşı işbirliğini de içeren, 48 ülke ile ikili güvenlik işbirliği anlaşmaları ve ayrıca, Türkiye-Bulgaristan-Romanya ve Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan üçlü anlaşmaları mevcuttur.

Diğer hukuki girişimlere bakıldığında; Milletler Cemiyeti (MC) - (Cemiyet-i Akvam) döneminde yapılan ve yürürlüğe konulamayan 1937 tarihli Terörizmin Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Anlaşma ve birçok Birleşmiş Milletler anlaşmaları mevcuttur. Fakat BM anlaşmalarının, terör tanımı yapamamış olmaları ve hatta birçoğunun terör terimini bile kullanmamış olmaları gibi büyük eksikliklerinin olduğu görülmektedir.

Avrupa Konseyi (AK) bünyesinde imzalanan İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesinin 17. maddesinde; ‘‘özgürlükleri yok etme özgürlüğünün tanınmayacağı’’ öngörülmüştür. Sözleşme hükümlerinin ihlali iddialarını inceleyen ve karara bağlayan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHK) ve Lahey Adalet Divanı da BM'nin aldığı karar paralelinde, terörizmi, başkalarının insan hakları ve temel özgürlüklerini yok etmeyi amaçlayan yıkıcı eylemler olarak tanımlamıştır. 1977 tarihli Terörün Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ise; terör eylemleri, siyasi suç ve siyasi suçluların iadesi gibi konularda önemli hükümler taşımaktadır (TBB, 2006: 374).

3.5.1. 11 Eylül Saldırıları ve Meşru Müdafaa Kapsamında Terörizm

Meşru müdafaa hakkı Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenmiş olup, bu hakka dayanılarak gerçekleştirilen kuvvet kullanımı meşru kabul edilmektedir. Söz konusu madde şöyledir (BM, 1945: 27):

Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına helal getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.

Madde analiz edildiğinde meşru müdafaa hakkının doğması için bir takım şartların olduğu görülmektedir: Öncelikle silahlı saldırının gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Devletler yalnızca tek başlarına değil toplu olarak da meşru müdafaa haklarını kullanabilirler.

Meşru müdafaa aynı zamanda *gereklilik* ve *orantılılık* vasıflarını da taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, saldırıyı engellemek için silahlı savunma seçeneği dışında hiçbir çare kalmamalı ve meşru müdafaa amacıyla kullanılan askeri kuvvet yapılan haksız saldırı ile orantılı olmalı, savaşan tarafların uluslararası hukukun meşru addetmediği savaş araç ve yöntemlerine başvurmadan kaçınmaları gerekmektedir. Ayrıca 51. maddeye göre konu Güvenlik Konseyi'ne intikal edene kadar meşru müdafaa hakkı kullanılabilir.

Türkiye, 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanmış ve 110. maddeye uygun olarak 24 Ekim 1945'de yürürlüğe giren, bu antlaşmayı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü'yle birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır. 4801 Sayılı Onay Kanunu 24 Ağustos 1945 gün ve 6902 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra terörizme karşı meşru müdafaa hakkına başvurulabileceği ve bu hakka başvurulmasında coğrafya kısıtlamasının olmayacağı ortaya çıkmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1368 sayılı kararın yorumuyla terörist saldırılardan ciddi şekilde mağdur olmuş devletlerin teröristleri barındıran, destekleyen veya onlara göz ardı eden başka devlet ülkelerine karşı silahlı kuvvet kullanmalarını *meşru müdafaa* hakkına dayandırabilecekleri, uluslararası hukuk alanında genel kabul gören bir olgu haline gelmiştir.

11 Eylül 2001 tarihinde, New York'ta tarihin en büyük terörist eylemi gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin yaptığı açıklamaya göre, 11 Eylül 2001 Salı günü ABD'de dört yolcu uçağının ikisi New York'taki Dünya Ticaret Merkezi gökdelenlerine, bir diğeri Washington D.C.'de Pentagon'a çarpmış, sonuncu uçak ise Pensilvanya yakınlarına düşmüştür. 9/11 Komisyonu Raporu'na göre, meydana gelen olaylarda 2.600'den fazla kişi Dünya Ticaret Merkezi'nde, 125 kişi Pentagon'da ve toplam 256 kişi de uçaklarda hayatını kaybetmiştir. Yine bu raporda, saldırıların 19 kişiden oluşan ve El Kaide örgütüne mensup olan bir grup tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Ayrıca bu kişilerin çok az İngilizce konuşabildikleri ve içlerinden dördünün acemi pilot oldukları ifade edilmiş, yine içlerinden dördünün küçük bıçaklar ve biber gazına sahip oldukları belirtilmiştir.

11 Eylül saldırılarının uluslararası kamuoyunda büyük yankı uyandırmasının ve terörizm bağlamında da milat olarak kabul edilmesinin kaynağı, bu saldırıların uzun süren Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından meydana gelen en önemli sıcak saldırı olması ve Soğuk Savaş sonrası dünyada süper güç haline gelen Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemonyasına karşı yapılmış olmasıdır. Bu nedenle de, Amerika Birleşik Devletleri açısından bir dönüm noktası teşkil etmiş ve George W. Bush yönetimindeki ABD hükümetinin dış politikada daha saldırgan bir tavır sergilemesine sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda George W. Bush yeni ulusal stratejisinde hedef olarak terörü almış ve teröre yardım ya da yataklık yapan bütün devletler onun nezdinde düşman olarak damgalanmıştır. 11 Eylül saldırısının ardından ABD'nin Afganistan ve Irak'a gerçekleştirdiği operasyonların temel dayanağında da meşru müdafaa hakkının kullanımı olgusu vardır. Özellikle ABD'nin Afganistan müdahalesi, en az 11 Eylül saldırılarının kendisi kadar uluslararası kamuoyunda yankı uyandırmıştır.

3.6. Terörle Mücadele

Tarihsel süreç içerisinde ulus devletler terörle mücadele konusunu daha çok kendi varlığına yönelik bir tehdit olarak görmüş, stratejilerini ise tehdidin kaynağı olan terör örgütünü silahlı mücadele yöntemiyle yok etme anlayışı üzerine kurgulamışlardır (Koca, 2015: 36).

Terör ve terörizmin, doğası gereği asimetrik bir tehdit olması ve kullandıkları araç ve yöntemlerin, teknolojik gelişim ve değişim sayesinde, sürekli olarak kendini yenilemesinden dolayı terörizmle mücadele, günümüz dünyasında artık ülkelerin tek başlarına üstesinden gelebilecekleri ve mücadele edebilecekleri bir noktayı çoktan aşmış bulunmaktadır (Koca, 2015: 34). Bu bağlamda Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü – North Atlantic Treaty Organization (NATO) ve Avrupa Birliği (AB) gibi örgütler ve bu örgütlerin terörle mücadele strateji ve girişimleri büyük önem arz etmektedir. 11 Eylül olaylarından sonra terörizmle mücadelede uluslararası işbirliği konusu dünya çapında ilk kez ciddi bir biçimde ele alınmıştır. Bu nedenle terörizm konusunda özellikle mücadele stratejisi bağlamında 11 Eylül bir milat olarak kabul görmektedir.

Öncelikle, *kuvvet kullanımı* terörle mücadele kapsamında başvurulmuş bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Terörizmin hedefinde olan devletler, kuvvet kullanmayı içeren tek taraflı önlemlere başvurmaktadır. Günümüzde özellikle ABD ve İsrail gibi terörist eylemlere maruz kaldığını iddia eden devletler, meşru müdafaa hakkını ileri sürerek kuvvet kullanımına başvurmaktadır. Ancak bu tür tek taraflı önlemler, uluslararası hukuka uygunluk bakımından tartışmalıdır. Diğer taraftan, muhtemel terörist eylemleri önleme noktasında ne derece etkin olabildiği de tartışma konusudur. Aksine, orantısız kuvvet kullanımının, El Kaide örneğinde de yaşandığı gibi, terörist eylemleri ateşlediği de görülmüştür. Tüm bunlar göz önüne alındığında, terörizmle mücadele edebilmek için tek taraflı politikaların terk edilerek uluslararası alanda işbirliği yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Terörle mücadele noktasında alınması gereken önlemlerden biri terörizmin finansmanının önlenmesidir. Terör eylemlerinin önlenmesi ve terör eylemlerinden kaynaklanan kötü sonuçların azaltılması açısından terör destek ve kaynak noktalarını ortadan kaldırma yolunda yapılan girişimler, terörle mücadelede büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda BM Genel Kurulu tarafından, 9 Aralık 1999 tarihinde *Terörizmin*

Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme vücuda gelmiştir. Özellikle 11 Eylül sonrasında ülkelerin hızla kabul etmeye başladığı sözleşmeyi, Türkiye 27.09.2001 tarihinde imzalamış ve 10.01.2002 tarihli 4738 sayılı kanunla uygun bulmuştur.

Türk Hukukunda terörizmin finansmanı suçu, özel bir kanun olan ve 1991 yılından beri yürürlükte olan *3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu*'nda, 29.06.2006 tarihinde, 5532 Sayılı kanunla yapılan değişiklik sonucunda, 8. maddede yapılan değişiklik ile "Terörizmin Finansmanı" başlığı altında suç olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme, bu çalışmanın konusunu oluşturan tasarı metnine de dayanak teşkil eden Birleşmiş Milletler Terörizmin Finansmanına Dair Uluslararası Sözleşme'den doğan uluslararası yükümlülüğün yerine getirilmesi amacıyla yapılmıştır (Eren, 2013: 1258).

11 Eylül öncesinde terörizmle mücadele konusunda, diğer konularda da olduğu gibi, öncelikle ilgili ülkeler arasında bir anlaşmaya varacak şekilde barışçıl yollardan çözülmesine yönelik bir strateji izleyen BM, 11 Eylül sonrasında ise uluslararası düzeyde bir strateji geliştirmiştir.

BM'ye paralel bir şekilde 11 Eylül öncesinde terör sorununu ilgili ülkelerin iç sorunu olarak değerlendiren NATO, 11 Eylül sonrasında kolektif savunmanın önemini kavramış ve 2002 Prag, 2004 İstanbul ve 2010 Lizbon Zirveleri'nde terörizmle mücadele stratejilerini derinleştirmiştir.

Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi, La Gomera Deklarasyonu, Amsterdam Antlaşması ve Tampere Zirve Kararları'nın kabul edilmesi ile birlikte, AB tarafından da terörizmle mücadele konusunda ortak bir strateji geliştirme yoluna gidilmiştir. AB'nin terörizmle mücadele noktasındaki girişimleri: 11 Eylül öncesi zayıf girişimler olan TREVI mekanizması ile Schengen Antlaşması; 11 Eylül sonrasında ise ortak bir mücadele algısıyla vücuda gelen girişimler olan 2001 Terörizmle Mücadele Eylem Planı, 2003 ve 2005 Terörizmle Mücadele Strateji Belgesi, 2010 Stockholm ve Eylem Halindeki AB İç Güvenlik Stratejisi şeklinde sıralanabilmektedir.

Sonuç itibarıyla, Küreselleşme ile birlikte sınırların önemini yitirdiği uluslararası sistemde devletler tek başlarına bir terörizmle mücadele politikası gütmemektedirler. Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB) bu bağlamda önemli bir rol üstlenmektedir.

Terörle mücadele noktasında yalnızca BM, NATO, AB örgütleri değil, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı (AGİT) ²¹ gibi örgütlerin de terörle mücadelede önemli katkıları olmuştur.

Terörle mücadelede karşılaşılan en büyük zorluklardan biri yasa dışı göçün önüne geçilememesidir. 11 Eylül olaylarına karışan teröristlerin yabancı olmasıyla paralel olarak, güvenlik bağlamında göç kavramı, 11 Eylül olayları sonrasında yeniden önem kazanmıştır. Bu nedenle 11 Eylül sonrası hudut güvenliği ve göç kontrol sistemlerinin etkinliği konusunda tereddütler ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda birçok ülke terörle mücadele yolunda göç kontrol politikaları oluşturmuş ya da yeniden yapılandırmış ve bu bağlamda bir dizi tedbir almıştır.

Terör ve beraberinde zorunlu kıldığı terörle mücadele olgusu çok eskilere dayansa da, uluslararası boyuta taşınması ve kolektif işbirliği anlayışının oluşması 11 Eylül olaylarıyla birlikte anlaşılmıştır. Buna karşın, gerek 11 Eylül sonrası gerekse günümüzde ortak bir savunma mekanizması ve stratejisi etkin bir şekilde oluşturulamamaktadır. Bundaki zorluk, terörün kim tarafından nasıl algılandığı gerçeğinde yatmaktadır. “Terörizm” üzerinde anlaşılması zor bir olgu olduğu için teorisinde de çok farklı görüşler mevcuttur. Hangi eylemin terörizm hangisinin direniş, kimin terörist kimin bağımsızlık savaşçısı olduğunun somut bir şekilde belirlenememesi bir yana, dünyada yaşanan terör eylemlerinin kaynağı ve hedefi konusunda dahi birbirine zıt yaklaşımlar vardır (Yalçiner, 2006: 116).

Diğer yandan, terör suçluları ilgili devlete iade edilmek ya da onları elinde tutan devletçe yargılanmak durumundadırlar. Bu bakımdan suçluların iadesi rejiminin istisnasını oluşturan *siyasi suçlu* kapsamına girmemektedirler. Bu açıdan da devletler ileride kendilerinden iadeleri talep edilecek suçluların konumuna ve siyasi yakınlıklarına göre hareket etme imkânını saklı tutmak istemekte ve suçluların iadesi sözleşmelerine bu amaçlı çekinceler koymaktadırlar.

Tüm bu zorlukların ötesinde terörle mücadele konusunda başarılı bir devlet örneği vermek gerekirse, bu noktada *İspanya*’dan söz etmek mümkündür. Baskça *Euskadi Ta Askatasuna* yani *Bask Vatanı ve Özgürlük* anlamına gelen ETA terör örgütüne karşı

²¹ Soğuk Savaş’ta Doğu ve Batı blokları arasında diyalog kurmak için oluşturulan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), 1990’da imzalanan Paris Şartı’yla daimi bir diyalog platformu haline gelerek Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)’na dönüşmüştür.

mücadelede her yolu denemiş olan İspanya'nın mücadelesindeki başarısı, örgütün 2011 yılında silahlı mücadeleye son vermiş olmalarından anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, 1959 yılında kurulan ETA terör örgütü 2011 yılında kalıcı ateşkes ilan ederek silah bırakma kararı aldığını açıklamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren geçen süre içerisinde bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan, bir kısmı "Cumhuriyet'in Kuruluş İdeolojisi"ne yönelen tepkilerden kaynaklanan, bir bölümü de yer aldığı coğrafyanın özellikleri nedeniyle oluşan terörizm tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. Genelleştirici bir anlatımla, Türkiye'nin yakın ve şiddetli terörizm algılamalarına muhatap olmadığı dönemlerin istisna teşkil ettiği söylenebilecektir (TBB, 2006: 531). Genel kabul görmüş şekliyle, Türkiye Cumhuriyeti 1950'li yıllardan bu yana terörün ve terörizmin hedefi olan ve onunla mücadele eden bir ülke olmuştur. Türkiye'ye yönelik terörizm tehdidinde belirgin iki özellik bulunmaktadır: İlki, bilinen tüm terörizm türlerinin Türkiye'de gerçekleştirilmiş olmasıdır. İkincisi, terörizm tehditlerinin arkasında güçlü bir dış desteğin varlığının hissedilmesidir.

Genel kronolojik bir çerçevede ifade etmek gerekirse Türkiye ilk olarak, 1960'ların sonunda başlayan ve 1970, 1980 yıllarına kadar görülen dış destekli *Ermeni etnik terörizmi*yle mücadele etmiştir. 1970'li 80'li yıllarda Türkiye'de *sol – sağ çatışması* şeklinde *ideolojik terörün* hâkim olduğunu görmek mümkündür. 1980'lerden sonra *Kürt etnik terörizmin (PKK)* hâkimiyeti başlamıştır. (*Günümüzde gerçekleştirdiği eylemleriyle varlığını aktif bir şekilde sürdürmektedir.*) 1990'lı yıllarının sonundan itibaren de Türkiye, *radikal İslami terörizmin* (Tevhid-i Selam / Kudüs Ordusu, Hizbullah, El Kaide) tehdidiyle karşılaşmıştır. Yine 2013 yılında *Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)* terör örgütü olarak karşımıza çıkmıştır. 2004 Yılında kurulan İŞİD, 10 Ekim 2013 tarihinde Türkiye tarafından terör örgütü olarak ilan edilmiştir. Yıl 2014'ten itibaren PKK-İŞİD çatışmaları başlamıştır. Genel olarak Türkiye – terörizm ilişkisine bakıldığında şu şekilde bir analizin yapılması mümkündür: Türkiye'de uzun süren bir terör sorununun olmasının en temel sebebi, terör örgütlerinin aynı sorunlardan besleniyor olmalarındandır.

3.6.1. Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele

İngiltere, İspanya, Peru ve Sri Lanka örneklerinde de olduğu gibi, terörle mücadelede bütüncül bir yaklaşım sergilenmelidir. Aksi takdirde sadece güvenlik boyutunun ele alındığı ülkelerde sorunlar daha karmaşık hale gelmektedir. Bir ülkede

istikrarın sağlanması ve terör örgütlerinin finansman kaynaklarının kurutulması, terörle etkin mücadelenin olmazsa olmazlarından. Terörle mücadelenin en önemli boyutlarından biri de, İngiltere ve Fransa örneklerinde de görüldüğü üzere, şeffaflıktır. Mücadelede diğer bir nokta da mücadelenin uluslararası boyutlarıdır. Mücadele kapsamında uluslararası dayanışma da önem arz etmektedir. İngiltere'nin İrlanda, AB ve ABD ile IRA mücadelesi bunun en güzel örneğidir. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası neredeyse tüm dünyada ABD çerçevesinde bir dayanışma söz konusu olmuştur.

- i. **ABD:** Bush'un, *terörle savaş (war on terror)* yaklaşımı yerine Obama'nın *işbirliği (cooperation/collaboration)* yaklaşımı uluslararası alanda ABD'nin imajına olumlu yönde katkı sağlamıştır. Obama yaklaşımı, terörle ilgili radikalleşmenin azalacağı yönünde ümit ve beklentileri arttırmakla birlikte ABD'nin terörizm çapında gerçekleştirdiği bir dizi kanun, antlaşma, uygulama ve yöntemlerle bu beklentiler desteklenmektedir.
- ii. **Fransa:** El Kaide ile bağlantılı radikalleşme konusunda çalışmalarına öncelik vermiştir. Daha çok İngiltere ve Fransa arasında AB ülkeleri içerisinde terörle mücadele stratejisi için belirleyici olma yarışı gibi görünen bu çalışmalar, özellikle sorunun tespiti ve mücadelede kurumsal yapılanma noktasında öngörülü bir yaklaşım içermektedir. *Terörizme Karşı Fransa: Terörizme Karşı İç Güvenlik Konusunda Hükümetin Beyaz Kitabı* adlı bir raporla, Fransa'nın terörle mücadele stratejisi kamuoyuyla paylaşılmıştır.
- iii. **İngiltere:** İngiltere uzun yıllar terörle mücadele etmiş bir ülkedir. İlk yıllarda mücadele stratejisi *şiddete şiddetle karşılık vermek* seyrinde gerçekleşmiştir. Fakat daha sonrasında bu yöntemin terörü daha çok beslediğini görmüş; sorunun güvenlik bazında çözülemeyeceğini anlayan İngiltere, sorunun nedenlerini de çözüm dâhilinde tutmuştur. Terörle mücadelesinde topluma karşı da her daim şeffaf bir bilgilendirme yoluna giden İngiltere, terörizmle mücadele stratejilerini yasalarla desteklemiştir. 1974 yılında ve sonrasında 2000 yılına kadar çıkarılan yasalar hep *geçici* şeklinde adlandırılmıştır. 2000 ve sonrasında çıkarılan terörle mücadele yasaları ise İngiltere'yi hedef alan dini istismar eden örgütlere karşı - *yeni bir tehdide karşı* - çıkarılmıştır. 2000 sonrasında çıkarılan yasalar *kalıcı* terör yasaları olmuştur. Hükümetin 2007 yılında duyurduğu ve Mart 2009'da güncellediği *Uluslararası Terörle Mücadele: İngiltere'nin Stratejisi* başlıklı belgede şiddeti

meşrulaştırmak amacıyla İslam'ı yanlış yorumlayan ve dini istismar eden teröristler, İngiltere'nin karşı karşıya olduğu temel tehdit olarak belirlenmiştir. İngiltere'de iç güvenlik ya da terörle mücadeleden sorumlu tek bir kurum yoktur. Sorumluluk ve yetkiler kurumlar arasında da dağıtılmış olmakla beraber, etkin koordinasyon ve işbirliği ile dağınık gibi görünen terörle mücadele yapılanmasındaki tüm kurumlar eşgüdümlü olarak görevlerini yürütmektedir. Bir başka deyimle, standart tek bir müdahale usulü ile bu standartlar tüm ilgili birimler tarafından aynı şekilde uygulanmaktadır. Herhangi bir terör eylemi ya da olağanüstü bir durum olması halinde uygulamaya konulan acil durum planları da İngiltere'nin terörle mücadelede öne çıkan özelliklerinden biridir.

- iv. **İspanya:** Terörle mücadele kapsamında dünyada en tecrübeli ülkelerden biri olan İspanya'nın terörle mücadelesinde öne çıkan hususlardan biri, halk desteğinin sağlanması; siyasi partiler ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile Ajura Pakı'nın imzalanmasıdır. Bu pakt ile terörle mücadelede *bütüncül* bir yaklaşım benimsenmiştir. Yine terörle mücadele kapsamında sosyal entegrasyon yasaları olarak da adlandırılan af yasaları çıkarılmış ve bu sayede örgütte çözümler hızlanmıştır. İspanya, terörle mücadelede başarılı bir devlet olarak tarihe adını yazdırmıştır. En büyük tehdidi olan ETA terör örgütü, 2011 yılında kalıcı ateşkes ilan etmiş ve silahı bırakma kararı almıştır.
- v. **Japonya:** Japon hükümeti hemen her defasında terör örgütlerinin talepleri çerçevesinde hareket etmiştir. Bu durum, İngiltere, ABD ve Türkiye gibi ülkelerin *terörle pazarlık olmaz* prensibine aykırı düşmektedir. Terörle mücadelesi genel olarak pasif uygulamalar içeren Japonya, 11 Eylül sonrasında ABD ve diğer ülkelerin de baskısıyla Afganistan ve Irak işgallerine ekonomik olarak ve sınırlı ölçüde insan gücü ile destek vermiştir.
- vi. **Kolombiya:** Dünya kokain üretiminin yüzde 80'inin yapıldığı ve alt yapısı oluşturulamamış terörle mücadele politikalarının devlet kontrolü dışında uygulandığı bir ülke olarak bilinen Kolombiya, uyuşturucu ve terör örgütlerinin büyük güce sahip olduğu bir yerdir. Kolombiya'nın askersiz bölgeler oluşturulmasına dair politikaları, terör örgütleri tarafından üs olarak kullanılmasına ve kokain üretim alanlarının artmasına neden olmuştur. 1960'lı yıllarda Kolombiya Komünist Partisi'nin askeri kanadı olarak kurulan *Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri – Halk Ordusu (FARC)* terör örgütünün 1980'li yıllarda faaliyetlerini

sürdürebilmek için kokain ticaretine başladığı iddiası, ABD tarafından öne sürülmektedir.

vii. Peru: Terörü besleyen yanlış mücadele politikalarını ısrarcı bir şekilde sürdüren ve sonrasında salt askeri yöntemler ile güvenlik odaklı çözemeyeceğini anlayan Peru devleti, ekonomik ve sosyal içerikli çözümler de aramaya başlamıştır. 1970’li yıllarda kurulan *Peru Komünist Partisi*, daha bilinen adıyla *Aydınlık Yol* terör örgütünün lideri Guzman’ın yakalanması örgütün avantajlı durumunu tersine çevirmiş ve sonrasında Peru devleti kapsamlı bir af yasası çıkararak stratejik bir hamle yapmıştır.

viii. Sri Lanka: Adaya Bengal yakınlarından 2000 yıl önce geldikleri varsayılan *Sinhaleseler* ve M.Ö. 500 yıllarında Güney Hindistan’dan geldiği tahmin edilen *Tamiller* arasındaki çatışmaların temelinde 18. yüzyılda ırksal, dinsel, dilsel sebepler yatarken; 19. yüzyıldan itibaren adada Batı demokrasisinin izleri ve İngiliz sömürü sistemi ile birlikte iki grup arasındaki çatışma, etnik grupların temsil sorununa dönüşmüştür. Temeli kolonyal döneme dayanan Tamil sorunu; Sri Lanka’nın bağımsızlığı sonrasında Tamil etnik grubunun siyasi, kültürel ve ekonomik haklarını siyasi olarak elde edememesi olarak tanımlanabilir. Tamil sorunu neticesinde *etnik ayrılıkçı* bir örgüt olan *Tamil Kaplanları - Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)* ortaya çıkmıştır. Sri Lanka Hükümeti, Tamil milliyetçi örgütleri ile 1985 yılından itibaren müzakereler düzenlemiştir. Ancak bütün bu müzakerelerin - barış görüşmelerinin - hem LTTE tarafından hem de Sri Lanka Hükümeti tarafından militarist zihniyetle yönetilmesinden ötürü, müzakereler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Müzakerelerin her iki taraftan da suiistimal edilmesi, müzakerelerin militarist zihniyetle yönlendirilmesi, sonucunda her iki taraf da güçlerini silah vasıtasıyla gösterme yarışına girmişlerdir. Tamil sorununun müzakereler aracılığıyla çözülememesinin bir diğer sebebi, hatta en önemli sebebi, Sri Lanka Hükümeti’nin vatandaşı olan bireylere fırsat eşitliği sağlamamasından kaynaklanmaktadır. Özetle, Sri Lanka hükümetlerinin terörle mücadelede başarıyı yakalayamamış olmalarının temeli, hükümetlerin istikrarlı bir politika sürdürememiş olmalarıdır. Her hükümetin ayrı bir politikası olmuş ve yapılan yanlışların düzeltilme çabaları da hedef kitlede güvensizliğe neden olmuştur. Sorunlar sadece güvenlik tedbirleri ve askeri çözümlere endeksli uygulamalarla çözülmeye çalışılmıştır.

3.6.2. Terörle Mücadelede Japonya Örneği

ABD ve Çin'den sonra dünyanın üçüncü büyük ekonomisi ve dünyada yaşam ortalaması en yüksek ülkelerden birisi olan Japonya'nın nüfusu 127 milyon civarındadır. Yer altı ve enerji kaynağı yok denilecek kadar az olan Japonya, enerjide dışa bağımlıdır. Dünyadaki en büyük kömür ve ikinci büyük petrol ve doğalgaz ithalatçısıdır. Halkın %84'ü din olarak Şintoizm ve Budizm'i benimsemiştir. Diğer dinlere mensup olanlar ise, nüfusun %16'sını teşkil etmektedir.

II. Dünya Savaşı'nda, 1945 yılında, Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan atom bombalarıyla birlikte Japonya, yine II. Dünya Savaşı neticesinde ABD tarafından işgal edilmiş ve 7 yıl boyunca ABD işgali altında kalmıştır.

ABD'nin ülkeyi işgali sonrasında toplumsal anlamda meydana gelen rahatsızlıklar ve genel olarak Amerikan emperyalizmine uluslararası alandaki tepkiler neticesinde Japonya'nın terör sorunu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde aktif olarak eylemlere katılan aşırı sol eğilimli öğrenci grupları tarafından kurulan *Kızıl Ordu (Sekigun-ha)*, Japonya'nın ilk tanıştığı terör örgütüdür.

Japonya'nın mücadele ettiği diğer bir terör örgütü de, *Aum Shinrikyo* (Örgütün 2000 yılından sonraki ismi ise *Aleph*)'dur. Terörün kitle imha silahları vasıtasıyla araçsallaştırabileceğini ilk kez dünyaya göstermiştir. Örgüt, Japonya'da 1990'lı yıllara kadar dini bir organizasyon gibi faaliyet göstermiş fakat tüm dünya 1994 *Matsumato* ve 1995 *Tokyo* saldırıları ile örgütün bir dini organizasyon olmadığını fark etmiş ve kitle imha silahlarını halk üzerinde kullanabilecek kadar şiddet yanlısı marjinal bir örgüt olduğunun farkına varmıştır.

Japonya'da terör, genelde soğuk savaş döneminde Amerikan karşıtlığı ile başlayan sol eğilimli hareketlere ve özelde ise Japonya'nın çok dinli yapısına paralel bir seyirde vücuda gelmiştir.

Japonya terörle mücadelede Batılı diğer ülkelere nazaran farklı bir strateji izlemiştir. Terörle mücadelede sert politikalardan biri olan baskıcı / bastırıcı politikalar, askeri önlemler ve yaklaşımlar, Batı ülkelerinin özellikle ABD'nin başını çektiği bir terörle mücadele stratejisidir. Bunun aksine, sertlik yanlısı olmayan politikaların teröristleri cesaretlendirdiği tezinin Japonya örneğine bakıldığında çürüdüğünü görmek mümkündür.

Japon kültürüne hâkim olan *gücün, şiddetle değil saygınlık ve iyilikle kazanılan bir olgu* olduğu inancı, aktif dış politikayı yardımlar ve barışçıl işbirliğinden ibaret kılmaktadır. *Güvenlik için özgürlüklerden ödün verilmesi gerektiği* anlayışı Japonya’da hayat bulamamıştır.

Japonya’nın terörle mücadelede sert-polisiye tedbirler almaması devletin meşruiyetinin sorgulanmasını engellemiş ve ekonomik kalkınmasında ve refahında önemli bir rol oynamıştır. Ekonomik kalkınma ve refah da dolaylı olarak terör örgütlerinin serpilip gelişebileceği alanların daralmasına etki eden sebeplerden biri olmuştur.

Japonya’nın terörle mücadele yapılanması, Japonya’nın Türkiye, İspanya veya İngiltere gibi ülkelerin maruz kaldığı sayı ve nitelikte terör saldırılarına maruz kalmadığı göz önünde bulundurularak irdelenmelidir. Diğer taraftan, Japonya’nın kendine özgü barışçıl yöntemler ve anlaşma üzerine bina edilmiş hâlihazırda bir dış politikası bulunmaktadır. Japon Anayasası’nın 9. maddesinde “*Japonya başka bir devlete karşı savaş ilan edemez.*” hükmü yer almaktadır. Bundan dolayıdır ki, Japonya terörle mücadelenin iki temel yaklaşımı olan *uzlaşıcı* ve *cezalandırıcı* politikalarından birincisini seçmiştir. 1990’lara kadar Japonya’nın terör örgütlerine karşı politikası gayet nettir: “*Teröristlerin istediğini vermek.*” Japon hükümetinin, JKO terör örgütüne karşı uzlaşmacı bir politika izlemesi; Japon mahkemelerinin Aum Shinrikyo örgütünün terörist eylemlerini terör eylemi olarak değil de kişisel saldırı ve cinayetler olarak yargılaması, Japonya’nın uzlaşıcı terörle mücadele stratejisini desteklemektedir.

Özetle; 1970’lerde terörle tanışan Japonya, 40 yıllık süre zarfında iki temel örgütle dünyada örneğine çok az rastlanır *barışçıl politikalar zemininde mücadele* etmiştir.

Her ne kadar Japonya’nın 19. yüzyılda *Sişi (Shishi)* gibi bazı samuray gruplarının şiddet içeren eylemlerine maruz kaldığı bilinse de, modern anlamda Japonya’nın mücadele etmek durumunda kaldığı iki örgüt vardır: *Japon Kızıl Ordusu (JKO)* ve *Aum Shinrikyo*.

❖ **Japon Kızıl Ordusu (JKO):**

Japon öğrencilerin Vietnam Savaşı’nı ve Amerikan emperyalizmini protesto gösterileri sırasında, *Tokyo*’daki *aşırı sol* görüşlü militan bir öğrenci grubunun örgütlenmesiyle 1960’lı yıllarda eylemlerine başlamıştır. Eylemlerinin çoğunu Japonya

sınırları dışında gerçekleştiren örgütün en önemli özelliği ise farklı ülkelerde ve uluslararası alanda ses getiren eylemler düzenlemiş olmasıdır.

19 Ocak 1960 tarihinde ABD ve Japonya arasında imzalanan Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması (Treaty of Mutual Cooperation and Security) ve 1965 yılındaki Vietnam Savaşı, Japonya'daki Amerikan karşıtlığını besleyen temel unsurlardır. JKO, Amerikan karşıtı sol görüşlü öğrenci gruplarının farklı gruplara ayrılmaya başlamasıyla birlikte önceleri *Japon Komünist Partisi*'nin silahlı kolu olan *Kızıl Ordu Grubu – Red Army Faction (Sekigun-Ha)* içinde yer almıştır. Sonrasında, Kızıl Ordu Grubu'ndan ayrılarak *Fusako Shigenobu* ve *Tsuyoshi Okudaira* tarafından Japon Kızıl Ordusu (JKO) adı altında bağımsız bir örgüt olarak yeniden yapılanmıştır. JKO, 1970'li yıllarda uluslararası alanda faaliyet gösteren en aktif ve *kadın bir lider* tarafından yönetilen nadir terör örgütlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Küresel bir devrim gerçekleştirmek amacıyla kurulan JKO, Marksist-Leninist bir ideolojiye sahiptir. Hedefi, Amerikan emperyalizmini ve Japon monarşisini bir devrimle tamamen ortadan kaldırıp Marksizm'in öngördüğü şekilde Japonya Halk Cumhuriyeti (People's Republic of Japan)'ni kurmaktır.

JKO mensuplarının çoğunlukla Japon vatandaşı olmasına rağmen örgüt çoğunlukla Orta Doğu ve Batı Avrupa'da örgütlenmiştir. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ile yakın ilişkileri bulunan JKO, Siyonizm ve emperyalizme karşı Filistin'in bağımsızlığı için birçok eylemde bulunmuştur.

Terör amaçlı eylemlerine ilk kez *30 Mart 1972* tarihinde başlamıştır. Bu tarih örgütün doğum günü olarak kabul edilmiştir. Eleman sayısı oldukça az olmasına karşın farklı ülkelerde eylemler gerçekleştirmesi, örgütün *hareketli ve mobil olabilme* özelliğini göstermektedir. Ayrıca eylemlerinde elçilikler gibi hassas kurumları hedef alması ve pazarlık gücünü iyi kullanması, örgütün eylemlerini başarıyla gerçekleştirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Her ne kadar dünya devrimini gerçekleştirme hedefini yakalayamamış olsa da özellikle propaganda amaçlı, ses getiren eylemler yapabilme konusunda örgütün başarılı olduğu kabul edilmektedir.

Uçak kaçırma, rehin alma ve büyükelçiliklere saldırı gibi eylemlerde bulunan ve eylemlerde samuray kılıçları gibi Japonya'ya ait kültürel motifleri yansıtan silahların yanı sıra el bombası ile roket gibi ağır silahlar da kullanan JKO, son eylemini 1988 yılında

gerçekleştirmiştir. Sonrasında Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve komünizmin başarısızlığının ortaya çıkmasıyla eylem yapamaz hale gelmiş ve örgüt üyeleri birer birer yakalanmaya başlamıştır. 2000 yılının Kasım ayında Osaka’da örgüt lideri Fusako Shigenobu’nun polis tarafından yakalanması ile örgütün dağıldığı düşünülmektedir.

❖ Aum Shinrikyo:

1995 yılında Tokyo’nun en merkezi metro istasyonuna *sârin gazı* saldırısı ile uluslararası gündemde yer bulan *Aum Shinrikyo*, devlet haricinde bir örgütün *kitle imha silahlarını* kullanarak sivilleri tehdit etmesine ilk örnek olmuştur.

Örgüt 1987 yılında eski adı Chizuo Matsumato olan *Shoko Asahara* tarafından kurulmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Japonya’da temellerini Şamanizm, Hinduizm ve Budizm gibi dinlerden alan birçok grup ortaya çıkmaya başlamıştır. Yeni Dinler (Shinshükyö) olarak adlandırılan bu farklı gruplar, toplumun refah seviyesi yüksek kesimine hitap etmektedir. Aum Shinrikyo da bu yeni dinler örgütlenmesi arasında yer almaktadır. Terör örgütü olarak kabul edilmeden önce 1989 yılında Tokyo Metropolitan Hükümeti tarafından Japonya’da faaliyet gösteren dini bir organizasyon olarak tanınan örgütün ideolojisi, diğer Shinshükyö’lar gibi farklı dinlerin öğretilerinin bir araya getirilip yorumlanmasıyla oluşturulmuştur. Temelde Budist felsefeyi benimsiyor gözüktense de ideolojisi Hristiyanlık, Hinduizm, Şintoizm ve 16. yüzyılda yaşamış olan Nostradamus kehanetleri etrafında şekillenen örgütün temel felsefesinde *kötülükten kurtulmanın en iyi yolunun onu yok etmek olduğu* vurgulanmaktadır.

Örgütün finans kaynaklarına bakıldığında, örgüt varlığını büyük oranda sempatizanların örgüt adına verdikleri maddi yardımlar sayesinde sürdürmüştür.

Aum Shinrikyo, *biyolojik ve hastalık yapıcı patojenler* kullanarak büyük kitleleri tehdit eden terör örgütlerinin tek örneğidir. Diğer bir ifadeyle, biyolojik silahları geniş kitleleri tehdit edecek şekilde kullanan tek terör örgütüdür.

Uluslararası çapta ismini ilk kez 20 Mart 1995 günü Tokyo metrosuna *sârin gazıyla* yapılan saldırı ile duyurması neticesinde, Japonya’nın II. Dünya Savaşı sonrası kazandığı güvenli ülke imajı sarsılmıştır.

11 Eylül saldırıları tüm dünyada olduğu gibi Japonya’da da terörizmin algılanış biçiminde köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Japonya için bu değişiklikler büyük

oranda dış politika çerçevesinde değerlendirilebilir. Japonya, 11 Eylül sonrası terörle mücadele açısından diğer devletlerden gelen baskıları azaltabilmek için antlaşmalar imzalamış; terörle mücadele konusunda bölge ülkeleriyle ortak toplantı ve konferanslar düzenlemiş; terörle mücadelede zayıf olan özellikle Orta Doğu ülkelerine mali ve teknik destek sağlamıştır.

Bu alanda atılan en radikal adım ise Japon Parlamentosu'nun 29 Ekim 2001'de çıkardığı *Terörizme Karşı Koymada Özel Uygulamalar Kanunu*'dur. Bu kanun çerçevesinde, Savunma Kuvvetleri'ne meşru müdafaa durumunda silah kullanma ve Japonya sınırları dışında teknik takip ve istihbarat toplama yetkileri verilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan güvenliği ve *terörizm* kavramlarının ayrıntılı bir şekilde incelendiği bu çalışmada öncelikle akademik çalışmalarda ve özellikle Türkçe literatürde yeni hayat bulabilen insan güvenliği kavramının neyi ifade ettiği üzerinde bir analiz yapılmış olup sonrasında insan güvenliği perspektifinde ciddi bir tehdit olan terörizm kavramı ele alınarak terörizmle mücadele süreçlerinde insan güvenliği ile nasıl bir çelişkili duruma maruz kalındığı tartışılmıştır.

İnsan güvenliği kavramı geleneksel güvenlik kavramının doğasını değiştirmiştir. Realizm ideolojisinin yönettiği geleneksel güvenlik algısı insan güvenliğinin güvenlik merkezine insanı oturtmasıyla yıkılmıştır. ABD, Kanada, Japonya, Norveç, İngiltere gibi gelişmiş birtakım ülkelerde insan güvenliği üzerine yapılan çalışmaları biraz daha eskiye götürmek mümkündür. Ancak Türkiye bu kavramı 2000’li yıllarda sahiplenmiştir. Aslında insan güvenliği insanın doğuşuna kadar götürüldüğünde dünya genelinde bu kavram uzun bir zaman hak ettiği ilgiyi görmemiş ve dünya adına geç kalınmıştır.

İnsan güvenliği ancak Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Programı’nın 1994 İnsani Kalkınma Raporu’nda yer verilmesiyle tam olarak literatürde yerini bulmuştur. Raporda da belirtildiği üzere insan güvenliği, öncelikle freedom from fear – korkudan arınma, freedom from want – yoksulluktan arınma ve freedom to live in dignity – onurlu yaşama özgürlüğü bileşenleri temelinde gelişmiş; ekonomik güvenlik, siyasal güvenlik, birey güvenliği, toplum güvenliği, sağlık güvenliği, gıda güvenliği ve çevre güvenliği unsurlarıyla açıklanmıştır.

İnsan güvenliği, her türlü tehditle mücadele etmektedir. Bu karakteriyle de güvenlik kavramını büyük ölçüde genişletmiştir. Savaş, soykırım, organize suçlar, terörizm, doğal felaketler, açlık, kıtlık, suç, hastalıklar gibi herhangi bir tehdit unsuru insan güvenliğinin hedefindedir.

İnsan hakları ve insani kalkınma gibi diğer altyapılarla çok sağlam bir ilişkisi olan insan güvenliği, insan haklarının *ihlalsiz* uygulandığı ve insani kalkınmanın ilerlediği bir

atmosferde hayat bulabilir. Diğer bir deyimle, insan güvenliğinin oksijeni insan hakları ve insani kalkındır.

Bu noktada bir insan güvenliğı – terörizm çelişkisinden söz etmek mümkündür. Terörizmle mücadele stratejilerinin gün yüzüne çıkma zorunluluğı olduğı anlarda çoğı zaman insan hakları ihlalleri gerçekleşebilmektedir. Yani güvenlik için insan güvenliğı oksijeninden çalınmaktadır. Diğer bir ifadeyle, terörle mücadele dönemlerinde güvenlik için özgürlükten mahrum bırakılma durumu söz konusu olabilmektedir. Bu durum çelişkili bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

İnsan güvenliğinde *asimetrik* bir tehdit olan terörizm, tıpkı insan güvenliğinde olduğı gibi, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Her ne kadar II. Dünya Savaşı, özellikle Soğuk Savaş sonrası gün yüzüne çıkmaya başlayan kavramlar olsa da, insan güvenliğı kavramını da terörizm kavramını da Hz. Âdem'e kadar götürmek mümkündür.

Terörizm kavramı da insan güvenliğı kavramı gibi ortak net bir tanımdan muzdariptir. Üzerinde fikir birliğı bulunan bir tanıma sahip olabilmek yerine, ancak açıklamalar ve örneklerle ifade edilmeye çalışılması, insan güvenliğı kavramı ve terörizm kavramının ortak kaderidir.

Örgütlü, sistemli, sürekli ve asimetrik bir tehdit olan terörizm, siyasal bir zemine dayanır. Başka bir deyimle, terörizm siyasal bir hedef uğruna vardır. Hedefi uğruna mücadele eden terörizm, şiddet uygular ve uyguladığı şiddetin şüphesiz orantısızlığından ödün verilmemesi korku atmosferine sebep olur. Zaten terörizmde topluma korku salınması ilk amaç / ara amaçtır. Bu amaç sayesinde de siyasi temelde nihai olan amaca erişmek mümkün olacaktır. Bu sebeple terörizm için kimin zarar gördüğünün hiçbir önemi yoktur. Kurbanlar tamamen semboliktir. Patlayan/patlatılan bomba ister bir yapıyı yok etsin, ister bir insanı öldürsün isterse bir milyon insanı katletsin; bunlar tamamıyla terörizmin umursamadığı teferruatlardır. Aksine, terörizm için verilen zarar ne kadar büyükse salınan korku o kadar büyük olacaktır ve “zayıf” güçlüye karşı gücünü ispatlayacaktır ve dolayısıyla nihai hedefine ulaşacaktır.

Terörizm, insan güvenliğini tehdit eden çok ciddi bir tehdittir. Küreselleşmenin paralelinde sınırların yok olmaya başladığı bir dünyada terörizmin uluslararası veya küreselliğinden bahsedilirken, terörizmle mücadelenin de bu gelişmelere ayak uydurması gerekmekte ve mücadele küresel çaplı olmalıdır. İngiltercede 9/11 olarak da ifade edilen 11

Eylül olaylarından sonra, her ne kadar bu bağlamda bir girişim başladıysa da halen günümüzde bu konudaki başarısızlık istikrarlılığını korumaktadır. Bunun kaynağı olarak devletlerin öncelikle insan değerini gözetmek yerine, kendi çıkarları doğrultusunda bir politika izlemekte ısrarcı oldukları iddia edilebilir.

İnsan güvenliğinin hakkını verebilmek için her ülkenin, her devletin, her hükümetin ve ayrıca her insanın, önceliği insan değeri olmalıdır. Her nereden söz edilirse edilsin, hiyerarşik bir düzenin yokluğundan bahsedilmesi çok zor bir durumdur. Bunun bilinciyle, hiyerarşik bir sistemde insan değeri en üstte oturmalıdır. Ancak bu şekilde insan güvenliğinin tam anlamıyla sağlanabilmesi söz konusudur. Terörizmin her zaman asimetrik bir tehdit olduğuna vurgu yapılır. Asimetrikliğe yapılan vurgu, terörizm tehdidinin doğuracağı sonuçlardan kaynaklanmaktadır; sonuçların bilinmezliğindendir. Terörizmin kullandığı araçlar ve uyguladığı eylemlerin belirsizliği, ne gibi sonuçların doğuracağı net olarak öngörülememektedir. Terörizm, bilinen şekliyle, zayıfın güçlüye olan savaşıdır / mücadelesidir. Asimetrikliğinin doğası da buradan oluşmaktadır. Terörizmin doğuracağı sonuç, *sözde* doğal bir afete yol açacağı gibi, salgın bir hastalığa da neden olabilmektedir. Bir kimyasal, biyolojik ve hatta nükleer bir aracı kullanması durumunda, çevre felaketine yol açabilir ve insanlara bir virüs bulaştırmasıyla, bir salgın hastalığa yol açabilir. Bu sözü edilen tehdit ve sonuçlar, en karmaşık olanlarıdır. Geleneksel terörizm yöntemlerinde ise net bir insan yaşamına tehditten söz edilir.

Gerek terörizmle mücadelede gerekse herhangi bir tehdit unsurunda insanın temel hak ve özgürlükleri her zaman gözetilmeli ve insana verilen değer uğruna bu tehditlerin yok edilmesi adına bir mücadele verilmelidir. Özetle, her koşulda herkes için insan değeri bir ön koşul olmalı, insana değer verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acharya, Amitav (2013), ‘Human Security’, Patricia Owens ve diğerleri (Ed.), **The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations**, 6. Baskı içinde (492-505), Oxford: Oxford University Press, www.amitavacharya.com/sites/default/files/Human%20Security.pdf (12.10.2015).
- (2001), **Human Security**, Working Paper, No: 17, Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS).
- Acun, Can (2014), ‘Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)’’, **SETA Perspektif**, 53, 1-6.
- Akins, J. Keith (2006), **The Ku Klux Klan: America’s Forgotten Terrorists**, Law Enforcement Executive Forum, 5(7), 127-141.
- Aksu, Muharrem ve Turhan, Faruk (2012), ‘Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik’, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 4(2), 69-80. www.dergipark.ulakbim.gov.tr/uaifd/article/download/5000051302/5000048538 (11.09.2015).
- Amouyel, Alexandra (2006), ‘What is Human Security?’, **Human Security Journal**, 1, 10-23.
- Arıboğan, Deniz Ülke (2003), **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna: Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak**, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Atabey, Ömer Serdar ve Ulutaş, Ahmet (2011), ‘Terörizmin Önlenmesinde Önemli Bir Araç Olarak Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi’, **TBB Dergisi**, 2011(97), 339-352.

- Ayhan, Halis (2015), ‘‘Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler’in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı’’, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 21, 117-146.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/guvenlikstrti/article/view/5000118268/5000109678>
(30.10.2015).
- Bal, İdris (2008), ‘‘Terörizm, Liberal Devlet ve Uluslararası İşbirliği’’, İdris Bal (Ed.), **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, 2. Baskı içinde (549-571), Ankara: Lalezar Kitabevi.
- (2008), ‘‘İnsan Haklarının Uluslar Üstü Korunması ve Türkiye: Bazı Sorunlar’’, İdris Bal (Ed.), **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, 2. Baskı içinde (589-608), Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Bal, İhsan ve Özeren Süleyman (2010), **Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele**, Birinci Baskı, Ankara: USAK Yayınları.
- Baudouin, Richard (Ed.) (2011), **Ku Klux Klan: A History of Racism and Violence**, 6. Basım, Montgomery – Alabama / USA: Southern Poverty Law Center.
- Benedek, Wolfgang (2002), **Human Security and Prevention of Terrorism**, Occasional Paper Series, No:2, Austria: European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy (ETC).
- Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü (1945), **T.C. Resmi Gazete**, 6902, 26 Haziran 1945. www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf
(29.10.2015).
- Birleşmiş Milletler, **Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü**.
- Bölme, Selin M. ve Ulutaş, Ufuk (Ed.) (2012), **Filistin’de Siyasi Aktörler ve Partiler**, 4, Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
<http://file.setav.org/Files/pdf/filistin'de-siyasi-aktorler-ve-partiler.pdf> (3.11.2015).
- Burget, Fazıl Ahmed (2013), ‘‘Afganistan’da 2014 Beklenirken: Taliban Örgütü ve Yeni Bir Siyasal Sürece Doğru Yeni Gruplaşmalar’’, **Ortadoğu Analiz**, 5(52), 95-103.

Buzan, Barry (1983), **People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Great Britain, Wheatsheaf Books LTD: Harvester Press.

——— (1991), **New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century**, Royal Institute of International Affairs 67(3), 431-451, Blackwell Publishing.
http://home.sogang.ac.kr/sites/jaechun/courses/Lists/b7/Attachments/10/New%20Patterns%20of%20Global%20Security%20in%20the%20TwentyFirst%20Century_Buzan.pdf (17.10.2015).

Bozkurt, Giray Saynur (2008), ‘Küreselleşmenin Güvenlik Boyutu’, İdris Bal (Ed.), **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, 2. Baskı içinde (491-532), Ankara: Lalezar Kitabevi.

Calvani, Sandro (2001), **Threats to Human Security: Terrorism, Organized Crime and Drugs in Asia**, Presentation Paper, Bangkok: The United Nations Inter-Agency Security Network Group Meeting.
www.sandrocalvani.it/docs/20080920_Speeches_010309.pdf (13.09.2015).

Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, CRISE (2003), **A Conceptual Framework for Human Security**, Working Paper 2, Oxford: Queen Elizabeth House, University of Oxford.

Commission on Human Security (2003), **Human Security Now**, New York.

Çınar, Yusuf (2014), ‘Barışa Giden Yolda Başarısız Müzakere Örneği: Sri Lanka Hükümeti – LTTE Görüşmeleri’, **Liberal Düşünce Dergisi**, 19 (75), 31-50.

Çitlioğlu, Ercan (2008), **Gri Tehdit Terörizm**, 1. Baskı, Ankara: Destek Yayınları.

——— (2011), **İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak**, 1. Baskı, İstanbul: Destek Yayınevi.

Demirler, Derya (2006), “Zor Zamanlarda İnsan Hakları-Güvenlik Dengesini Kurmak: Türkiye’de Avrupa Değer ve Uygulamalarını Tartışmak”, **TESEV Ankara Çalıştay Raporu**.

- Dilmen, Necmi Emel ve diğerkleri (2008), ‘‘Toplumsal ve Ekonomik Etkileri Baēlamında Bilişim Çaēının Yeni Tehdidi: Siber Terör’’, **Türkiye Bilişim Derneēi**, 2. İstanbul Bilişim Kongresi, 31-39. https://tolgakara.files.wordpress.com/2009/02/bilisimder_makale.pdf (12.09.2015).
- Dinçyürek, Ahmet (2005), ‘‘Küresel Terör: Kurgulanmış Bir Egemenlik Aracı Mı?’’, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 3(5), 1-13, www.academia.edu/1576741/Küresel_Terörizmle_Mücadelede_Alternatif_Rejim_Modelleri (14.10.2015).
- Duffield, Mark (2005), **Human Security: Linking Development and Security in an Age of Terror**, Paper for the GDI Panel, General Conference of the EADI.
- Dünya Bülteni Araştırma Masası (DÜBAM) (2014), **Yeni Selefilik ve IşİD**, Küresel İletişim Merkezi, İstanbul: DÜBAM Yayınları. www.dunyabulteni.net
- Ekici, Kübra Deren (2012), **Avrupa Birliēi’nin Terörizmle Mücadele Yöntemleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, Mustafa (2013), ‘‘Anayasal-Demokratik Bir Rejimde Özgürlük ve Güvenlik’’, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 12(24), 21-29.
- Erdoğan, Onur (2012), **PKK Terör Örgütü: Düşük Yoēunluklu Çatışma ve Uluslararası Baēlantıları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, Esra Yılmaz (2013), ‘‘Terörün Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Bir Deēerlendirme’’, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 71(1), 1243-1272. www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/view/1023021527 (12.09.2015).
- Ergül, Ergin (2014), ‘‘Özgürlük ve Güvenlik Dengesi Baēlamında Uluslararası Terörle Mücadele Stratejileri’’, **EÜHFD**, 18(1-2), 63-98.
- Ergül, Nihal, **Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletler’in Rolü ve Uygulamaları**, (165-208), www.academia.edu/3549674/Yeni_Guvenlik_Anlayisi_Kapsaminda_Birlesmis_Milletlerin_Rolu_ve_Uygulamaları (11.09.2015).

Fukuda-Parr, Sakiko ve Messineo, Carol (2012), **Human Security: A Critical Review of the Literature**, Working Paper, No. 11, Belgium: Centre for Research on Peace and Development (CRPD), 1-19.

Food and Agriculture Organization of the United Nations (2015), **The State of Food Insecurity in the World**, Meeting the 2015 International Hunger Targets: Taking Stock of Uneven Progress, FAO, IFAD and WFP, Rome: FAO. <http://www.fao.org/3/a-i4646e.pdf> (16.2.2016).

Gücenmez, Bekir (2014), **Terörizmin Finansmanı: PKK, ETA ve IRA Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.

Günay, Bekir (2008), “Terörden Arındırılmış Bir Dünya mı Terörist(trös)leşen Güçler mi?”, İdris Bal (Ed.), **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, 2. Baskı içinde (573-588), Ankara: Lalezar Kitabevi.

Gürbüz, Beyhan (2008), **Dini Motifli ve Uluslararası Bir Terör Örgütü Olarak El-Kaide**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürler, Recep Tayyip ve Özdemir, Ömer Behram (2014), “El Kaide’den Post Kaide’ye Dönüşüm: IŞİD”, **Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi**, 1(1), 113-155.

Henk, Dan (2005), **Human Security: Relevance and Implications**, Parameters, 91-106.

Heywood, Andrew (2011a), “Anarşizm”, (Çev. Hüsamettin İnanç), **Siyasi İdeolojiler**, 4. Baskı içinde (197-219), Ankara: Adres Yayınları.

——— (2011a), “Feminizm”, (Çev. Şeyma Akın), **Siyasi İdeolojiler**, 4. Baskı içinde (245-269), Ankara: Adres Yayınları.

——— (2011b), **Global Politics**, New York: Palgrave Macmillan.

Hoge, James F. ve diğerleri (Ed.) (2001), **How Did This Happen? Terrorism and the New War**, 1. Basım, New York: Public Affairs.

Human Security Centre (2005), **Human Security Report: War and Peace in the 21st Century**, New York: Oxford University Press. www.hsrgroup.org/human-security-reports/2005/text.aspx (22.10.2015).

Hunter, Alan (2013), **Human Security Challenges**, Coventry University CPRS Books/eBooks Series No.1, Britain: The Russell Press.

Irmak, Fatih ve Kahya, Yavuz, ‘‘Amerika Birleşik Devletleri’nde Terörizm ve Terörizm Korkusu: 11 Eylül Terör Saldırılarınin Öncesi ve Sonrasına İlişkin Bir Analiz’’, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 7(33), 315-324.

International Peace Research Institute (2008a), ‘‘Security Dialogue - Human Security: The Dog That Didn’t Bark’’, **University of Westminster: SAGE Publications**, 39(4), 427-438.

——— (2008b), ‘‘Security Dialogue - The Critique That Doesn’t Bite: A Response to David Chandler’s ‘Human Security: The Dog That Didn’t Bark’’, **Coventry University: SAGE Publications**, 39(4), 445-453.

Kaldor, Marry (2007), **Human Security Reflections on Globalization and Intervention** Cambridge UK, Madlen USA: Polity Press.

Kamu Düzeni ve Güvenliğı Müsteşarlığı (2011), **İnsan Hakları ve Terörle Mücadele**, 1. Basım, Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliğı Müsteşarlığı Yayınları.

Karadeniz, Fatih (2011), **Uluslararası Terörizm ile Mücadelede Hukuk İlkelerinin Etkisi: İngiltere Örneğı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, Sezgin (2005), ‘‘Küresel Terörizmle Mücadelede Alternatif Rejim Modelleri’’, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 3(5), 15-33, [www.academia.edu/1576741/Küresel Terörizmle Mücadelede Alternatif Rejim Modelleri](http://www.academia.edu/1576741/Küresel_Terörizmle_Mücadelede_Alternatif_Rejim_Modelleri) (14.10.2015).

Keay, Peter (2012), ‘‘The New Economy of Terror: Motivations and Driving Forces Behind Contemporary Islamist Insurgencies’’, Marwan Darweish ve Carol Rank (Ed.), **Peacebuilding and Reconciliation: Contemporary Themes and Challenges**, 1. Baskı içinde (137-150), London: Pluto Press.

- Khanna, Parag (2011), **Dünya Nasıl Yönetilmeli?**, (Çev. Mert Akcanbaş), 1. Baskı, İstanbul: Destek Yayınevi.
- King, Gary ve Murray, Christopher J.L. (2001), “Rethinking Human Security”, **Political Science Quarterly**, 116(4), 585–610.
- Koca, Mehmet (2015), “Küresel ve Bölgesel Kurumların Terörizmle Mücadele Stratejileri”, **İdarecinin Sesi**, 165, 34-38. www.arem.gov.tr/kuresel-ve-bolgesel-orgutlerin-terorizmle-mucadele-stratejileri (12.09.2015).
- Koçer, Gökhan (2005), “Soğuk Savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye’nin Ulusal Güvenliği”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 3(5), 287-304. www.academia.edu/1576741/Küresel_Terörizmle_Mücadelede_Alternatif_Rejim_Modelleri (14.10.2015).
- (2015), **Menekşe Renkli Deniz: Türkiye’nin Karadeniz Politikası**, Ankara: Orion Kitabevi.
- Kodaman, Timuçin ve Saraç, Esme (2006), “HAMAS (Hareket-ül Mukavemet-ul İslamiye- İslami Direniş Hareketi)”, **Akademik Orta Doğu**, 1(1), 177-197. http://www.akademikortadoğu.com/belge/ortadoğu1%20makale/timuçin_kodaman_esma_sarac.pdf (3.11.2015).
- Kroc Institute for International Peace Studies (2000), **Human Security: Concept and Measurement**, Occasional Paper #19:OP:1, Washington, D.C: University of Notre Dame. www.hegoa.ehu.es/dossierra/seguridad/Human_security_concept_and_measurement.pdf (16.10.2015).
- Laqueur, Walter (1987), **The Age of Terrorism**, Yeni Baskı, Düzeltilmiş, Boston: Little Brown and Company.
- Mauro, Ryan, **Special Report: Boko Haram – Nigerian Islamist Group**, The Clarion Project. www.clarionproject.org/sites/default/files/ClarionProject_FactSheet%20-%20BOKO%20HARAM.pdf (3.11.2015).

- McCulloch, Jude (2003), **‘Counter Terrorism’, Human Security and Globalisation – From Welfare to Warfare State?**, Conference Report: ‘Though on Crime’ Tough on Freedoms? From Community to Global Interventions, Chester, England: Centre for Studies in Crime and Social Justice (Edge Hill).www.statewatch.org/news/2003/aug/judem.pdf (13.09.2015).
- Office for National Statistics (2015), www.ons.gov.uk (16.2.2016).
- Ogata, Sadako (2002), **Human Security in the 21st Century**, Yale University, 1-8.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi(ORSAM) (2013), **Hizbullah Terör Örgütü Analizi**, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013214_çaglar-Hizbullah.pdf (3.11.2015).
- Ovalı, A. Şevket (2006), “Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 3(10), (1-22).
www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2011/06/Utopya-ile-Pratik-Arasinda-Uluslararası-İlişkilerde-İnsan-Guvenligi.pdf (11.09.2015).
- Owolade, Femi (2015), “İslam Devleti Talebinden Boko Haram İsyanına: Nijerya’nın İslamcılık Deneyiminin Tarihsel Analizi”, **Research Turkey: Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi**. <http://researchturkey.org/tr/from-demand-for-anislamic-state-to-the-boko-haram-insurgency-historical-analysis-of-nigerias-experience-with-islamism/> (3.11.2015).
- Önal, Hilal (2010), “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 6(23), 43-71.
- Pınar, Atilla (2015), “Terörle Mücadelede Özgürlük ve Güvenlik Dengesi / Hukuk ve Sevgi Evrenseldir”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2015/1, 445-454.
- Rapoport, David Charles (2004), **The Four Waves of Modern Terrorism**,
<http://international.ucla.edu/media/files/Rapoport-Four-Waves-of-Modern-Terrorism.pdf> (30.10.2015).

- Roland, Paris (2001), ‘‘Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?’’, **International Security**, 26(2), 87-102, <http://aix1.uottawa.ca/~rparis/Paris.2001.IS.Human%20Security.pdf> (12.10.2015).
- Sancak, Kadir (2013), ‘‘Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü’’, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 123-134. www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_69519.pdf (14.10.2015)
- Saraçlı, Murat (2007), ‘‘Uluslararası Hukukta Terörizm’’, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11(1-2), 1049-1078.
- Seferoğlu, Denizcan (2014), **Filistin Siyasetinin Yeni Aktörü: Pragmatik Bir Örgüt Olarak HAMAS**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sen, Amartya (2000), **Why Human Security?**, Presentation Text, International Symposium on Human Security, Tokyo, 1-11.
- Sun-Tzu (2008), **The Art of War / Savaş Sanatı**, (Çev. Adil Demir), 3. Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Stone, Marianne (2009), **Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis**, Security Discussion Papers, Series 1, Columbia University, School of International and Public Affairs – New York, USA. www.geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf (17.10.2015).
- Şahinoğlu, Sinem (2005), **Avrupa Birliği Güvenlik ve Terör**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü.
- Tangör, Burak (2012), ‘‘Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları’’, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 8(30), 59-92. www.usak.org.tr/images_upload/files/makale%203.pdf (11.09.2015).
- Tangör, Burak ve Sayın, Sevinç (2012), ‘‘Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?’’, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 11(1), 85-118

The Trilateral Commission (2004), **The New Challenges to International, National and Human Security Policy**, The Triangle Papers: 58, Washington, Paris, Tokyo.

Türkiye Barolar Birliği Proje Grubu (2006), **Türkiye ve Terörizm: Rapor**, Birinci Baskı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 107. <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/ViewBooks.aspx?t=v&YID=31> (12.09.2015).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2015), www.tuik.gov.tr (16.2.2016).

Türkiye İnsan Hakları Kurumu, **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**, 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan resmi çeviri.

Udum, Şebnem (2008), “Uluslararası İlişkilerde Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu”, İdris Bal (Ed.), **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, 2. Baskı içinde (533-548), Ankara: Lalezar Kitabevi.

Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Araştırma Merkezi (UTSAM) (2010), **İspanya’nın Terörle Mücadelesi**, UTSAM Raporlar Serisi: 15, Ankara. <http://utgam.org/images/upload/attachment/İspanya’nın%20Terörle%20Mücadelesi.pdf> (3.11.2015).

United Nations Development Program (1994), **Human Development Report**, New York, Oxford: Oxford University Press.

United Nations Trust Fund For Human Security (2011), **Human Security**, Human Security Unit, United Nations, New York.

United States Department of Labor (2016), Bureau of Labor Statistics, www.bls.gov (16.2.2016).

United States Census Bureau (2016), www.census.gov (16.2.2016).

Vignard, Kerstin (Ed.) (2004), **Human Rights, Human Security and Disarmament**, Articles for Disarmament Forum, United Nations, Geneva: United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR).

Walker, Andrew (2012), **What is Boko Haram?**, Special Report: United States Institute of Peace (USIP). www.usip.org/sites/default/files/SR308.pdf (3.11.2015).

- Wayne, Nelles (Ed.) (2003), **Comparative Education, Terrorism, and Human Security: From Critical Pedagogy to Peacebuilding?** 1. Basım, England: Palgrave Macmillan.
- Whelan, Richard (2005), **Al Qaedaism The Threat to Islam, The Threat to the World**, 1. Basım, Dublin, Ireland: Beta Print Limited Ashfield Press.
- Wilkinson, Paul (2011), **Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response**, 3. Basım, BK, ABD, Kanada: Routledge.
- Yalçın, Serhan (2006), ‘‘Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(4), 98-119.
- Yamaner, Melike Batur ve diğerleri (Ed.), **1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42.
- Yaşar, Fatma Tunç ve diğerleri (2010), **Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine FİLİSTİN**, Yayın No: 5, İstanbul: İHH Yayınları.
<http://www.ihh.org.tr/fotograf/yayinlar/dokumanlar/siyonizm-dusunden-iskal-gerceğine-filistin.pdf> (3.11.2015).
- Zafer, Kılıç (2007), **Küreselleşme ile İvme Kazanan Uluslararası Terörizm ve Buna Karşı Alınan Tedbirler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Tablo 1: İnsan Güvenliğine Yönelik Doğrudan ve Dolaylı Tehditler

Doğrudan Tehditler	Dolaylı Tehditler
➤ Şiddet içeren tehditler: Terörizm, kadın ve çocukların öldürülmeleri, grup içi ayaklanmalar/katliamlar/soykırımlar, cinsel şiddet, savaşlar sonucu ölümler. ➤ İnsanlık dışı muameleler: Kölelik, kadın ve çocuk kaçakçılığı, çocuk askerler, adam kaçırma, yargı sürecine müdahale, aile içinde kadın ve çocuklara yönelik fiziksel taciz. ➤ Uyuşturucu bağımlılığı. ➤ Ayrımcılık ve baskı: Siyasal kurumlar ve medyanın yok edilmesi. ➤ Kadınlar ve azınlıklara karşı ayrımcı kanun ve uygulamalar, seçimleri yasaklama/müdahale etme. ➤ Uluslararası çatışmalar. ➤ Kitle imha silahları, kara mayınları, geliştirilmiş konvansiyonel ve hafif silahlar.	➤ Gıda, temiz içme suyu, sağlık ve eğitim gibi temel gereksinimlerden mahrum olmak. ➤ İnsan hayatını tehdit eden kalp ve enfeksiyon hastalıkları ile kanser. ➤ Doğa ve insanların neden olduğu afetler. ➤ Nüfus değişimleri, mülteciler ve göç. ➤ Çevresel bozulma.

Kaynak: Bajpai, 2000: 40.

Tablo 2: Dünya Açlık Oranı (2015)

DÜNYA	794.6 MİLYON	10.9 YÜZDE (%)
GELİŞMİŞ BÖLGELER	14.7	<5.0
GELİŞMEKTE OLAN BÖLGELER	779.9	12.9
Afrika	232.5	20.0
Kuzey Afrika	4.3	<5.0
Sahra-altı Afrika	220.0	23.2
Doğu Afrika	124.2	31.5
Orta Afrika	58.9	41.3
Güney Afrika	3.2	5.2
Batı Afrika	33.7	9.6
Asya	511.7	12.1
Kafkaslar ve Orta Asya	5.8	7.0
Doğu Asya	145.1	9.6
Güney-Doğu Asya	60.5	9.6
Güney Asya	281.4	15.7
Batı Asya	18.9	8.4
Latin Amerika ve Karayipler	34.3	5.5
Karayipler	7.5	19.8
Latin Amerika	26.8	<5.0
Orta Amerika	11.4	6.6
Güney Amerika	ns*	<5.0
Okyanusya	1.4	14.2

* ns: not statistically significant / istatistiksel olarak anlamlı olmayan.

Kaynak: FAO, 2015: 8.

Tablo 3: Bireye ve Devlete Yönelik Yeni Ortaya Çıkan ve Şekil Değiştiren Tehditler

Siyasi Tehditler:	Siyasi istikrarsızlık, terörizm, siber terör, insan hakları ihlalleri, çöken devletler, siyasi sistemlerdeki değişim, ırkçılık ve radikal milliyetçilik, ülke içi şiddet, etnik ve dini izolasyon.
Ekonomik Tehditler:	Yoksulluk, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurumun büyümesi, kara para aklama, yasa dışı ticaret, küresel pazar ekonomisi eğilimi ve ulus devletlerin gücünün bu hedefler için azaltılmasının ortaya çıkarabileceği çatışmalar, ekonomik açıdan güçlü veya istikrarsız bir komşu devletin yaratabileceği etkiler, az gelişmiş ülkelerdeki sosyal politika uygulamalarındaki yetersizlik sonucu ortaya çıkabilecek çatışma ve sorunlar.
Çevresel Tehditler:	Hava kirliliği, su kıtlığı ya da temiz su kaynaklarının yetersizliği, çevre bozulması, açlık, toprak ve su kirlenmesi, gıda yetersizliği, doğa tahribatı ve kaynakların yetersizleşmesi, nükleer felaketler, ekolojik değişimler.
Toplumsal Tehditler:	Aşırı nüfus artışı, bulaşıcı hastalıklar, etnik ve din temelindeki çatışmalar, azınlık/çoğunluk çatışmaları, kitlesel göç ve mülteci sorunları, örgütlü suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı.

Kaynak: Koçer, 2005:

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Duygu Çağla BAYRAM

Doğum Tarihi: 8 Mart 1989

Doğum Yeri: ANKARA

Medeni Durum: Bekâr

Öğrenim Durumu:

2009 – 2014 Lisans, Uluslararası İlişkiler,
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye.

2011 – 2012 The LLP/ERASMUS Öğrenci Değişim Programı, Siyaset Bilimi (İngilizce),
Eszterhazy Karoly College, Eger, Macaristan.

2014 – 2016 Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler,
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye.

İş Deneyimleri:

2012 Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği
Koordinasyon Dairesi, Ankara, Türkiye.

2013 Erasmus Öğrenci Staj Programı,
Coventry Üniversitesi, Barış ve Uzlaşma Çalışmaları Merkezi – Centre for Peace and
Reconciliation Studies (CPRS), Coventry, İngiltere, Birleşik Krallık.

Verdiğim Konferanslar:

2013 ERASMUS Bilgilendirme Semineri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon,
Türkiye.

2015 Uluslararası Konferans “Tourism in Russia – Issues and Challenges for Destination
Competitiveness”, Soçi Devlet Üniversitesi, Soçi, Rusya.

Diller:

Türkçe (ana dil), İngilizce (çok iyi).